

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

C. F. TIETGEN
ERINDRINGER OG
OPTEGNELSER

UDGIVNE AF O. C. MOLBECH

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1904

ERINDRINGER OG OPTEGNELSER

C. F. TIETGEN
ERINDRINGER OG
OPTEGNELSER

UDGIVNE AF O. C. MOLBECH

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN OG KRISTIANIA
1904

H. H. THIELES BOGTRYKKERI · KØBENHAVN

DENNE Bog er ikke en Levnedsskildring af den Mand, den omhandler.

Den er en Samling Materiale til Brug for en endelig Karakteristik af *C. F. Tietgen*, naar Linierne af hans Profil engang drages af den rette Haand og paa Historiens Baggrund.

Allerede Titelen, »Erindringer og Optegnelser«, angiver det brudstykkeagtige i det Stof, som dets Ophavsmand selv ønskede udgivet, men ikke saa Lejlighed til at give endelig Form; men som det foreligger, er det *hans*, og heri søger Bogen sin Betydning og Offentliggørelsen sin Berettigelse.

Det er naturligt, at en stor Del af Bogens Indhold vil være kendt andensteds fra; *Tietgens* Livsgerning er jo alles Fællesejendom, og sine Synspunkter derfor har han aldrig søgt at skjule. Man vil derfor finde det rimeligt, at senere Meddelelser, der i Virkeligheden kun gentog, hvad *Tietgen* offentlig havde vedkendt sig paa Tryk, er blevne erstattede med Artiklen »Af en gam-

mel Købmands Erindringer«, der jo allerede i hans Levetid har ligget aaben for Samtidens Kritik. Hertil er da mellem Klammer føjet nye kompletterende Meddelelser.

Dommen over de saaledes fremstillede Synspunkter, som over *Tietgens* Virksomhed i sig selv, vedrører ikke denne Bogs Hensigt, som kun er den, gennem *Tietgens* egne Udtalelser at kaste et Lys over hans Karakter og Handlingsmotiver, der ikke kan fremkaldes ad anden Vej.

Udgivelsen af denne Bog har saaledes været rent redaktionel, og dersom den kan bidrage til at genopfriske de kendte Træk for de mange, som stod *Tietgen* nær, og vække videre Interesse hos en yngre Slægt for de sidste Menneskealdres ypperste Handels geni i vort Fædreland, vil den ikke have været forgæves.

April 1904

O. C. MOLBECH

INDHOLD

Barndomserindringer	1
Odense (Af en gammel Købmands Erindringer I)	8
Dagbogsoptegnelser	16
Manchester (Af en gammel Købmands Erindringer II)	30
Kryolith (do. III)	41
Krisen 1857 (do. IV)	52
Optegnelser I	74
do. II	80
Telegrafanlæg	86
Det københavnske Sporvognsselskab	96
Kröhnckes Projekt	98
Det forenede Dampskibsselskab	100
Den fransk-tyske Krig	102
Stutteriet i Frederiksborg	107
Burmeister & Wain. Svitzers Bjergningsentreprise	109
Det københavnske Byggeselskab	111
De danske Sukkerfabriker	113
Tale for Nordenskiöld	118
Tale 4. November 1882	123
Georg Stage	133
Dronning Elisabeths Ligs Overførelse til Odense	134
De Brockske Handelsskoler	137
Ved Arbejderkonferencen i Berlin 1890	146
Tale ved »Store nordiske Telegrafskabs« 25-Aars Jubilæum 1894	158
Marmorkirken	165
Foredrag holdt i Handels- og Kontoristforeningen	177

W. H. P. H. H.

BARNDOMSERINDRINGER

MIN Fader var Johan Frederik Tietgen, Snedkermester i Odense, og min Moder Barbara Kirstine Wolf, en Slægtning af den i den første kristelige Bevægelse kendte Peter Larsen Skræppenborg, senere kaldet Dons; hun var i pietistisk Retning paavirket af denne.

Selv fødtes jeg den 19 Marts 1829 i Odense, i Pugestrædet, ogsaa kaldet St. Knuds Kirkestræde, hvor mine Forældre dengang boede.

Da min Fader havde overtaget Beværtningen i Odense Klub, det eneste Samlingssted for Adel og Borgerskab dengang, maatte min Moder gennemgaa en Kogeskole paa Slottet i Odense, hvor Kronprins Frederik paa den Tid opholdt sig, og hvorfra jeg hver Dag hentede Moder. Det staar endnu tydeligt i min Erindring, at jeg ventede paa hende ved en Post udenfor Køkkenet, og denne Afhentning dannede Lyspunktet i min Tilværelse.

Moder levede kun til Sommeren derefter, da hun døde i Barselseng. Jeg var dengang paa Besøg hos en Onkel i Bogense, med hvem jeg nu sejlede tilbage til Odense, og har vist følt mig meget urolig, da jeg gik i Land ved Skibhusene for kun at komme lige tidnok til at modtage Moders Afskedshilsen. Et Par Timer efter sov hun hen, og nogle af hendes sidste Ord var: »Jeg vilde saa gjerne have levet med Eder en Stund endnu; men Guds Vilje ske!«

Det var selvfølgelig et haardt Slag for mig. Jeg gik ud i Baggaarden og græd og græd, og troede aldrig, jeg kunde blive glad mere.

Dette sørgelige Dødsfald vakte megen Deltagelse hos alle, der kendte den Afdødes Værd, og Fader modtog mange Beviser herpaa. Blandt andet skrev Digteren Carl Bagger et Sørgedigt i den Anledning i det af ham redigerede Blad »Fyens Stiftstidende«.

Iøvrigt hengik min Barndom som alle andre Drenge i den Alder. Jeg færdedes meget oppe i Odense Kanal og, naar der kom engelske Skibe, ombord i disse. Jeg mindes endnu med Glæde en sjælden venlig Mand, Kaptejn John Bosted, der ladede hos Grut. —

Det har altid været mig en stor Fornøjelse at træffe sammen med gamle Skolekammerater, og jeg har haft rig Lejlighed til at anstille Betragtninger over, hvad der egentlig bidrog til mit senere Held i Livet.

Iblandt de Skolekammerater, som jeg stod nærmest, var Vilh. Rasmussen og Emil Jensen.

Den første var et levende Vidnesbyrd om Rigtigheden af den Tale, som den tyske Minister Stephan holdt i Nykjøbing paa Falster: »Ein Theoretiker ist ein Mensch, der alles weiss, kann aber nichts; ein Praktischer weiss nichts, kann aber alles!«

Vilh. Rasmussen fik først Ansættelse hos J. P. Ree i Hamburg, senere hos Warburg Azemar i London; men uagtet alle sine Kundskaber lykkedes det ham ikke at gjøre Karriere. Han blev senere Journalist, og

da jeg meget ønskede en Modvægt imod »Dagbladet«, som dengang var et specielt Jødeorgan, tegnede jeg mig for 10,000 Rdlr. Aktier i »Dagens Nyheder«, for hvilket Carstensen var Hovedredaktør. Det lykkedes imidlertid ikke at knække Billes Magt, og Bladet sygnede hen, saa at de Penge, jeg satte deri, var tabt. V. Rasmussen gik derefter over til »Dagstelegraf« og gled længere ned ad Bakke, indtil han landede som socialistisk Forfatter og ægtede Baronesse Liljekrantz.

Den anden nævnte Kammerat, Emil Jensen, gik ind paa den militære Højskole, og der rettedes ogsaa Opfordring til min Fader om at lade mig gaa samme Vej. Men dette forbød sig selv af gode Grunde, bl. a. af den, at Fader, som i det hele taget var uformuende, ikke havde Raad dertil. Efter Krigens Udbrud i Aaret 1848 blev samtlige Højskoleelever anvendte til aktiv Tjeneste. Jeg skal saaledes nævne Laurits Knudsen, Harald Jastrau, de to Brødre Schou og flere andre.

Emil Jensen ægtede Frk. Dalgas, som døde før han. Han vandt engang 20,000 Kr. i Lotteriet og byggede sig derfor en Villa i Farimagsgade, hvor den endnu staar; men medens den tidligere havde landlige Omgivelser, er der nu bygget Gader paa alle Sider. Han bragte det ingensinde til videre end til at blive Kaptejn i Ingeniørkoret, i hvilken Egenskab han forestod Bygningen af de lollandske Jernbaner paa mine Vegne. Han flyttede senere til Aarhus, hvor han fik Ansættelse ved Statsbanerne. Fra denne Stilling maatte han imidlertid trække sig tilbage, da hans Syn blev daarligere og

daarlignere. Sidste Gang jeg saa ham, var paa et Besøg paa Skagen, hvor han dengang opholdt sig for sit Helbreds Skyld; han er senere død.

Min Sidemand i øverste Klasse i Odense Realskole var Johan Hansen, der først blev etableret som Købmand i Ærøskøbing, men siden flyttede til Svendborg, hvor han blev Direktør for den senere fallerede Folkebank. Efter at han havde haft forskellige Pladser her i Byen, antog jeg ham som Kasserer for Tingvallaselskabets Kontor i New York, hvor han har gjort god Fyldest og forblev i Tjenesten til Selskabets Overgang til det forenede Dampskibsselskab. En Tid var han beskæftiget herhjemme som Agent for Selskabet.

En anden af mine Skolekammerater var Viggo Faber, en Søn af Biskop Faber i Odense. Han var først etableret som Købmand i Vejle, men maatte ophæve Forretningen efter nogle faa Aars Forløb. Han fik da Plads hos Hørkræmmer Jørgen Jensen og forblev i denne Stilling, indtil han indtraadte i Privatbankens Tjeneste, i Begyndelsen som Underbogholder. men senere som Bogholder. Efter eget Ønske forlod han Bankens Tjeneste, da det nyoprettede Embede som Sparekasseinspektør blev ham tilbudt, og han erholdt en Pension af Banken.

Blandt Kammeraterne var ogsaa Worm, med hvem jeg senere kom paa Kontoret i Manchester. Han var en Særling i alle Henseender, vel væsentlig hidrørende fra Familieforhold. Han fik siden Plads hos Brødrene Westenholz i London og døde i denne sin Stilling,

efterladende en ret betydelig Formue, som han testamenterede til nogle Legater, især til Fordel for sin Fødeby Nyborg.

En anden Kammerat, som jeg senere kom paa en fortrolig Fod med, var Emil Friis. Han havde Plads i Apoteket lige over for den Kaarupske Gaard, hvortil Chr. Jürgensens Forretning henflyttedes. Vi var næsten daglig sammen, og han var en god Fortæller af Historier, som morede mig meget. Disse handlede især om Provisoren Walther og den gamle Jørgen Støder, lige store Originaler hver i sin Retning. Emil Friis arvede senere Faderens Apotek i Vejle, som han bragte godt Opsving i, men flyttede efter at have besiddet det en Del Aar her til Byen, hvor han beskæftigede sig med historiske Arbejder, blandt hvilke jeg skal nævne »De russiske Prinsessers Ophold i Horsens« og »Dronning Christina af Sverrig«. Som Kuriosum skal jeg nævne, at han en Dag fulgte mig til Kolding som Bestemmelsessted for Rejsen, men at han derpaa vedblev at køre med til de forskellige Kystbyer og endelig gjorde en Afstikker paa egen Haand til Hamborg.

Jeg tilbragte ofte flere Dage i hans Familie med hans højst elskværdige og smukke Søstre, af hvilke Sophie var født paa samme Dag som jeg. Hun blev senere gift med Caroc. Emil Friis er mig altid en kærkommen Gæst, især efter min Sygdom.

Af mere bekendte Personer skal jeg nævne Brødrene Vedel, Rudolf, Vilhelm og Gustav, med hvem jeg hyppig kom sammen og i Forening med Adolf og Chri-

stian Recke slog mangen en Leg af i den store Gaard paa Vestergade, som de beboede. Vi spillede ogsaa jævnlig Komædie paa Købmand Crones Loft og var ikke bange for at give os i Kast med Stykker som Tordenskjold, Hakon Jarl og Rinaldo Rinaldino, den berømte R veranf rer.

Crone var meget liberal med Hensyn til Scenens Indretning, hvortil han gav det fornødne Antal uh vede Brædder; men Ild og Lys var forbudte Genstande, saa at Forestillingerne gaves om Dagen. Tilskuerne var især Tjenestepiger og Karle. Blandt Hovedakt rerne var Carl og Halvor Moe; den sidste spillede helst Roller som Hakon Jarl og Tordenskjold. Undertiden spillede vi ogsaa i deres Hjem, og det var da især Stykker, som Fru Moe selv havde skrevet. Jeg producerede mig ogsaa nu og da som Deklamator af »Bonden i det russiske Dampbad«, »Hydroxygen Gas Mikroskopet« og andre lignende Sager. Min Bravourrolle var forøvrigt Karl den Tolvtes Aand i Tordenskjold. — —

Blandt andre Udflugter gjorde jeg en Fodtur til Tidselholt, da jeg var 10 Aar gammel, og overnattede hos Lærer Clausen, hos hvem min Fader havde været i Huset som Dreng. I Selskab med denne besøgte jeg Glorup, hvor jeg i Haven traf H. C. Andersen, der netop var vendt tilbage fra sin græske Rejse og var iført en Fez med stor Kvast. Vi saa ogsaa Udsigten fra Taarnet i Svinninge Kirke, hvorfra Fader havde set den

engelske Flaade i Store Bælt, da den vendte hjem fra Røvertøget i 1807.

Efter et Par Dages Ophold gik Fodturen videre til Tidselholt, hvorhen jeg altid følte mig draget, og hvor jeg senere hentede min Hustru, som dengang kun var 4 Aar gammel.

Paa Gaarden var en gammel Kusk, som iført et Par Lærredsbenklæder var beskæftiget med Malingen af en Bræddevogn. Jeg saa Lejlighed til at laane en Pensel og malede da bag paa samme Benklæder, uden at han mærkede det, et stort H. P. (Kuskens Initialer), hvorover han blev rasende forbitret og udsendte en Mængde fromme Ønsker over mit Hoved. Jeg behøver næppe at tilføje, at det blev mig et Par dyre Benklæder, efterhaanden som jeg avancerede i Livet.

Efter flere lignende Bedrifter vandrede jeg med min Randsel paa Ryggen tilbage til Odense, og hvor jeg kunde se mit Snit til at age med en Tørvebonde, benyttede jeg Lejligheden.

Jeg aflagde i det hele taget hyppige Besøg paa Tidselholt og ansaa det for absolut nødvendigt at gøre et Besøg der før min Rejse til England. Min Kone gik dengang til Konfirmation hos Pastor Riis i Ovre, og da jeg som Følge deraf ikke traf hende hjemme, maatte jeg straks efter min Ankomst afsted paa Vejen til Ovre for at møde hende.

ODENSE

(Af en gammel Købmands Erindringer I)

Den Tid, hvor jeg begyndte som Købmand eller vordende Købmand, ligger et halvt Hundred Aar tilbage. Det var allerede inden min Konfirmation. Skolegangen i Odense Realskole og Lektielæsningen dertil optog nemlig ikke al min Tid, og i en Del af Fritiden gik jeg da tilhaande i den Forretning, hvori jeg senere blev anbragt som velmeriteret Lærling paa Lavet hos den største Manufakturhandler i Odense, Chr. Jürgensen.

Forinden havde jeg imidlertid forsøgt mig som Industridrivende. I Begyndelsen af Christian d. VIII's Regering var der, ligesom i dette Øjeblik, Trang til nye Virksomheder; man greb efter løst og fast, deriblandt ogsaa efter Silkeavl, og der blev her i Landet oprettet et Selskab til Silkeavlens Fremme. Det var rimeligvis en Efterligning efter et svensk Selskab. I Sverige blev der nemlig under Gustav d. III udstedt Forbud imod Indførsel af Silkevarer, fordi man vilde fremkalde en Silkefabrikation i Stockholm, og Forbudet bestod indtil Halvtredserne, saa at Sverige var henvist til selv at fabrikere sine Silkevarer. Den danske Silkeavlerforretning bragte det ikke ud over Dilettanteriet, men ikke faa beskæftigede sig dermed og deriblandt Jørgen Trolle, den daværende Ejer af Næsbyhoved Mølle ved Odense. Til hans Ejendom hørte forøvrigt den Bakke, hvorpaa der skal have ligget det Næsbyhoved Slot, om hvilket Sagnet fortæller, at Frigga, staaende i dets Vindue,

sagde til Odin: »Odin se!«, og at dette gav Anledning til Navnet Odense. Om denne Fortælling er sand eller ikke, skal jeg overlade til andre at afgøre. Denne Jørgen Trolle havde en Søn, der var jævnaldrende med mig — den senere som Landskabsmaler afdøde Harald Trolle — med hvem jeg tilbragte en stor Del af mine Drengenaar, og gennem ham fik jeg Silkeormeæg. De var opklæbede paa Papir og blev lagt i Æsker, og overalt hvor jeg hjemme kunde faa Lov dertil, stillede jeg mine Æsker op i Vinduerne. Det blev en ganske artig Familie, jeg fik samlet. Morbærbladene til Silkeormene hentede jeg to til tre Gange om Ugen paa det en halv Mil fra Odense liggende Christiansdal.

Handelen med Silkeormeæg danner i de senere Aar en betydelig Forretning, navnlig fra Japan, og Værdien af Udførslen løber op i Millioner, navnlig efter at der er udbrudt Sygdom blandt de indfødte Silkeorme i Norditalien og Frankrig. Jeg for mit Vedkommende fik derimod ikke noget ud deraf, heller ikke blev det den Gang til noget med Silkeavlen andre Steder her i Landet, og jeg har aldrig siden hørt noget om dansk Silkeavl.

De første Penge, jeg fortjente, blev afdøde Dr. Kalkar Anledning til. Han havde i Vinteren 1839, tror jeg, da han var Overlærer ved Odense Skole, holdt nogle Bibellæsninger, der fandt megen Tilslutning og vandt meget Bifald, og ved deres Afslutning overrakte Tilhørerne ham en Sølvpokal. Bidragene hertil skulde fordeles paa Tilhørerne, min Fader paatog sig Indsam-

lingen, og jeg blev sendt rundt for at opkræve Pengene. Hver skulde betale 9 Mark og 11 Skilling eller 9 Mark og 13 Skilling; men de fleste betalte 10 Mk., og jeg fik saaledes tre eller fem Skilling af hver, hvad der var mig til megen Glæde, endskønt det Hele kun blev et Par Mark. Dette var da de første Penge, jeg fortjente — udenfor de sædvanlige Karakterpenge — og det morede altid gamle Kalkar, naar jeg fortalte ham, at Grunden til min Formue var lagt ved ham.

Min første Femdalerseddel tjente jeg paa følgende Maade: Det hændte den Gang i Ny og Næ, at Deligencen bragte til Byen en Fremmed, som ikke forstod Dansk; og da Toldvæsnet i Odense ikke kunde noget-somhelst andet Sprog end Dansk, opstod der Vanskeligheder ved Undersøgelsen af Rejsegodset. Toldinspektøren, Etatsraad Pontoppidan, ønskede da, at der i Visitationslokalet skulde opslaas Bekendtgørelser paa Tysk, Fransk og Engelsk om den Nederdrægtighed det var at smugle, og om Følgerne, det førte med sig, og han henvendte sig til Bogholderen hos Chr. Jürgensen, der hed Colding, for at faa Oversættelsen paa de fremmede Sprog besørget. Colding var meget dygtig i Tysk og Fransk, men ikke i Engelsk, og jeg fortjente min første, aldrig forglemte Femdalerseddel ved at besørge den engelske Oversættelse. Jeg maa altsaa have kunnet lidt Engelsk allerede da, men jeg havde ogsaa søgt enhver Lejlighed til at øve mig deri, og naar et engelsk Skib forvildede sig til Odense, var jeg altid nede for at snakke med Kaptajnen. Jeg har endnu

liggende en engelsk »Prayerbook«, som jeg fik for-
ærende af en Kaptajn Bosted fra Jersey, der ladede
hos Grut, Broderen til senere Etatsraadinde Hansen.

Da jeg var konfirmeret, blev jeg sat ordenlig i Lære,
bunden efter Lavsreglerne paa fem Aar, hvoraf imid-
lertid, da min Principal døde forinden, det sidste Aar
blev mig eftergivet.

Som yngste Dreng var det min Pligt dagligt at feje
Butiken, støve af, gøre Lamper i Stand, dekorere Vin-
duet, og om Vinteren optø det, for at Folk kunde se,
hvad der var i det. Hverken Butiken eller Soveværelset
blev nogen Sinde opvarmet, og Kulden gav Frost i
Hænder og Fødder, undertiden ogsaa i Ører, hvoraf
der blev Ar tilbage.

Af Kontorarbejde paahvilede der mig at afskrive
de afgaaende Breve — og jeg anser de senere opfundne
Kopiermaskiner for et stort Tab — de unge Mennesker
lærte virkelig den Gang overordenlig meget ved Brev-
afskrivningen. — Naar Dagens Gærning var til Ende,
 fungerede jeg som Kammertjener; jeg sad oppe og ven-
tede, til min Principal kom fra Klubben, for at klæde
ham af, da han selv var temmelig korpulent til at kunne
gøre det.

Efter nogen Tids Forløb tilfaldt ogsaa Toldbodfor-
retningerne mig, og deres Besørgelse var en overor-
denlig god Lære, især fordi Toldloven af 1839 havde
mange og yderst komplicerede Positioner. Kort for-
inden jeg kom i Lære, var der foregaaet en væsenlig
Forandring i Maaden, hvorpaa man fortoldede Varer.

Tidligere havde det været Reglen at smugle alt, hvad man kunde, og kun undtagelsesvis — til en vis Grad for Skams Skyld — at fortolde noget. Toldvæsnet forsynede de fortoldede Manufakturvarer med et sort Stempel eller en Etiket, saa at det senere, naar Varerne var tagne paa Lager kunde undersøges, om de var fortoldede eller ej, og Toldbetjentene indfandt sig ikke sjældent for at anstille Undersøgelser i Lagret. Derfor var Husene indrettede til at forstikke Varerne. Dørene til Køkken og Pige-kammer gik ligesom Panelerne i Kontorerne med Lodder, og der var store underjordiske Rum, hvori det egenlige Lager fandtes. Toldvæsnet patrouillerede ogsaa udenfor Byen — i de Tider var der jo Accise — og der fandt undertiden formelige Skærmydsler Sted, og min Principal havde paa Grund af sin Holdning i disse Kampe faaet Tilnavnet »den tapre«. — Disse Forhold ophørte imidlertid, omtrent samtidig med at jeg kom i Lære, og under Christian VIII begyndte en anden Opfattelse af Borgerpligten at gøre sig gældende, og da min Principal blev Raadmand — hamburgske Handelsrejsende titulerede ham altid med stort Eftertryk: Hr. Senator — blev Smugleri ikke længer anset som passende for ham.

Min Principal levede, som allerede nævnt, kun de første fire Aar af min Læretid. Kort forinden han døde, havde han besluttet sig til væsentlige Forandringer med Forretningen og til dens Henslytten til en anden Gaard. Efter hans Død viste disse Forandringer sig temmelig uheldige, og Enken solgte Forretningen til den for

kort Tid siden afdøde Raadmand Boesen, og jeg gik med i Købet.

Blandt Forretningens Personale var den ovenomtalte Bogholder Colding den, af hvem jeg lærte mest.

Colding var fransk af Herkomst — eller som Præsten, der begravede ham, udtrykte sig, hans Moder var en Franskmand. I sin Ungdom havde han været Pakhusforvalter hos Wilder — Ejer af Wilders Plads og havde en overordenlig ansét Stilling. Han deltog som Sergeant ved Livjægerne i Udfaldet fra Clasens Have og dræbte en engelsk Officer, som ellers havde slaet ham ihjæl. Selv blev han saaret i Foden. Han fik som Belønning Valg imellem en betydelig Plads i Generalkrigskommissariatet og en Tontine. Colding foretrak de kontante Penge — hvoraf han aldrig havde nogen — og tog Tontinen, hvorimod en anden af Wilders Betjente, Bekker, som ogsaa havde været med, tog Pladsen i Generalkrigskommissariatet og endte som Amtsforvalter i Odense. Colding havde sét sig overordenlig meget om i Verden, han havde været gift med en Portugiserinde, der var død, længe inden jeg lærte ham at kende, og han havde flere Gange forsøgt sig som selvstændig Købmand, uden at det var blevet til noget. Han var ikke blot en udmærket dygtig Bogholder og Korrespondent, men han besad ogsaa en egen Ævne til at docere Handelsvidenskab. Det kom mig til Gode. Mange af hans Mundheld glemmer jeg aldrig, og der er navnlig et, som jeg har skrevet

mig bag Øret og fulgt: »Omgaas aldrig andre end dem, af hvem Du kan lære noget«.

Foruden den Varekundskab, jeg erhvævede i denne min første Plads, og det Kendskab til Korrespondance, Bogholderi og Teori, som jeg opnaaede væsenlig ved Coldings Hjælp, fik jeg ogsaa dér Indsigt i Datidens Kreditforhold, primitive som de maatte være saa kort efter den store Krise, og paa et Tidspunkt, hvor Agioen paa Specier netop begyndte at forsvinde og Banksedlerne at blive deres Paalydende værd.

De fleste danske Provinskøbmænd havde den Gang Blankokredit baade i Kjøbenhavn og i Hamburg, og som Regel hos to Firmæer i hver af Byerne, saaledes at de ved Vekslernes Forfaldstid kunde dække hvert af Firmaerne med Veksel paa det andet Firma. Ved Siden heraf havde de som Regel en lokal Blankokredit hos en af Provinsbyens større Kornhandlere, og for saadan Kredit blev der betalt 6 pCt. aarligt — og $\frac{1}{2}$ pCt. maanedligt af den Gæld, der havde henstaaet uomsat i Maanedens Løb. Det var jo ikke billige Penge — og ifald Købmænd endnu betalte Kredit lige saa dyrt som den Gang — behøvede Bankaktionærer ikke at nøjes med $5\frac{3}{4}$ pCt. Man kendte imidlertid i Begyndelsen af min Læretid ingen andre Kreditformer end de nævnte og ingen kreditgivende Firmaer længere borte end i Kjøbenhavn og Hamburg. Sterling Veksler eksisterede slet ikke. Og det var først i 1846 ved Oprettelsen af Fyns Diskontokasse, og i 1848 ved de forandrede Forhold og Stemninger, at Forbindelsen med

Hamburg blev løsere og Blikket rettet paa direkte Forbindelse med England.

Kun en meget kort Tid var jeg imidlertid nærværende ved den Forandring, som de danske Pengeforretninger da undergik, thi ogsaa mit Blik var rettet imod England, og allerede i Forsommeren 1848 begyndte jeg at søge Plads i England, særlig i Manchester.

I Efteraaret 1848 kom Erhard Hald, den ene af Principalerne i Firmaet Hald og Rahr, til Odense; Bankdirektør Bierfreund, der kendte ham fra sit Ophold i Hull, forestillede mig for ham, og jeg fik Pladsen.

Den 31te Januar 1849 gjorde jeg det store Skridt at forlade min Fødeby for at rejse ud over Fyns Grænser. Da jeg kun var 19 Aar gammel, fandt min Fader det ikke forsvarligt at lade mig rejse alene, og han fik en tidligere Kontorist hos Grut, C. C. Herup, til at tage mig under sin Varetægt.

DAGBOGSOPTEGNELSER

31. *Januar 1849.* Forlod jeg om Aftenen Kl. 7 for første Gang, for at leve ude, min Fødeby, og da der med denne Rejse rimeligvis vil indtræde en interessantere Epoque i mit Liv, vil jeg hermed begynde min Dagbog i Form af et Brev til min kjære Fader; den være tillige et Slags Skriftemaal, paa det at jeg forsætlig ikke foretager mig Andet, end hvad jeg kan forsvare for Gud og lade min Fader vide. —

Jeg vil altsaa begynde med at underrette Dig om, at vi, B. og jeg, Kl. 12 kom til Middelfart og over Vandet paa samme Tid som Deligencen, med hvilken vi

Februar 1. Kl. 1³/₄ rejste fra Snoghøj til Colding, hvortil vi indtraf Kl. 4¹/₂. Herfra rejste vi med Extra til Hadersleben Kl. 5¹/₂ og ankom hertil Kl. 9³/₄. Eggen her er ret smuk, men Vejen skrækkelig daarlig. Undervejs mødte vi en Peloton schles. hol. Jægere, som skulde ud til Stenderup, at pante for Skat. Fra Haderslev til Apenrade kørte en Mand for os fra 10¹/₂ — 2, som kort i Forveien havde faaet Prygl af Badenserne. Vejen hertil er paa en Hedestrækning nær meget smuk, og da vi vare begunstigede af det dejligste Vejr, rejste vi paa aaben Vogn.

I Apenrade, hvor jeg opholdt mig fra Kl. 2—7, da Deligencen rejste bort, var jeg ude at see Byen, som iøvrigt forekom mig meget net. Flere Springvande er deri, og paa Torvet vajede det »sortrødtgyldne Flag«. Der havde samme Dag været Session for Søværneplig-

tige. Med Ø. og Wilh. B. var jeg nede ved Havnen og saae der den første Fregat, jeg nogensinde har seet; den var 75 Alen lang. Vi besøgte ogsaa gamle Holm paa Torvet, der var Danskhed med Liv og Sjæl. — —

Da Veien fra Apenrade til Rendsborg blev tilbage-lagt om Natten, kan jeg intet nedskrive derfra uden at jeg til Rejse Selskab havde et Par Brødre, som vare saa ivrige Schl. Holstenere, at jeg let kunde raget uklar med dem, havde jeg ikke itide bemærket samme. En Broder af dem havde været med i Krigten med os Danske. Gjennem Rendsborg til Banegaarden varede om-trent en Time, saa at vi ikke ankom der førend Kl. 7. Herfra gik det naturligvis med en Fart til Altona i $3\frac{1}{2}$ Time. Jeg var her ligesaa heldig med Schl. H., idet en Slagter eller et lignende Stk. Meubel sad og forivrede sig saaledes mod os »verfluchte Dänen«, at han ikke allene forstyrrede min Søvn, men endogsaa nær havde faaet mig til at svare ham, hvor rolig en Patriot jeg end ellers er.

Febr. 2. Paa Banegaarden i Altona tog jeg en Droske til Hamburg; det var forøvrigt en interessant Kjørsel igjennem de snevre med Borde besatte Gader i den gamle Deel af Byen; hvert Øieblik væltede han et Bord eller kørte til en Kone med en Kurv paa Hovedet eller deslige. — Men endnu interessantere var det for mig at see disse høie 5—6 Etages Bygninger med deres flade Tage og Billedhuggerarbeide om Vinduer og Døre. Den Første jeg spurgte efter ved Ankomsten til Zinggs Hotel, hvor jeg nedskriver disse Linier, var naturligvis

Heerup, og Du tænke Dig min Glæde, da jeg til Svar erholdt: han er paa Nr. 23. Saasntart jeg derfor havde erholdt mit Værelse anviist i 4de Etage Nr. 38 og var bleven pudset lidt, gik jeg ned til ham at gjøre ham min Opvartning. — Jeg erfarede nu, at det var hans Bestemmelse at reise paa Tirsdag og rimeligvis over Land. Han var iøvrigt særdeles artig mod mig, gik med mig ud at vise mig de smukkeste Bygninger og Prospekter, som jeg efterhaanden, som jeg faaer dem nærmere undersøgte, nok skal beskrive Dig nøiere. Vi vare ogsaa henne hos Pontoppidan, hvor jeg erfarede, at Hald var reist herigjennem i Mandags. Her talte jeg med min gamle Bekjendt Adolf Delcomyn.

Kl. var imidlertid bleven 12, og Heerup skulde ud i Forretninger. Selv gik jeg derfor tilbage til Hotellet, hvor der tillige er Restauration og Caffé, og besaae dette lidt nøiere. I Cafféen har, hver Gang jeg har været der, været en 100 Mennesker samlede, alle med Hattene paa. Hotellet bestaaer af 84 Værelser i 5 Etager, og Opvartningen er brilliant. Mit Værelse vender lige ud til Børsen, hvilket er meget herligt.

Kl. 1 (Børstid) gik jeg derover for at see denne Comment og forsikkrer Dig for, at jeg oppe fra Galleriet i Børshallen, hvor ligeledes en Mængde Mennesker vare samlede, ikke kunde opdage en Plet af Gulvet, saa overfyldt var der, og saa denne underlige Lyd af al denne Mumlen, det er næsten som en Bisværme. Men hvad det er for et Mesterværk af Bygningskunst!

Jeg spiste idag ved Table d'hôte 6 Retter Mad og

1/2 Fl. Viin for dog at prøve dette ogsaa. Kl. 4, efter at have spiiist, var jeg omkring i Byen, i Neuerwall hos Hamilton Koch & Co. og hos Gebrüder Bordier; her traf jeg Fred. Larsen og Simon Møller; derpaa spadserede jeg en Tour gjennem Alster Hallerne og omkring Alsteren langs de prægtige Hoteller de l'Europe, Belvedere, Streits og Alster Hotel, derpaa gjennem Bazarren i Hotel de Russie; dette er endnu brillantere end Alt det Øvrige: alle Søiler af sort og hvidt Marmor, Taget af Glas. — Fra 6—7 skrev jeg det Brev, som Du vil have modtaget, og fra 7—9 spadserede jeg en Tour omkring Alsteren og igjennem nogle af de nærliggende Gader. Da jeg kom hjem, gik jeg ind i Cafféen og traf der Olsen, som reiser for Campe & Meyer, og lidt efter kom Adolf og Fred. Delcomyn for at tage mig med i »den skandinaviske Forening«, som er i Hotel de Francfort, men da jeg nu havde vaaget i 60 Timer, fandt jeg det bedst at gaae til Køjs Kl. 10^{1/2} og slutter derfor 2 Febr.

Febr. 3. Jeg sov til Kl. 9, og da jeg efter at være staaet op forlangte Caffé, blev der dækket et Bord med Brød og Smør etc.; det var nok til to, men da jeg tænkte, det kostede ligemeget, spiste jeg det Altsammen for at spare Frokosten; Du kan see, jeg forstaaer at knibe. I det aabne Vindue røg jeg en Cigar til Resten af min Caffé og saae paa Folks Emsighed. — — Kl 6^{1/2} tog jeg en Droscke til Thalia Theater, hvor jeg saae »Frauens Ehre«, et aldeles nyt Stk. af en Dr. Bärmann. Her har man et andet Sving paa at klappe;

man stamper i Gulvet. Ved Slutningen af hvert Act blev Hoved Personerne fremkaldte, isærdeleshed en Mad. Gomansky og Hr. Dawison og til syvende sidst ogsaa Forfatteren og Directeuren. Senere saa jeg et lille Lystspil af samme Forfatter (1ste var et Drama), hvori Rigmagten fik dygtig paa Hovedet. Da Hensarten havde kostet 10 sk., meente jeg, det var bedst at gaa hjem; men det varede omtrent en heel Time, da jeg var kommen hen i et andet Hjørne af Byen.

Jeg spiste idag i Restaurationen her; Alt er Sølv. Blandt de smukkeste Bygninger jeg idag har seet, er Brødrene Oppenheimers; Boutiken var lukket, da det er Sabbath. Thalia Theater er just ingen smuk Bygning, men stor og rummelig; der er 3 Rader Loger; selve Decorationerne paa Theatret og Dragterne ere yderst brillante. Een Ting har jeg seet idag, som morede mig; det er de nydelige Slagterboutikker. Kl. er 12¹/₂; jeg vil slutte for idag.

Febr. 4. Kl. 10¹/₂ gik jeg først ud og styrede Veien lige efter Altona for at opsøge Mad. B's Fætter Jul. H., som er paa J. H. & G. F. Bours Contoir, hvilket ogsaa efter 2¹/₂ Timers Søgen lykkedes mig; jeg traf i ham »ein recht fideler Kerl«; han fulgte med mig hjem i mit Logie, d. v. s. vi gik ikke, dertil var jeg altfor træt, men vi spadserede i en Droscke. Efterat have indtaget Middagsmad hos mig gik vi hen i Halle vor dem Alster, en meget net Pavillon, hvor vi drak Caffé, og hvor der opvartedes med Musik; dette Locale udmærkede sig ved, at der paa Søilerne mellem de store

Vinduer var Malerier, forestillende store Begivenheder af Hansestædernes tidligere Perioder. Herfra drog vi omkring Alsteren i et Hundevær og krøb derfor i Lye i en Østerskjælder, hvor jeg spillede Billard og til Slutningen i Thalia Theater, hvor de opførte »das Donauweibchen«. Det var mageløst brillante Decorationer og Dragter, og Udførelsen stod ikke tilbage herfor; i Særdeleshed var Sangen meget overraskende for en Provindsboer som mig, der af Damestemmer er vant til at høre noget Tøierie, som ved Siden af dette slet ikke kan kaldes Sang, og af Mandsstemmer nogle hæse, fordrukne Skraalere. Blandt andet mere var der ogsaa en lille Pige paa 6—8 Aar, som sang en ret net lille Sang meget godt, og hvorfor man ogsaa brølede da capo. I Middags Kl. 3 trak Borgerne paa Vagt med fuld tyrkisk Musik lige under mine Vinduer; deres Musik er efter min Mening meget god, men deres Exercits noget rædsomt Kram.

Jeg er iøvrigt allerede kjed af dette Driveri, og da jeg Intet har bestilt hidtil, er det nok bedst, jeg imorgen ser til, at jeg faar de Par Forretninger endte, jeg endnu har tilbage. Jeg har aftalt med H., at vi i Fremtiden ville correspondere sammen. Det er ellers mærkeligt, at overalt, hvor man kommer, er Alting Sølv; i Alster Hallen var 2 Billarder og alle Borde med Marmorplader. De Asphalts Fortoug komme mig ret godt tilgode, da jeg ellers ikke begriber, hvor jeg skulde holde dette Løberie ud. — —

(Den 8de Febr. forlod C. F. Tietgen sammen med C. C.

Heerup Hamburg og begav sig over Harburg, Hannover, Minden, Weser, Aachen, Verviers, Lüttich og Ostende til Dover, hvor de ankom om Morgenen d. 11te for derefter at fortsætte Rejsen til London.) Udg.

Febr. 11. Kl. 2 ankom vi til Verdens Metropolis, til London. Den sidste engl. Miil gaaer hen ad en Viaduct, som fører os hen over Husene til et godt Stykke ind i Byen. Vi toge ind i »London Coffe House« paa Ludgate Hill i Nærheden af St. Pauls Kirken. Alting var her tillukket, da det var Søndag; men haaber jeg, at det maa være et godt Omen for Fremtiden, at det denne Dag var halv Sommer, og saalænge man var nær ved Kysten, smuk klar Luft. Længere inde i Landet begyndte den engelske Taage mere og mere at fordunkle Luften.

Efterat have spiiist til Middag her (ligeledes ganske engelsk: ox-tail-Suppe, Lax (som spises uden Kniv med Gaflen og et Stk. Brød), Roastbeef og Brød med Ost og en Sort spirende Hvidroer med hver et Krus Porter og $\frac{1}{2}$ Pint Sherry til) gik vi lidt ud, og Heerup viste mig 5 af Londons større Bygninger: Børsen, Banken, St. Pauls Kirken, Posthuset og Mansion House (hvor Lord-Mayor giver sine Fester). Jeg gik tidlig til Sengs, da jeg ikke befandt mig vel.

Febr. 12. stod jeg op Kl. 9. Jeg begyndte at polere paa mine Ruder for at see ud paa Gaden, men opdagede snart, at Skylden ikke laa i Ruderne, men i en næsten uigjennemtrængelig Taage. Der var paa Gaderne halvt mørkt, og i alle Boutikker saa man Lys

til Kl. 2. Ved dette Klokkeslet fordelte den sig, saa at det om Eftermiddagen var herligt Veir d. v. s. efter engelsk Maalestok. I Caféen traf vi om Formiddagen en Kjøbenhavnner, en Hr. Kastrup, med hvem vi spadserede lidt ud.

Jeg saa paa denne Vei det ostindiske Compagnies Bygning, en umaadelig Stenmasse; senere fulgte jeg med en Leietjener, som vi havde hyret i Samling, hen at see London Docks. Der var Liv og Travlhed. I det Øieblik jeg var der, kom 3 store Ostindiefarere op ad Themsen, og her blev alle Broerne aabnede for dem. Herfra gik Veien hen til Tunnelen, som tvertimod min Forventning kun er indrettet for Fodgjængere og ikke, som jeg havde forestillet mig, for Jernbanen. Man stiger nemlig ned ad en 63 Fod dyb Trappe. Selve Tunnelen er 1350 Fod lang, og Loftet er 15 Fod under Themsens Bund. Der er 2 Rader Hvælvinger. Kjøbte et Par Smaating til Erindring.

Senere gik jeg hen for at besee St. Paulskirken indvendig; den er næst efter Peterskirken i Rom den prægtigste christne Kirke, man har, men alle Monumenter ere halv sorte af Dampen. Ovenpaa samme staae Statuer af St. Peter, St. Paul og St. Jacob, hver 11 Fod høi. Blandt de mange Marmor Figurer og Monumenter, som findes inde i samme ere: Lord Cornwallis, Nelson, Capt. Cooke, Howard, Lord Rodney og over 50 andre mere og mindre berømte Mænd. I en Side Hvælving staaer Admiral Nelsons Ligkiste. Rundtomkring inde i Kuppelen gaaer et Gallerie. Læng-

den af Kirken fra Øst til Vest er 510 Fod. — Gulvet er af sort og hvidt Marmor i Kuppelen, gaaende ud fra Midten i Striber.

Senere var jeg i Tower: et gammelt Slot, som senere har været benyttet til Statsfængsel. Det er omgivet med Volde og ligger ved Themsen. Fra Voldene saa jeg 5—6 Dampskibe passere, hvoriblandt det største engelske, et, som seiler fra London til Irland. Her saa jeg en Masse Rustninger saavel af Mænd som af Heste, som havde tilhørt engelske Konger fra Richard Løvehjerte til Henrik den Ottende, en Mængde erobrede Canoner, en Deel gamle Curiositeter, bl. Andre den Blok, hvorpaa Anna Bolena blev henrettet. Senere var jeg i Juvel Kammeret, hvor alle de brittiske Kron Juveler til en Værdie af 3 Mill. £ opbevares. Overalt vises man omkring af Løbere i skarlagensrøde Klædes Blouser eller Vaabenkjoler mod Guldbrocade. Ligeledes saa jeg det Værelse, hvor Edward den 4des Børn havde siddet arresterede, samt Mary, Dronning af Skotland. Paa Hjemveien saa jeg en Boutik, hvor der solgtes en Sort vandtætte Frakker, hvilket bevistes ved en, som var udspændt, hvorpaa en Engel stod og skjænkede Vand.

Efterat have spiiist til Middag gik jeg i Drury Lane Theater og saa her et Berider Selskab fra Paris (Francor). De havde de deiligste Heste, jeg nogensinde har seet. Selskabet bestod af c. 30 Herrer og 16 Damer. — Forbi Kl. 11. — I det Hele taget har jeg overalt beundret Hestene i London. Stads Heste seer man

overalt for Droscker og Omnibusser (af sidstnævnte er der i London 2400) og for deres Arbeidsvogne Heste saa store og svære, at man i Danmark aldrig seer Mage.

Febr. 13. Kl. 10 begyndte jeg min Vandring igjen. Idag skete det i Forening med en Kjøbmand fra New York i Amerika. Først toge vi med en Omnibus ud til West End (den Deel af Byen, hvor Noblessen i London boer) og stege af paa Trafalgar Square, hvor der er opreist et meget høit Monument for Nelson; det er det høieste i London. Et Stykke derfra staar Georg den 1stes Statue til Hest. Derfra gik vi hen til St. James Palads, som nu tjener som Caserne for Garde Grenadererne. Disse saa vi opmarchere. Det er alle høie Folk med fine røde Uniformer og store Bjørneskins Huer, som vor Fodgarde. Deres Musikchor bestaaer af over 100 Personer, og saadanne Trommer, som de havde, har jeg aldrig hørt; længere henne ved Dronningens Palads mødte vi Hest Garden. Disse have blaa Frakker med Sølv Cuiras, som de gule vor Hestgarde har. Herfra gik vi gennem St. James Park, hvor der paa denne Aarstid just ikke var stort at see, hen til Westminster Hospital, som vi kun saa udvendig og Westminster Abbedie, hvor vi vare inde.

At beskrive denne store Bygning nøiere vil være umulig for mig, og vil jeg kun bemærke, at de fleste Konger og Dronninger ligge begravede her; mange Monumenter for berømte Mænd ere opreiste, blandt Andre for Watt, Dampmaskinens Opfinder. De engelske Konger og Dronninger blive kronede her, og

jeg sad i den Stol, hvori Dronning Victoria var bleven kronet. Paa Vinduerne findes overalt Glas Malerier. Herfra gik vi til Parlaments Bygningen. Først vare vi inde at see Overhusets Sal. Her var idag den høieste Ret samlet, som kaldes Court of Lords; Lord Cansleren præsiderede her og alle havde store graa Parykker paa samt en sort Dragt, noget lig en Præstekjole. Værelset var overalt betrukket med høirødt Klæde og forgyldt. Herfra gik vi gennem Westminster Hall, den største Sal i Europa, hvori ingen Piller findes (her holdes Kronings Banquetterne) hen til Westminster. Bro og saa herfra Parlamentsbygningen, som ligger lige ned til Themsen i dens hele Udstrækning. Den er heelt rundt beplantet med smaa Taarne. Her ligger ogsaa det store Bryggerie (Berkleys), men da Ingen af os havde Adgangskort, kunde vi ikke faa det at see indvendig. Vi toge her en Droscke til den zoologiske Have og kom paa Veien igjennem den største og brillanteste Gade i London, Regent Street; i alle underste Etager var brillante Boutikker i alle mulige Slags, som for Størstedelen strakte sig heelt igjennem til en parallel løbende Gade. En 50 Mennesker indenfor saadan en Disk var ikke sjældent at see. — Herfra kom vi ud i en Gade eller Vei, som paa den ene Side var bebygget med prægtige høie Huse, men paa den anden Side aaben; langs med den strakte sig nemlig Regents Park. — Afstanden fra Westminster til zoologisk Have var omtrent 3 eng. Miil. I den zoologiske Have findes alle mulige Dyr næsten; de farlige

Dyr i Bure, de øvrige saavidt muligt i samme Omgivelse, som de leve i i frie Tilstand; saaledes var der for alle Vandfugle Vandløb inde i deres Buur, for de andre Fugle Træer o. s. v. De Dyr, jeg her saa, udmærkede sig rigtignok betydelig fremfor de Menagerier, der undertiden har været foreviist hjemme, og af alle Dyr var der Han og Hun. — — Igjennem hele Haven løber en Canal, som er omtrent 90 engelske Mile lang og benyttes til at bringe Varer fra London ind i Landet.

Kl. var imidlertid bleven 2, saa at det kgl. Colosseum og Cyclorama var aabent, og vi droge derhen; det ligger ligeoverfor Regent Park i Albany Street. Entré 3 sh. Man kommer først ind i en meget stor Sal i Form af en stor Halvkugle; Loftet hviler paa 32 hvide Marmor Piller c. 8 Alen høie og 1 Alen tykke, og mellem hver 2 Piller er en Niche, hvori store Marmor Figurer ere opstillede. Dette Locale er hele Dagen oplyst med Gas, og der musiceres paa 4 Klaverer. Midt inde gaar man op af en 60—70 Trin høi Trappe, hvorved man kommer op paa et Gallerie; ovenover sig har man en smuk stjerneklar Himmel med Maanen i Fuld. Dette er saa skuffende, at man aldeles ikke tvivler om, at det jo er Himlen, man seer. Naar man seer ud, da ligger Paris udstrakt for Øiet, og den Tjener, vi havde med, var godt bekendt der, saa han kunde forklare ethvert Sted. Det var paa eengang at være i London og Paris. Hvorledes det forøvrigt var indrettet, kan jeg ikke forstaae.

Derfra gik man ned og op af en anden Trappe, hvorved man kom op i et meget brillant Theater, som, efter at vi havde været der et Øieblik, blev aldeles mørkt. Lidt efter blev et Teppe trukket til Side, og man saa nu Lisabon med dens Bugt ligge udstrakt for Øiet. Det var ikke, som naar man ellers seer i et Panorama, men saa naturligt, at man efter at have seet derpaa et Øieblik virkelig troede at see Lisabon. Lidt efter lidt begyndte Salen at formørknes, indtil det til Slutningen blev næsten aldeles mørkt, og man hørte nu et Buldren, som naar Huse styrte sammen, og Torden og Lynild slog ned Slag i Slag. Det skulde forestille Jordskjælvet 1755. Efter c. 5 Minutters Forløb begyndte det igjen at klare lidt op, og Byen, som ligger opad et Bjerg, kom nu ganske tilsyne, men i en heel anden Tilstand end før. Havet, som før havde været aldeles roligt, stod nu i høie Bølger og nogle Skibe, som man før saa ligge for Anker, laa nu og kjæmpede mod Stormen; Bjergene vare revnede og flere af de største Bygninger styrtede sammen. Det Hele var saa naturligt, som om man saa det i Virkeligheden. Maaden, hvorpaa det var indrettet, er mig ligeledes en Gaade. Under hele Skuespillet var brillant Orgel Musik.

Efter at være steget ned herfra gik vi ud i et Slags tropisk Have, hvor de sjældneste sydlandske Træer og Blomster stode i fuldt Flor. Det Hele var opvarmet. Desforuden saa man her Ruinerne af Theseus' og Vesta Templet ved Rom, og Amerikaneren, som fulgte med mig, havde seet disse i Virkeligheden; han sagde, at

disse vare saa skuffende eftergjorte, at man her saa det samme som ved Rom. Her var ogsaa en Slags Klippehule ved Adelsberg, hvor man saa Vandet styrte ned, og mange andre Efterligninger af Naturen. Det var i det Hele taget noget af det Interessanteste, jeg har seet.

Vi kjørte herfra hjem til Hotellet, hvor jeg spiste til Middag, pakkede mit Tøi sammen og tog Afsked med Heerup Kl. 8 for at kjøre ud til Jernbanen til Manchester. For ikke at bytte de 2 £, som Du og Moder gav mig med, fik jeg 1 £ af Heerup, da der i London var gaaet med det Meste af, hvad jeg havde.

Febr. 14. Kl. 5 om Morgenen kom jeg til Manchester, og tog ind i Angel Hotel med en Fremmed, jeg havde gjort lidt Bekjendtskab med paa Veien. — Her var imidlertid alle Værelser besatte, og jeg maatte tilbringe Resten af Natten paa en Sofa. Efterat have spist Frokost gik jeg hen paa Contoiret, hvor jeg traf Raundrup og lidt efter Worm. Senere kom Rahr; han tog meget venlig imod mig og satte mig strax Arbeide. Contoiret har tidligere tilhørt Robert Peels Fader.

Om Middagen afhentede jeg mit Tøi i Hotellet og kjørte ud til Raundrups Logi i Devonshire Street Nr. 11, hvor jeg forbliver indtil videre. — —

MANCHESTER

(Af en gammel Købmands Erindringer II)

Manchester var den Gang, hvad den endnu er, den By, hvor Manufakturhandlere lærer bedst; og de unge Mennesker fra alle Verdens Egne blev sendt til Manchester for at gaa i Skole. Af Danske var der dog kun mine to Principaler og to Kolleger; men Tyskere, Grækere, Swejtsere og Italienerne taltes i hundred og tusindvis.

En Tysker, der hed Wagner og havde været Rejsende for Huset G. Findeisen, og hvem jeg kendte lidt fra Odense, var jeg saa heldig at træffe den Dag, jeg kom og skulde tiltræde min Plads. — Han spurgte mig, hvad jeg skulde have i Gage, og da jeg svarede, at det var noget, der først senere skulde bestemmes, citerede han det Tankesprog: »Ein blöder Hund wird nimmer fett«.

(Principalerne havde forud tilskrevet mig et Brev, hvori de meddelte mig, at der ikke var nogen Brug for mit Arbejde, før Foraarsekspeditionerne begyndte; men da jeg havde truffet alle mine Dispositioner, lod jeg mig ikke afholde deraf, idet jeg ræsonnerede som saa, at selv om jeg skulde give Afkald paa et Par Maaneders Gage, var jeg dog paa Pletten, naar jeg behøvedes. Herom blev der dog ingen Tale, og jeg havde ingen Grund til at beklage mig over Modtagelsen.)

Gennem Wagner gjorde jeg hurtigt Bekendtskab med flere af de fremragende tyske Kommiser. Største

Delen af disse unge Mennesker var udgaaede fra tyske Handelsgymnasier og havde Forkundskaber, der var mine langt overlegne. Deres Kundskaber kom mig til Nytte, og jeg lærte mere af dem end blot at tale Tysk, men for ikke at staa tilbage for dem maatte jeg ogsaa anvende min Fritid til at udfylde mange Huller i min Viden.

Jeg var ogsaa heldig til at gøre Bekendtskab med Englændere.

Da jeg kom til Manchester de første Dage af Februar, var Korntolden lige afskaffet. I Manchester drejede alle Samtaler sig om Nationaløkonomi og om de videre Skridt til Gennemførelse af Frihandelen, og jeg begyndte at studere Nationaløkonomi for ikke at være helt uvidende om det, der interesserede alle. Endelig blev jeg nødt til at lære noget Latin, fordi Englænderne i enhver større offentlig Tale citerede Klassikerne paa Latin. Jeg vil ikke efterligne dem, for jeg har igen glemt det, jeg dengang lærte mig, og som satte mig istand til at forstaa deres Citater.

Manchester besad allerede i 1849 et overordenlig udviklet Bankvæsen. Bank of England havde en Filial deri Byen, desuden var der to Aktiebanks og flere store Privatbanker, Jones Lloyd, Cunliff Brooks og Sir Benjamin Heywood.

Det Kontor, hvori jeg arbejdede, var mærkværdigt i adskillige Henseender. Det havde tilhørt Robert Peels Fader, det laa ligeoverfor Familien Gladstone's Kontor og det var det værste Hundehul, hvori man

kunde opholde sig. Men det havde for mig den For-
 del at ligge ved Siden af Heywood's Bank. Jeg blev
 derfor ikke sjældent sendt ind i Banken; jeg benyttede
 Lejligheden til at se mig om og sætte mig ind i det, jeg
 saa, og da jeg kom i Berøring med Sønnen i Huset,
 Oliver Heywood, lærte jeg ikke saalidt af ham. Han
 har senere besøgt mig her i Kjøbenhavn efter at ogsaa
 jeg er bleven »banker«, og han er en af de mest ansete
 Mænd i Manchester, hvem man ifjor overrakte the
 freedom of the city of Manchester, hvad der formoden-
 lig er ensbetydende med at blive Æresborger. Den-
 gang anede jeg ikke, at Bankforretning skulde blive
 min Livsgærning; men det, jeg saa, gjorde mægtigt
 Indtryk paa mig — jeg var straks blevet Abonnent paa
 Bankens Magazine — og allerede 1851 skrev jeg
 hjem til »Fædrelandet« saavidt jeg erindrer, flere Ar-
 tikler om det engelske Bankvæsen, særlig om Check-
 systemet.

Det var et meget virksomt Liv, jeg levede i Man-
 chester, og selv om der havde været Lejlighed til
 Forlystelser, vilde der ikke have været Tid dertil.
 Men Lejligheden var der for Resten ikke. Teatrene
 i Manchester var utroligt slette, og vi gik kun derhen,
 naar Kunstnere som Macready eller Helene Fawcett
 gæstede Byen. Derimod var Manchester meget musi-
 kalsk, og for Eksempel Jenny Lind tilbragte ofte
 længere Tid i Nærheden hos den store Trykker S.
 Schwabe.

Forholdene førte det imidlertid med sig, at jeg

allerede det andet Aar efter min Ankomst til England maatte overtage Rejseforretningerne.

(Det var et stort Ansvar, der blev lagt paa mine Skuldre, da jeg tiltraadte den første Rejse, idet alle Afsendelserne var for sent præsterede, og da jeg bad Rahr om Instruktion, lød Svaret: »Handl efter Konduite!«

Overalt var der Varer stillede til Firmaets Disposition som komne for sent, og det var ingen let Sag at komme overens med Køberne. Dette lykkedes imidlertid over al Forventning, takket være den Velvilje, som vistest overalt, og som havde sin Grund i Ønsket om at emancipere sig fra Hamburg. Jeg berejste ikke blot Danmark, men ogsaa Sverig og Norge i de følgende Aar og det lykkedes mig at drive Forretningen i høj Grad op her i Danmark, hvorimod det samme ikke lykkedes for mig i Sverig og Norge, hvor der allerede eksisterede Forbindelser med en Mængde Huse, og efter 1853 opholdt jeg mig for største Delen i Kjøbenhavn, hvor min Nærværelse udkrævedes i højere Grad. —

Jeg havde foreløbig aftalt med Louis Fischer, en Fætter til Poeschmann, at vi skulde etablere os, den ene i Alexandria, den anden i Cairo; men dette blev ikke til noget, efter at jeg havde forlovet mig d. 20. Maj 1853. At dette Projekt blev til intet, var ingen Skade til, eftersom min senere Karrière faldt. Jeg vilde dog aldrig have opnaaet den Stilling, som jeg opnaaede herhjemme, om jeg end maaske vilde have samlet en større Formue. Men ogsaa dette vilde jeg

have været i Stand til, hvis Penge havde haft en særlig Tiltrækning for mig, da der jo var nogle Aar, hvor jeg kun behøvede at have sat mit Navn paa et Stykke Papir for at tjene Millioner.)

Hald & Rahrs Forretninger var væsentligst paa Danmark, dog de gjorde ogsaa Forretninger i Sverig og Norge og i adskillige Byer ved Rhinen. Det blev en ny Skole i Menneskekundskab — en Skole, der for Købmanden er fuldt saa nødvendig som anden Skolegang — og jeg beholder i taknemlig Erindring mange af de Bekendtskaber, jeg gjorde paa disse mine Rejser og adskilligt af det jeg den Gang lærte.

Den, der vil drive Kommissionsforretning, bør give Fabrikanterne Anvisning paa, hvilke Varer de skal fabrikere. Det blev da min Opgave at have Øjnene med mig paa mine Rejser, at se, hvilke Artikler man kunde sælge, og at formaa Fabrikanterne til at lægge sig efter disse Artikler.

Det er ikke ganske faa Artikler, som jeg kan tilskrive mig Æren af at have anvist de engelske Fabrikanter, og jeg kan ikke nægte mig Fornøjelsen af at nævne en enkelt af dem, nemlig hvide Lærredslommestørklæder af irsk eller engelsk Fabrikat. Man kendte tidligere i England kun Lømmestørklæder af fransk Gambric, en Slags Battist eller Kammerdug, der er overordentlig ubehageligt for Næsen. Jeg heksede og heksede med alle Lærredsfabrikanterne i Belfast, men det varede længe inden nogen vilde rette sig efter mig. Den første var en lille Fabrikant, Will. Orr,

han forandrede sin Fabrikationsmaade, og fik sit Fabrikat til at blive netop det, det skulde være.

Man havde tidligere her til Lands forsynet sig med saadanne Lommetørklæder i Schlesien og Sachsen, Indførslen deraf hørte op, og Hald og Rahr havde i lang Tid Eneret paa Salg af denne Artikel — nu tror jeg nok, legio er Tallet paa Fabrikanterne.

Virksomheden som Handelsrejsende eller Probenreuter skaffede mig meget at gøre med Toldloven — man kender jo ogsaa nu til Dags Eksempler paa, at det giver udvidet Blik for Toldloven at sælge Varer i Provinserne — og jeg blev opmærksom paa adskilligt, der forekom mig overordenligt snurrigt.

Der var saaledes i Toldloven af 1839 noget, der hed Toldremission. Gik et Skib ud til en oversøisk Plads og havde det med en delvis Bestuvning af danske Produkter, nød det en Remission lig en Tredjedel af Tolden paa de Varer, det atter indførte her til Landet. De danske Produkter var som Regel ikke andet end — Flensburger Mursten, og til Gengæld, fordi Skibene udførte disse lidet kostbare Sten, godtgjorde man dem en Tredjedel af Tolden paa det Sukker og den Kaffe, de bragte her til Landet! En ligesaa uforstaaelig Bestemmelse galdt med Hensyn til Bomuldslerreder. Naar de blev indført til Farvning og Appretering, forsynede Toldvæsenet dem med et rødt Stempel, og naar de derpaa, efter at være farvede, paany blev forevist for Toldvæsenet, blev der godtgjort en Tredjedel af Tolden. Tolden var omtrent 15 Skilling Pundet og

Godtgørelsen altsaa 5 Skilling — uagtet hele Farvningen ikke var to Skilling værd. Der indvandtse betydelige Formuer ved denne Trafik.

Om disse Forhold skrev jeg en Artikel til Fædrelandet den 17de November 1852, den blev besvaret af J. H. Ruben og Güllich, og jeg gav Tilsvar den 5te Januar 1853 under Mærke C. F. T.

Foruden med Manufakturvarer gjorde Hald & Rahr Forretning i Metalvarer, og deriblandt i en Artikel, der fik stor Betydning for mit fremtidige Liv. Det var Jerntraad.

Den første Telegrafforbindelse her i Danmark gik fra Helsingør over Kjøbenhavn til Hamburg. Det var en underjordisk Ledning, som hyppigt var utjenstdygtig. Da man saa i Udlandet skred til Bygning af overjordiske Ledninger, og da det viste sig, at disse var betydeligt billigere end de underjordiske, besluttede man sig herhjemme til at følge Eksemplet og til at nedlægge Sundkablet og etablere Forbindelse med Sverige og Norge samtidigt med, at man indførte de overjordiske Ledninger.

Telegrafvæsenet udskrev en Licitation paa Leverancen af Jerntraad, og jeg paatog mig Leverancen paa Hald & Rahrs Vegne. Traaden skulde leveres i Tønning — og dertil tog jeg, den Gang jeg efter nogen Tids Forløb fik Underretning om, at nu var Traaden der. Jeg ankom til Byen et Par Timer før Telegrafdirektør Faber. Han skulde møde paa Regeringens Vegne og modtage Traaden. De Par Timer benyttede

jeg til at gaa ned paa Toldboden og selv at undersøge, om Traaden var kontraktmæssig. Det var den ikke. Maaske havde den taget Skade ved Galvaniseringen, maaske var der noget andet ivejen; sikkert er det, at den brast, inden man havde foretaget med den det Antal Snoninger, som det var stipuleret, at den skulde taale. Da Faber kom, sagde jeg ham straks, at han kunde spare sig Ulejligheden med Undersøgelse af Traaden; den var ikke som den skulde være, men i Løbet af et Par Uger skulde der blive leveret et andet Parti.

Jeg tror, at denne min Optræden vandt mig den fortræffelige Mands Venskab og blev den første Aarsag til, at han senere sendte mig de Folk, som søgte Koncessioner, og at jeg kom ind i Telegraforetagender saa stærkt, som Tilfældet blev.

Mit første Forsøg paa at faa Koncession paa et Telegrafanlæg mislykkedes.

Et tyve Ords Telegram til England kostede den Gang 7 Rdl. 5 Mk. 6 Sk., hvad der var meget trykkende, og Faber var ivrig for at tilvejebringe en direkte og billigere Forbindelse. Om en Ledning mellem Slesvigs Vestkyst og Englands Østkyst havde der været ført Forhandlinger mellem paa den ene Side den danske Regering og paa den anden Side Brødrene Westenholz i London som Repræsentanter for Sir James Garmichaels og den saakaldte »submarine Gruppe«; men Forhandlingerne var gaaede helt i Staa. Faber opfordrede mig da til at benytte mit Bekendtskab til at

faa dannet et Selskab i London, der vilde paatage sig Anlægget. Jeg vilde ikke indgive noget officielt Andragende om Koncession, før jeg var vis paa, at jeg kunde udføre Arbejdet; men jeg vilde heller ikke rejse til England og skaffe Tilsagn, med mindre jeg var vis paa Koncession. Jeg mødtes derfor med Faber og Kammerherre Bauditz, den Departementschef i Indenrigsministeriet, hvorunder Sagen sorterede, og fik bekræftet, at Koncession kunde jeg faa, naar jeg vilde paatage mig Arbejdet; derpaa rejste jeg til England og var saa heldig at finde Folk, som kunde og vilde udføre Anlægget, og med hvem jeg sluttede en foreløbig Kontrakt. Da jeg kom hjem, var der ingen Ting for mig at gøre, for Garmichaels havde i Mellemtiden af Indenrigsministeren faaet Tilsagn paa Koncessionen.

I Kraft af denne Koncession blev der nedlagt et Kabel mellem Vester Hever og Østkysten af England, men straks var der noget ivejen med det og senere blev det ganske stumt. Endnu ligger det i Nordsøen. Der har undertiden været Tale om at optage det; men det er det ikke værd.

Nogen Tid efter denne mislykkede Kabeludlægning undergik Anskuelserne om undersøiske Kabler nogen Forandring.

Man havde udlagt det første Kabel mellem Amerika og Irland, det, der blev stumt efter at der var vekslet et Par Telegrammer dermed. Dog havde man derved faaet Lejlighed til at maale Hurtigheden, hvormed

Telegraferingen kunde foregaa paa saa stor en Afstand, og man følte sig nu overbevist om, at selv om Nedlægningen af et nyt Kabel kunde lykkes, vilde Forretningen aldrig blive rentabel. Telegraferingen vilde blive altfor langsom. Modstanden stiger nemlig kvadratisk i Forholdet til Afstanden.

Man søgte da Forbindelse mellem England og Amerika etableret ad saadanne indirekte Veje, hvor den hele Afstand kunde deles i kortere Hold.

Den første Vej, som vakte Opmærksomhed, var fra Skotland over Færøerne, Island, Grønland, Kanada til Amerika. En Oberst Shaffner fik Koncession paa et saadant Anlæg, og den holdtes i Live i flere Aar uden at det førte til noget.

Den næste Vej, som forsøgtes, var over Rusland og Siberien, derfra over Beringsstrædet til Alaska og ind i Amerika. Da Ledningen gennem Siberien var omtrent halvfærdig, lykkedes det imidlertid i 1866 at lægge fra Island til Newfoundland det transatlantiske Kabel, som ved Hjælp af Thompsons Spejl-instrumenter kunde arbejde med Fordel, og som endnu arbejder.

Denne i 1866 ufuldendte Ledning gennem Siberien blev imidlertid senere Grunden til, at »det store nordiske Telegraf-selskab« lagde sine Kabler fra Wladivostok til Kina og Japan.

Uden at jeg egenlig havde nogen Del i den ovennævnte Oberst Shaffners Projekt, blev jeg dog bragt

i Forbindelse med ham. Han kom hertil Byen, og Faber henviste ham til mig, dels af Grunde, som jeg allerede har nævnt, dels fordi jeg i Mellemtiden var bleven interesseret i et grønlandsk Foretagende.

KRYOLITH

(Af en gammel Købmands Erindringer III)

Blandt de Bekendtskaber, jeg havde stiftet i Manchester, var en Sagfører Binney. Hovedsagelig var han Sagfører for Kulmineejere. Han fulgte med stor Interesse alt, hvad der foregik paa Geologiens Omraade, og han var for Eksempel en af dem, der senere kom frem med den Petroleum, som her i Byen solgtes under Navnet »Youngs Parafin Oil« eller »Solar Oil«.

Wöhler og St. Clair Deville havde i Begyndelsen af Halvtredserne begyndt at lave Metallet Aluminium. De benyttede først Lerjord dertil, men senere det grønlandske Mineral Kryolith. Binney henledte min Opmærksomhed paa, om det ikke var muligt at skaffe Kryolith fra Grønland i større Mængder.

Paa Forespørgsel i den grønlandske Handel fik jeg følgende Besked:

Der havde i længere Tid henligget paa den grønlandske Handels Plads nogle Stykker Kryolith — efter al Rimelighed havde de endda ligget der lige siden 1807, og skrev sig fra en Ekspedition, som den tyske Geolog Gieseke hint Aar havde foretaget. Professor Julius Thomsen havde da en Dag — nogle Aar tilbage i Tiden — taget Prøver af denne Kryolith hjem i sit Laboratorium, dekomponeret Prøven, paavist Kryolithens Anvendelighed til Fremstilling af Soda og Alun og til Emaillering af Jernvarer, og endelig i Forbindelse med daværende Vandassistent, nuværende

Gasværksbestyrer Howitz, sikret sig alt det Kryolith, der kom herved med Handelens Skibe. Frederiksværks emailerede Gryder var i mange Aar bleven emailerede med en Komposition af Kryolith.

St. Clair Devilles Opdagelse at fremstille Aluminium af Kryolith, gjorde Frembringelsen heraf meget billigere end ved de tidligere benyttede Fremgangsmaader. Opdagelsen vandt den franske Regerings Opmærksomhed, og der blev i Frankrig oprettet to Fabriker. Den ene i Nærheden af Rouen af en Mand ved Navn le Picarde, den anden i Nærheden af Paris af Paul Morin. Picarde henvendte sig til Hr. T. Bang, den eneste Danske, der boede i Rouen, og denne, der tilfældigvis var min Skolekammerat, henvendte sig atter til mig med Anmodning om at skaffe Kryolith.

For at faa Forretningen i Gang maatte Picarde sikre sig større Tilførsler, og han tilbød at afkøbe mig 200 Centner til en meget god Pris; men efter de Oplysninger, jeg havde faaet i den grønlandske Handel, var det klart, at paa dens Tilførsler kunde der ikke baseres nogen ordentlig Industri. Jeg fik da først Thomsen og Howitz til at afstaa deres Ret imod en Afgift af alle fremtidige Tilførsler; foreslog dernæst fem af mine Venner, at hver af os skulde indskyde 5000 Rdl., købte endelig for 20,000 Rdl. Skonnerten »Sønderjylland« af F. T. Adolph's Enke, og N. Boysen udstyrede den med alt fornødent, og i Begyndelsen af Maj sejlede den af Sted, under Kaptajn Brockdorff. Den var heldig, fandt straks Stedet og kom tilbage med

fuld Ladning, saa at Manden i Rouen fik sine 200 Centner.

Men med hele Resten af Ladningen maatte jeg ligge i lang Tid. Man havde regnet paa at benytte Aluminium til Smykker; dertil egnede det sig imidlertid ikke, fordi det ikke tog mod Politur, derfor standsede Forretningen — og jeg blev, som sagt, liggende med alt mit Kryolith.

Til sidst fik jeg det solgt, men Tabet derpaa blev ikke ubetydeligt. Det gik saaledes til: Blandt de Artikler vi eksporterede fra Manchester var ogsaa raat, uslebent Spejlglas. Vi solgte det til Spejlglasfabrikant Lehmann, der havde et lille Sliberi paa Amagertorv. Lehmann agtede imidlertid at udvide Forretningen betydeligt, og samtidig med, at jeg stod i Begreb med at tiltræde Posten som Direktør for Privatbanken, var Lehmann og hans tre Nevøer, Brødrene Weber, ifærd med at anlægge en større Fabrik paa Christiansdal ved Haderslev. Der vilde de selv støbe raat Glas. Som Direktør i Privatbanken kunde jeg ikke drive egne Forretninger, og til Spejlglasfabrikationen kommer det fornemmelig an paa at have ren Soda, jeg solgte da til dem hele min Beholdning af Kryolith, hvorpaa de opførte ude paa Sibberns Vej, efter Professor Thomsens Plan, den kemiske Fabrik »Øresund« til Bearbejdelse af Kryolithen. Soda og Alun, de to Produkter, de udvandt af Kryolithen, har imidlertid en overordenlig ringe Værdi i Forhold til Aluminium.

Skulde Kryolithhandelen vedvarende drives, maatte Kryolithen fremstilles saa billigt, at den kunde benyt-

tes til Fabrikation af de to ovennævnte ret værdiløse Artikler; men billig kunde den kun blive ved en Masseproduktion.

Brødrene Weber havde imidlertid nedlagt store Kapitaler i deres Fabrik paa Christiansdal, og mægtede ikke desuden at anlægge et Kryolithbrud i Grønland. J. P. Suhr & Søn og jeg traadte da til og dannede det endnu bestaaende »Kryolith Mine og Handelsselskab«. Selskabet havde i Begyndelsen det tilbørlige Attribut af Vanskeligheder, og disse ophørte først i 1864, da det lykkedes os med et amerikansk Selskab at afslutte en Kontrakt, der endnu bestaar, om aarlige større Leveringer. Det amerikanske Selskab anlagde meget betydelige Fabriker efter Thomsens Mønster, og samtidig hermed blev der — ogsaa efter Thomsens Mønster — anlagt en Mængde Fabriker rundt omkring, navnlig i Tyskland og Polen. Saa blev Forretningen lønnende.

I mange Aar fremstilledes kun Soda og Alun, Fabrikationen af Aluminium var gaaet i Glemmebogen. Den er nu begyndt at komme paa Tale igen, og man ser stadig Projekter om at lave det. Aluminium kostede 600 Frcs. pr. Kilo i den Tid, da Picarde vilde fremstille det, nu er dets Pris nede i 20 Frcs. pr. Kilo. Det bruges ved Amalgamering med andre Metaller til Taplejer.

Hald og Rahrs Forretninger paa Norden var bestandig blevet større og større, og mine Ophold her i Kjøbenhavn som Følge deraf længere og længere, og

vi blev da tilsidst enige om, at jeg skulde tage fast Bopæl her i Byen fra Begyndelsen af 1855, og at jeg skulde løse Borgerskabsom kjøbenhavnsk Grosserer, for at jeg — samtidigt med at jeg besørgede Husets sædvanlige Forretninger — kunde lægge mig efter Udførsel af danske Produkter.

Kornvarer var den Gang Danmarks eneste Udførselsartikel. Ja, der eksisterede vel noget Mølleri — blandt andet lille Mølle — men det var ikke muligt at skaffe det danske Mel lønnende Afsætning enten i England eller Skotland. Mærkeligt nok var det spansk Mel, hvormed vi ikke kunde optage Konkurrencen, medens danske Møllere nu udfører Mel til Spanien.

Vi havde mange Forbindelser i Fabrikdistriktet Yorkshire, hvor jeg paa en Maade var hjemme, og jeg stiftede desuden Forbindelser i det vestlige England, ved Kanalen og Bristolkanalen samt i Irland.

(I 1855 begyndte jeg en Kommissionsforretning i Korn i Kjøbenhavn; men den blev aldrig særlig indbringende, da Konjunkturerne nu og da gik mig imod, og sjældent var der noget at fortjene.

Jeg foretog i denne Anledning en Rejse omkring i Irland og Wales for at samle Ordre; men disse var »few and far between like angel visits«.

Paa Rejsen i Irland kom jeg en Gang til at køre i Jernbanekupé sammen med en Mand, der havde forpagtet alle Irlands Østersbanker. Manden vilde snakke, og jeg vilde sove. Tilsidst bed jeg ham af og bad om

Ro, hvortil han svarede, at jeg som en ung Mand gerne kunde være noget mere imødekommende; desuden havde han en Datter, hvem han kunde give en Million i Medgift.

Jeg svarede ved at vise ham min Ring og beklagede, at jeg ikke kunde gøre Brug af hans Meddelelse.)

Jeg fik ikke faa Ordre, og jeg glemmer aldrig den første Dag, hvor jeg skulde sælge Sterling paa Kjøbenhavns Børs. Kursen faldt over en Procent, og jeg fik dog ikke solgt det, jeg vilde sælge.

En enkelt Begivenhed, der fik en ikke ringe Betydning for mit Liv, var den senere afdøde Fabrikant J. Salomonsens Betalingsstandsning. Han havde en større Bomuldsfabrik i Nyhavn, og Hald & Rahr havde for leveret Bomuldsgarn ikke saa lidt tilgode hos ham, da han standsede. Til at administrere hans Sager valgtes afdøde Etatsraad Melchior, Overretsprokurator J. L. Simonsen og jeg, samt til Forretningsfører Grosserer N. Boysen. Jeg kom herved for første Gang i Forbindelse med adskillige Mænd, med hvem jeg senere paa mange forskellige Omraader har samarbejdet, og uden at der nogensinde — til Trods for den store Aldersforskel — har været nogen som helst Dissonans.

Mine Forretninger — baade Import- og Eksportforretninger — havde naaet et ret betydeligt Omfang, da det i Vinteren 1856—57 blev besluttet at oprette Privatbanken.

(Jeg foretog flere Rejser, som altid endte paa Tidseiholt, men hvoraf jeg kun finder Anledning til at omtale den i Vinteren 1854—55. — I dette Aar havde vi en meget streng og vedholdende Vinter. Kastelsgravene var isbelagte fra November til Maj. Endnu den 23. Marts kørte en belæstet Slæde med Heste forfra Kjøbenhavn til Landskrona, og endnu i April maatte Trafiken imellem Fyen og Sjælland besørge med Isbaade.

Efter at vi Passagerer saaledes en Gang var komne til Korsør, hvorfra vi kørte ud til Halskov for at gaa med Isbaade, sejlede vi paa en Times Tid til Sprogø; men her mødtes vi med den Efterretning, at Vesterenden var fuld af Drivis, saa vi den Dag ikke kunde komme videre.

Næste Morgen blev der purret ud, og alle Passagererne gik ned til Baadene; men endnu den Dag var ingen Overfart mulig, hvilket der heller ikke blev de følgende otte Dage. Imidlertid fordrev vi Tiden saa godt vi kunde, og i Forhold til de Vanskeligheder, der var forbundne med Provianteringen, levede vi overordentlig vel, og da vi var de først ankomne, var der Senge til os alle, medens de senere ankomne maatte fordeles med flere i hver Seng, da vi var blevne vel omtrent 120 i alt.

Imidlertid fordrev vi Tiden, som vi bedst kunde, med Udklædninger om Aftenen af Isbaadsmandskabet og en Dag med Harejagt paa de 7 af Generalpostdirektionen paa Sprogø udsatte Harer. Den eneste Bøsse,

som fandtes paa Øen, gav man Pianist Dreyschock, og vi andre agerede Klappere; men jeg erindrer ikke, hvad Udbyttet var af Jagten eller om der overhovedet var noget. Dreyschock underholdt os et Par Aftener med Klaverspil paa Værtens Instrument. Værten hed Bencke og var en særdeles flink og behagelig Mand.

Først den ottende Dag efter vor Ankomst til Øen erklærede man, at der var Udsigt til Overfart, og vi gik alle i Baadene, 4 à 5 i hver Baad inklusive Isbaadsmandskabet. Vi avancerede kun langsomt i den sammenpakkede Grødis, og Maaden var den, at der blev »runget« ved, at Halvdelen af Baadsmandskabet blev anbragt i hver Side af Vantet. Vi var ikke naaede til den faste Is, før Aftenen faldt paa, og da der saa ikke kunde sejles videre, blev der slaet Lejr paa en Isflade ved, at de tyve Baade, som udgjorde Transporten, blev placerede saaledes, at de ydede Læ. Sømændene gik syngende omkring for at holde Passagererne vaagne Natten igennem. En portugisisk Skibsdreng, der havde forstukket sig under en af Tofterne for at sove, maatte bøde derfor ved, at der gik Koldbrand i den ene Haand.

Henimod Aften var jeg falden igennem en Revne i Isen, da jeg var forude for at hale i Fanglinen, og maatte derfor skifte Støvler og Underbenklæder paa Isen. Proviant var der ikke meget af, da vi havde ventet at naa Fyen paa et Par Timer; men heldigvis havde jeg noget Chokolade med, som gjorde god Nytte.

Kl. 4—5 om Morgenen kom vi ud for Fyenssiden

medhavende nogle Lædiker med Brændevin, og ingen Nektar kunde have smagt halvt saa godt, som den smagte os.

Omsider var Besværlighederne overstaaede, og vi landede ved Daggry paa Knudshoved, hvorfra vi kørtes videre til Nyborg. Medens jeg her blev barberet — der havde ikke været Lejlighed til sligt i de otte Dage, — faldt jeg af Træthed i Søvn under Kniven, saa udvaaget var jeg.

Derefter kørte jeg til Tidselholt.

Jeg havde hverken Lod eller Del i de Forhandlinger, der gik forud for Privatbankens Oprettelse, og var aldeles ukendt med dem, og det laa fuldstændigt udenfor min Tanke, at et Menneske paa 28 Aar kunde blive Bankdirektør. Denne Stilling maatte efter min daværende Mening snarere betragtes som en Retrætepost for Folk paa henvend de tre Snese Aar, altsaa i min nuværende Alder.

Afdøde Vekselmægler Edvard Lorentzen, der dels besørgede mine Forretninger, dels havde vist mig meget Venskab, var den første, af hvem jeg hørte tale om Planen til Privatbankens Oprettelse. Han fortalte mig en Aften, at Etatsraad Broberg havde sagt, at de havde Vanskelighed ved at finde en Direktør, og det faldt mig da ud af Munden, at ifald jeg havde været dobbelt saa gammel, kunde jeg have ønsket Stillingen, og at jeg i England havde beskæftiget mig meget med

Bankvæsenet og var fuldstændig fortrolig med det engelske Bankvæsen.

Et Par Dage senere fik jeg til min Forbavselse en Opfordring til at komme ud til Broberg, og han eksaminerede mig paa Kryds og Tværs angaaende min Mening om Ledelsen af en Bank. Senere blev jeg kaldt til Møde med de øvrige Stiftere. Eksaminationen gik for sig paany — og jeg blev antaget til Direktør fra den første Juni 1857.

Der blev derpaa udstedt Indbydelse til Tegning af Aktiekapitalen. Den var ansat til fire Millioner Daler; men ikke engang det halve blev tegnet. Stifterne supplerede imidlertid Tegningen til to Millioner Daler og besluttede Bankens Oprettelse.

Efter den første Aftale med mig skulde jeg have været Enedirektør; der opstod dog senere Betænkeligheder, maaske paa Grund af min Ungdom, maaske ogsaa af andre Aarsager, og man foreslog mig, at der skulde være to Direktører. Jeg var ganske villig til at dele Ansvar, forudsat at det blev en Mand, med hvem jeg kunde arbejde. Valget faldt paa afdøde Etatsraad Fugl, og der har aldrig været nogen Uenighed mellem os; vi arbejdede som Kolleger saa godt det er muligt, og han søgte ved hver Lejlighed at skaane mig, der jo ganske vist trak den største Del af Læsset.

Straks da jeg var valgt til Direktør, og Banken stiftet, gik jeg i Gang med Afviklingen af mine egne Forretninger. Der var ingen Vanskelighed derved, da

de bestod i Udførelse af Ordres og afvikledes ved hver enkelt Afskibning.

Jeg kunde derfor straks i Juni 1857, da den første Indbetaling paa Bankens Aktier var præsteret, overtage Vekseldiskonteringen, hvormed vi gjorde indbetalte Penge rentebærende.

Endelig, den 2den November 1857, aabnedes Privatbanken paa første Sal i den Ejendom paa Amager-torv, der tilhørte Lund & Thorsen.

KRISEN 1857

(Af en gammel Købmands Erindringer IV)

Inden jeg omtaler Krisen i 1857, skal jeg kortelig fremstille de daværende Forhold paa det danske Penge-marked.

Af betydelige Pengeinstituter eksisterede kun Nationalbanken. Dens Forretningsgang var imidlertid vidt forskellig fra det, den nu er.

Reglerne for Vekseldiskontering var for Eksempel disse: Veksler, som ønskedes diskonterede, skulde være indleverede, ledsagede af et ærbødigt Andragende, en Tirsdag eller Fredag Morgen inden Kl. 10. Efter Kl. 2 kunde man faa Besked paa, hvilke Veksler Direktionen havde antaget til Diskontering, og samtidig fik man de refuserede Veksler tilbage. Den næste Morgen udbetalte Banken Beløbet for de antagne Veksler.

Undertiden antog Banken Halvdelen, undertiden kun Ottendedelen af de indleverede Veksler. Brøkdelenes Størrelse afgang af Forholdet mellem Købmændenes Pengebegær og Bankens disponible Midler, og de fineste og bedste Veksler blev ingenlunde altid foretrukne. Tværtimod. Jeg tror, at Banken mange Gange refuserede Veksler for Byens første Huse, fordi Direktionen mente, at disse lettest kunde hjælpe sig selv.

Mange Veksler var principielt udelukkede fra Diskontering. Saaledes alle Veksler paa Provinserne, alle Veksler paa Sverig og Norge og endelig Veksler paa Kjøbenhavn, der var kortere end én Maaned.

For disse korte Vekslers Vedkommende fandt Købmændene Hjælp hos Nationalbankens egen Kasserer — han diskonterede dem — men med alle andre Veksler, som Banken ikke vilde have, maatte Købmændene søge private Diskontører. Af dem bestod der dengang mange her i Kjøbenhavn, og Vekseldiskontering var ogsaa den eneste Maade, hvorpaa Penge kunde gøres rentebbringende, naar de ikke skulde anlægges fast; thi som rentebærende Indlaan modtog Banken kun offentlige Midler. Foliohavere fik ingen Rente af Penge, som de havde staaende i Nationalbanken, de maatte derimod betale Gebyr til Banken og Nytaarsgratialeer til Kasserer og Bogholder for at have Folio. Folioanvisninger maatte ikke lyde paa brudte Beløb, men kun paa Mangefold af Hundrede Daler.

Nationalbanken gjorde Udlaan imod Sikkerhed i Værdipapirer. Dog disse Værdipapirer skulde være danske, og deraf eksisterede der kun — foruden private Prioritetsobligationer — kongelige Obligationer af forskellig Art, lidt Kreditforeningsobligationer, Kjøbenhavns Kommunes Obligationer, Bankens egne Aktier, samt de tre Assuranceselskabers Aktier. Banken laante dernæst paa Varer, naar disse blev henlagte under dens Laas og Lukke. Laan paa udenlandske Værdipapirer fandt yderst sjældent Sted, og det var væsenligt Centralkassen, der ydede saadanne Laan i sine egne 3 Maaneders Solaveksler.

Hvad Handelen med udenlandske Veksler angaar, da var Nationalbanken altid Køber af lange Veksler

paa Hamburg. Den største Del af de lange Veksler, der her i Byen afgaves paa Hamburg, blev trukne imod Blankokredit og blev stadigt fornyede, idet Tras-senten fjorten Dage inden Forfaldsdagen købte sin Veksler tilbage og gav en ny tre Maaneders Veksler i Betaling. — Korte Veksler paa Hamburg købte og solgte Nationalbanken til ens Kurs, hvad der jo for-saavidt var nok saa billigt; men hvad Kursen skulde være, det havde alene Nationalbanken Ret til at be-stemme, og Kursen sprang betydeligt op og ned, efter som Banken solgte mere eller mindre end den samti-digt købte. Variationer af $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$ pCt. i Kursen for korte Veksler paa Hamburg var slet ingen Sjælden-hed, og jeg erindrer, hvorledes Kursen i en normal Periode fra en Postdag til den næste endda varierede med $1\frac{1}{2}$ Point, eller $\frac{3}{4}$ pCt. Det var vanskeligt at tage Sølv ud af Banken og sende det til Hamburg for derved at skaffe sig billigere Remisse end ved Veksler-køb til høj Kurs; thi dels var Sølvudtagning ikke vel sét, ja betragtedes næsten som en Forbrydelse, dels var Forsendelsen meget kostbar.

Med Hensyn til svenske Sedler herskede der lige saa urimelige Kursforhold som med Veksler paa Ham-burger Banco. Sølvværdien af svenske Specier var om-trent 1 pCt. større end Sølvværdien af danske Specier, og alligevel stod Kursen paa svenske Sedler hyppigt 5 til 6 pCt. under pari.

I den Arbejdsplan, Fugl og jeg udarbejdede for Pri- vatbanken, fjernede vi alle de Restriktioner for Forret-

ningsførelsen, som vi ansaa for overflødige og skadelige, og det varede ikke længe, inden Nationalbanken fulgte efter. Den viste i Begyndelsen en vis Antagonisme; den fik imidlertid inden Aarets Udgang andet at tænke paa, og Forholdet mellem Nationalbanken og Privatbanken blev det meget venskabelige, som det aldrig siden har ophørt at være.

Privatbanken begyndte sin Virksomhed den 2den Novbr. med en indbetalt Aktiekapital af 1.100,000 Rigsdaler, og i Løbet af den første Maaned indsattes der omtrent lige saa meget paa Folio og Indlaan. I December Maaned standsede imidlertid al Forretning, og jeg vil slutte disse Meddelelser med en sammentrængt Fremstilling af Krisen og særlig af den Episode deri, hvor jeg kom til at spille en ikke lille Rolle.

Krisen var begyndt i Amerika i Septbr. og Oktbr., og til omtrent 900 anslaaer man Tallet paa de store amerikanske Banker og Forretninger, der standsede i Løbet af disse to Maaneder. Smitstoffet bredte sig fra Amerika, og ligesom Baciller og Bakterier helst sætter sig fast dér, hvor de finder bedst Næring, saaledes hærgede Krisen fornemmelig de Steder, hvor de gunstigste Betingelser for dens Udbredelse fandtes.

Berlin var dengang ubetydende som Vekselpads, og den franske Bank holdt sig mest til indenlandske Forretninger; derimod øvede den engelske Bank et mægtigere Supremati over det internationale Penge-marked end nu, og Hamburg var en betydelig Vekselpads. Krisen rasede derfor værst i London og Ham-

burg, og fornemmelig fra Hamburg spredte den sig over de skandinaviske Lande, hvis Købmænd jo var fuldstændigt afhængige af de hamburgske Firmaer, hos hvem de havde Blankokredit. Hvad Kjøbenhavn angik, havde de herværende større Firmaer desuden — efter at der var opstaaet Privatbanker rundt omkring i Landet — begyndt at give Provinskøbmændene betydelige Blankokrediter, og denne Kreditgivning gjorde meget Bryderi, da Krisen kom.

I Hamburg blev Diskontoen den 12te Oktbr. noteret $7\frac{3}{4}$ pCt., den 27de Oktbr. $8\frac{1}{2}$ pCt., den 5te Novbr. 9 pCt. og den 12te Novbr. $9\frac{1}{2}$ pCt.

Bank of England satte den 19de Oktbr. Diskontoen til 8 pCt., den 5te Novbr. til 9 pCt. og den 9de Novbr. til 10 pCt. Banken diskonterede imidlertid meget faa Veksler, for den havde kun en ringe Pengebeholdning. Som Regel sætter den engelske Bank sin Diskontonotering i Vejret, saasnart Guldbeholdningen synker under Tredjedelen af Forpligtelserne, men den 19de Novbr. 1857 stillede Forholdet sig omtrent saaledes: Metalbeholdningen udgjorde 6,000,000 Lstl.; Forpligtelserne mere end de sekسدobbelte, nemlig 38,000,000 Lstl., og af Beholdningen var endda kun 1,450,000 Lstl. disponible, medens den øvrige Del ifølge Bankloven skulde tjene som Underlag for de omløbende Sedler og kun turde benyttes til deres Indløsning, men ikke til Udlaan.

Privatdiskontoen i England var 12 pCt. Den engelske Regering bestemte sig den 5te December 1857 til

Udstedelse af den saakaldte »Indemnity Bill«, der gav Banken Ret til Udgivelse af flere Banknoter end til-ladeligt ifølge Bankloven.

Her i Kjøbenhavn noteredes Diskontoen den 2den Novbr. 8 pCt. og den 12te Decbr. 10 pCt. ; men efter 1ste Decbr. blev der næsten ingen Forretninger gjort, og Nationalbanken, som hele Tiden noterede 7 pCt. , diskonterede ingen nye Veksler, den omsatte kun de gamle.

1857 ligger os altfor nær, til at jeg kan inklade mig paa Navnes Nævnelser, dog Firmaet H. Pontoppidan & Co. kan jeg ikke undlade at nævne, fordi dette Firmas Forhold til den danske Handelsstand hører uadskilleligt med til Billedet af Krisetilstanden, og jeg nærer ingen Betænkelighed ved at nævne Pontoppidans Navn, fordi Huset, som bekendt, paa den hæderligste og kulanteste Maade afviklede den Hjælp, der blev det ydet, længe inden det aftalte Tidspunkt, og Firmaet har jo desuden senere erhvervet sig en langt betydeligere Stilling, end det den Gang besad.

For den danske Handelsstand var Pontoppidan i 1857 det, som Baring Brothers indtil ifjor var for den sydamerikanske Handelsstand, og den Hjælp, Bank of England og engelske Handelshuse ifjor ydede Baring's, ligner meget Hjælpen, som Nationalbanken og den danske Handelsstand i 1857 ydede Pontoppidan. Uligheden er væsentligst den, at Baring Brothers blev hjælpne med langt større Resoluthed end Pontoppidan blev det.

Pontoppidan var i 1857 Kommissionær for de større danske Provinskøbmænd, der nød stor Blanco Kredit hos ham, han var videre Kommissionær for de unge Provinsbanker og for Nationalbanken i Kjøbenhavn. Endelig havde han ogsaa udført Forretninger for det danske Finansministerium. I Hamburg og Altona identificerede man derfor Pontoppidans Kredit med den danske Handelsstands, og var overbevist om, at hvad der end passerede, vilde Nationalbanken og Finanserne sørge for Firmaets Opretholdelse. Overbevisningen var saa rodfæstet, at den overordenlig forsigtige Altonaer Sparekasse, der, medens Krisen var i fuld Gang, skulde anbringe nogle Penge i Veksler, kun vilde have Veksler, som var forsynet med Pontoppidans Endorso.

Først i de sidste Dage af November vandt man herhjemme Forstaaelse af den Fare, der var paa Færde. Man havde været vant til Pengevanskeligheder i Terminerne og navnlig i December Terminerne, og man havde tænkt sig, at Vanskelighederne i den forestaaende December Termin kunde blive noget større end ellers, men Muligheden af et almindeligt Sammenbrud — den Tanke havde ingen. I Virkeligheden fandtes der heller intet Land i Verden, som i Forhold til sine Forpligtelser var bedre stillet end Danmark. Finanserne havde liggende i kontante Penge eller Veksler ti til tolv Millioner Daler, som var indkomne for Sundtoldens Afløsning, og var disse Penge blevne anvendte paa rigtig Maade, og havde der straks fra Begyndelsen

været det rette Sammenhold, vilde Krisen være gaaet hen over Danmark uden at berøre Landet i væsenlig Grad. Men Finanserne og tildels Nationalbanken gjorde, hvad de kunde, for at alt skulde blive saa galt som muligt.

I den sidste Uge af November rejste Edvard Hvidt og D. B. Adler efter Opfordring af Nationalbanken til Hamburg for at undersøge de danske Firmaers Stilling og gøre Indberetning om Forslag til Banken. Ifølge deres Forslag — der iøvrigt efter min Overbevisning var Udslag snarere af en Stemning end af en alvorlig Undersøgelse — udstedte Nationalbanken den 2den December et Pronunciamento og tilsagde at omsætte de Veksler paa Hamburg og Altona, som den havde i Hænde, og som forfaldt i Løbet af de førstkommende tre Maaneder, saafremt alle Endossenterne vedvarende vilde hæfte for deres Vekselforpligtelse. Den 3die December afgav derpaa 21 Firmaer i Hamburg og Altona denne Forpligtelse til Nationalbanken.

Samme Dag, den 3die December, havde Krisen imidlertid naaet et saadant Omfang i Hamburg, at Senat og Bürgerschaft vedtog en Forordning om, at Firmaer ikke behøvede at gaa fallit, fordi de ikke kunde indfri deres Forpligtelser, men kunde stille sig under retlig Administration. 41 Firmaer benyttede sig øjeblikkeligt af Forordningen.

Samme Dag, den 3die December, sendte Pontoppidan dernæst Nationalbanken følgende Fremstilling af Forholdene:

Saa godt som alle danske Huse var faldne, Provinskøbmændene kunde ikke sende Dækning, og lange Veksler kunde ikke diskonteres. Han magtede at betale, hvad der forfaldt inden den 8de December, men heller ikke mere, og idet han vedlagde sin Status, der udviste en Formue af 600,000 Mark Banco, anmodede han Finanserne og Nationalbanken om et Forskud paa en halv Million Mark Banco og foreslog dem at indsætte to Administratorer, uden hvis Samtykke han ingen Afgørelse kunde træffe.

Adler, der var bleven tilbage i Hamburg, støttede Pontoppidans Anmodning og Forslag ved et Telegram til Nationalbanken, og han tilføjede, at Handelsstanden i Nødsfald maatte tvinge Regeringen. Telegrammet sluttede saaledes: *Hold Kjøbenhavn mindst en Dag.*

Finanserne havde, dengang de modtog Pontoppidans Forslag, 60,000 Mark staaende hos ham. Disse Penge var opsagte til Udbetaling den 7de December. Møntdirektøren i Altona, den nuværende Direktør for Nationalbanken, Konferensraad Levy, havde imidlertid gjort Finansministeren opmærksom paa, at Udbetalingen i allerhøjeste Grad vilde genere Pontoppidan, i Særdeleshed fordi det ikke vilde blive nogen Hemmelighed, at Finanserne havde ladet sig deres Tilgodehavende udbetale. Dette vilde ryste og rokke Tilliden til Firmaet, medens Finanserne dog burde gøre alt for at støtte det.

Finansministerens Svar var en Ordre til Levy om

at inddrive de 60,000 Mark med alle de Midler, der stod Regeringen og Loven til Raadighed.

Nationalbankens Svar var ikke stort bedre.

Banken skyldte paa det Tidspunkt Pontoppidan 150,000 Mark Banco. Han havde faaet dette kontante Forskud tilgode ved at intervenere Veksler, der var forsynede med Nationalbankens Endorso. Efter Modtagelsen af Pontoppidans Brev af 3die December med Anmodning om Laanet paa den halve Million Mark, sendte Banken ham den 4de December Veksler lydende paa 73,866 Mark; de ankom til Hamburg Søndagen den 6te — og det viste sig at — med Undtagelse af 6500 Mark — alle Veksler var paa fallerede Firmaer. Dernæst meddelte Banken, at den var i Færd med at pakke noget Sølv, som den vilde sende til Dækning af sin Gæld til ham, og den skrev, at ifald Pontoppidan havde liggende i Portefølje Veksler med Bankens Endorso, som han ellers ikke kunde komme af med, skulde man indsende en Liste derover og kunde faa Sølv i Steden derfor.

Fra Nationalbankens Direktør, H. P. Hansen, kom der endvidere den private Meddelelse, at der var en Deputation hos Finansministeren for at bede om et Laan paa tre Millioner Daler til Banken, og saafremt dette Laan blev bevilget, og Efterretningerne fra Adler ikke lød altfor slette, kunde der maaske blive lidt Hjælp ogsaa til Pontoppidan — men om den halve Million Mark kunde der ikke være Tale.

Repræsentanter for alle danske Huse samledes Søn-

dagen den 6te December hos Pontoppidan til Overvejelse af Stillingen, og han meddelte dem, at saafremt han ikke til Mandag havde erholdt bestemt Tilsagn om Hjælp, ansaa han det for sin Pligt at standse.

Han sendte lignende Meddelelse til Nationalbanken og til Finanserne og spurgte, hvorledes han eventuelt skulde forholde sig, dels med et Overskud af Specier, der var til Stede, idet han for Nationalbankens Regning havde optaget Laan i Hamburgs Bank og derfor — som det dengang var Skik — havde henlagt som Sikkerhed Specier udover Laanets Beløb, dels med de Remisser han havde i Hænde for Banken, og som var sendt ham, for at han dermed kunde indfri senere forfaldne Veksler, som Banken havde trasseret paa ham.

Banken svarede: »Overdrag Sølv og Remisserne til Salomon Heine«, og lidt senere paa Dagen kom der et nyt Telegram: »Banken vil formodentlig i Aften sende en Befuldmægtiget til Hamburg«.

At disse Svar betød Nægtelse af Hjælp, derom kunde der fornuftigvis ikke være Tvivl, og Mandagen den 7de December standsede Huset H. Pontoppidan & Co. sine Betalinger og underrettede samtlige sine Korrespondenter derom.

Samtidig med at Nationalbanken telegraferede til Pontoppidan om at udlevere Sølv og Remisser til Salomon Heine, anmodede Banken Heine om at intervenere de Veksler, der var forsynede med dens Giro. Han gik ind derpaa og bekendtgjorde det i Bladene, men midt om Natten sendte han derpaa Bud efter

R. Westenholz, der opholdt sig i Hamburg, og efter Pontoppidan og fortalte dem, at han ikke kunde sove af Uro for denne Forpligtelse, og at han i Aviserne vilde tilbagekalde sit Tilbud. De fik ham dog beroliget med Hensyn til Nationalbankens Soliditet, og han undlod at udstede Tilbagekaldelsen — om han derfor fik Søvn, vides ikke.

Her i Kjøbenhavn havde imidlertid Grosserer-Societetets Komité været virksom, Formanden, Etatsraad A. N. Hansen, og Viceformanden, Etatsraad Broberg, havde om Lørdagen været først hos Finansministeren — hos hvem de intet opnaaede — og derpaa hos Indenrigsminister Krieger, der var villig til at hjælpe efter Ævne, og som bistod med at overvinde mange af Finansministerens Betænkeligheder. Det skyldes ikke mindst Krieger, at Krisen 1857 ikke endte med total Ruin Landet over.

Da Grosserer Societetets Komité saaledes fik Haab om Hjælp fra Regeringen direkte til Nationalbanken og indirekte gennem den til Pontoppidan, anmodede den d. 7de Decbr. mig om at rejse til Hamburg og undersøge og give Indberetning om Pontoppidans Stilling.

Nationalbanken, der samtidigt afsendte sin Bogholder, Kammerraad Blechingberg, med det Sølv, der var stillet i Udsigt, bad mig om at staa ham bi med Raad og Daad, ifald det var nødvendigt. Han havde den Instruks, at han med Sølvet maatte indløse Veksler,

der var forsynede med Bankens Endorso, men ud over dette intet.

Paa Grund af Taage kom vi først til Hamburg Tirsdag Aften. Jeg havde imidlertid forud meddelt min Ankomst til Pontoppidan, og vi gav os straks ifærd med Undersøgelsen; thi efter at Pontoppidan havde tilbagevist sine Veksler, maatte Hjælpen være der allerede Onsdag Formiddag, ifald Suspensionen skulde kunne hæves.

Kl. 10¹/₂ Aften troede jeg at se rimelig Udsigt til, at Hjælpen kunde nytte, og telegraferede derfor til Broberg:

»De maa se at faa Grosserer-Societetets Komité og Nationalbanken samlet tidligt i Morgen, da Svaret maa være her senest Kl. 12. I Løbet af Natten skal De faa et bestemt Forslag.«

Samme Nat Kl. 2 telegraferede jeg videre til Broberg omtrent saaledes:

»Vi har gennemgaaet Status saa godt som muligt og finder, at Pontoppidans Formue er imellem 5—600,000 Mark, hvoraf 150—170,000 bestaar i Fordringer, som maaske under nærværende Forhold bliver tvivlsomme. Hans Akcepter udgør omtrent 3 Mill. Mark. For at han med Sikkerhed kan imødegaa saavel Akcepter som Endorsoer, udfordres 1 Mill. Mark til nedenangivne Terminer. Foruden Pengeunderstøttelsen er det absolut nødvendigt, at Banken og Finanserne vedbliver Forbindelsen med ham, og Levy har telegraferet til Ministeriet, at De affordre det Svar herpaa.

Denne Million Mark og omtrent 200,000 Mark, som Banken kommer til at skyldte Pontoppidan, da den har givet ham Ordre til at udlevere Remisserne til Heine, maa være disponible med 200,000 i Formiddag, 200,000 paa Fredag og 200,000 paa Lørdag, da der igen forfalder af Bankens Tratter. Af Resten maa Halvdelen tilsikres i næste Uge og Halvdelen i den paafølgende Uge, dog den sidste Halvdel behøves maaske ikke fuldt, hvis Forholdene ordner sig lidt. For en halv Million kan Pontoppidan som Sikkerhed deponere indfrie og protesterede Veksler, men for den anden Halvdel kun den Sikkerhed, som hans Stilling og Formue yder.

Naar dette kan ske, da er det min, Levy's og Westenholz' Mening, at alt endnu kan reddes og ved en forhaabentlig ringe Assistance til de andre danske Huse. Det er absolut nødvendigt, at de første 200,000 Mark kommer hertil tidlig Onsdag Formiddag, ellers er det umuligt at forandre Dispensationen. Pontoppidan anser det for sin Pligt at optage Betalingerne og fortsætte Forretningen, hvis han paa disse og forøvrigt liberale Betingelser erholder denne Understøttelse. Pontoppidan har ikke kunnet handle anderledes end sket, hvad jeg mundtligt skal bevise. «

— — Jeg skal straks her indskyde den Bemærkning, at — saaledes som det senere viste sig — havde min Opgørelse af Pontoppidans Status ikke været for sangvinsk. Hans Tab oversteg ikke det Beløb, hvortil jeg havde anslaaet det. —

Samtidigt med at jeg telegraferede til Broberg, tele-

graferede han til mig. Den første Depeche, som han sendte mig Tirsdag Aften, berettede, at Statsraadet havde været samlet, og at Konsejlspræsidenten var gunstig stemt, den næste Depeche, der var afsendt i Grosserer-Societetets Navn, meddelte, at man ikke var uvillig til at yde Pontoppidan en Hjælp paa 400,000 Rdl., saafremt man fik den sikre Overbevisning, at han hermed var frelst, og at han ikke alligevel senere maatte standse, saa at Pengene blev tabte.

I Løbet af Onsdagen fik jeg dernæst følgende Telegrammer fra Broberg:

»Kl. 9 Morgen: Bankdirektør Hansen og Konsejlspræsidenten godt stemte for Forslaget. Kl. 10 holdes Møde af Ministerraadet, Nationalbanken og Grosserer-Societetets Komité. Snarest muligt mere.«

»Kl. 11⁴⁵ Morgen: Ophold Sagen. I Løbet af én à to Timer bestemt Svar. Har al Grund til at tro, at det bliver tilfredsstillende. Differencen er kun, at Banken skal gaa med for en Halvdel eller en Tredjedel.«

»Kl. 24⁸ Eftmdg.: Sagen med Pontoppidan er nu ordnet. Det nærmere kommer fra Banken. Dog vil Monarkiets Finanser ikke fortsætte Forbindelsen med Pontoppidan. — Børsen har i Løbet af 10 Minutter tegnet Garanti for Regeringen af en Tredjedel af Beløbet. Er De ikke aldeles overbevist om, at Pontoppidan under alle Eventualiteter kan staa, da lad ham heller afslaa Hjælpen.«

Efter Modtagelsen af denne sidste Depeche faldt det ingen af os ind, at Tilsagnet om Hjælp ikke skulde

blive holdt, og da det, som allerede nævnt, var absolut nødvendigt, at Pontoppidan optog Betalingerne senest Onsdag Middag, ifald de om Mandagen tilbageviste Veksler ikke skulde blive protesterede, skrabadet og tømtes alle Kasserne, og skønt der endnu ikke var kommet Penge fra nogen af Siderne, betaltes alt, hvad der til det Øjeblik var forfaldet, og der blev telegraferet til alle Korrespondenter, at Pontoppidan havde genoptaget sine Betalinger.

Den nærmere Underretning skulde jo — ifølge Brobergs Telegram til mig — komme fra Nationalbanken, og efter Midnat fik Blechingberg da ogsaa fra Direktionen en Depeche, der meldte — — at Loven om Hjælp til Pontoppidan vilde blive forelagt Rigsdagen den næste Dag, og *at han foreløbig ingen Udbetaling maatte gøre af det medbragte Sølv.*

Omtrent samtidigt hermed telegraferede Broberg til mig, at Nationalbankens Repræsentantskab skulde samles om Aftenen for at give Samtykke, og at der, forinden dette var sket, intet kunde ventes fra Banken. Han tilføjede, at Børsens Garantitegning havde udgjort 371,000 Rdl., og gentog Advarslen om at lade Pontoppidan modtage Hjælp, ifald der var Tvivl om, at den kunde bære ham igennem.

Forklaringen paa disse gaadefulde Depecher kom endelig Torsdag Morgen i følgende Telegram fra Broberg:

»Hansen blev i den ellefte Time halvt desavoueret af sine juridiske Kolleger. Hansen og Konsejlspræ-

sidenten har lovet mig at gøre alt, hvad der staar i deres Magt, for at Pontoppidan i Formiddag faar 400,000 Mark. Loven bliver utvivlsomt vedtaget.«

Af Penge var der imidlertid ingen. Derimod forfaldt der i Løbet af Torsdagen ny Veksler. Pontoppidans Kasse var fuldstændig tømt ved Onsdagens Udbetalinger, og en ny Standsning syntes uundgaaelig. Det sidste vilde blive værre end det første.

Under den fælles Deliberation, der fandt Sted hos Pontoppidan om de Forholdsregler, som skulde tages, indløb der et nyt Telegram fra Nationalbanken til Blechingberg, og han blev heri opfordret til at udbetale det fornødne Sølv, ifald han kunde overbevise sig om, at Pontoppidan saa kunde holde sig.

Blechingberg havde ikke deltaget i Statusopgørelsen og vilde ikke paatage sig det Ansvar, som Bankdirektionen paalagde ham, før han havde konfereret med Salomon Heine. Jeg fulgte ham hen til Heine, og denne sendte sin Prokurist med tilbage, som fik Opgørelsen gennemgaaet til henimod Kl. 2 og derpaa erklærede, at Hjælpen kunde føre Pontoppidan igennem.

Hermed var Blechingberg tilfredsstillet og villig til at udlevere Sølvet — men imedens var Pontoppidan selv bleven betænkelig.

Det var i Løbet af Torsdagen rygtedes over Hamburg, at der var Mulighed for at han paany maatte standse, og dette Rygte havde i en væsentlig Grad undergravet hans Stilling; derfor havde han raadført sig

med sine Venner og var kommet til det Resultat, at han kun vilde modtage Hjælpen, ifald han var sikker paa senere hen at kunne faa omsat Veksler til et vist Beløb. Herom skete der da Forespørgsel hos Conrad Heinrich Donner, Salomon Heine og Norddeutsche Bank. Medens disse Underhandlinger stod paa, kom der Udsendinge fra Senatet. Dette holdt Møde for at overveje, om man skulde hjælpe »de fire store Huse« — hvem det var, det vidste dengang enhver — med 10 Millioner Mark, som Staten havde faaet Tilsagn om at faa til Laans i Wien, og Senatets Udsendinge bad D'Herrer fra Kjøbenhavn, betænke, at blev der ikke ydet Pontoppidan Hjælp, og standsede han paany, blev Følgen den, at Hjælpen til »de fire store Huse« ikke blev given, og Kjøbenhavnerne maatte da bære Ansvar for de videre Følger, dette kunde have ikke blot for Hamburg og Kjøbenhavn, men for hele Evropa.

Norddeutsche Bank, Donner og Heine gav imidlertid det Tilsagn, Pontoppidan havde ønsket, og dermed var hans Betæneligheder ved at modtage Hjælpen hævede.

Da Forhandlingerne var endte, manglede Klokken ti Minutter i fire, og inden Kl. 4 maatte Beløbene afskrives. Det skete.

Den ny Betalingsstandsning var afværget — og Kl. 5 rejste jeg tilbage til Kjøbenhavn.

Fredag den 11te vedtog Senatet Hjælpen til »de fire store Huse«, om Lørdagen ratihaberedes Loven

af Bürgerschaft, og Krisen kunde betragtes som endt. Hamburger Diskontoen gik den 17de December ned til 7 pCt., den 19de til 5 à 6 pCt. og den var ved Maanedens Slutning 4 à 4 $\frac{1}{2}$ pCt.

Laanet, som Pontoppidan havde faaet, skulde efter Betingelserne tilbagebetales i Marts Maaned 1860; Firmaet betalte det imidlertid langt tidligere, nemlig den 14de Marts 1859; og Garantien, som Kjøbenhavner-Børsen havde tegnet for ham, blev da ophævet.

Krisen havde imidlertid udviklet sig herhjemme gennem de Tab, der var lidt i Hamburg, Sverig, Norge og Provinserne, og Vanskelighederne blev i høj Grad forøgede ved den umiddelbart forestaaende Termin og det Pengebehov, den førte med sig. Privatdiskontoen var den 12te December 10 pCt., men de Beløb, man havde til Raadighed, forslog ikke til Tilfredsstillelse af Laanebegæret fra Sparekasser, Provinsbanker og Købmænd.

Finanserne havde, som allerede tidligere bemærket, Penge nok i Øresundsfonden, og man henvendte sig da paany til Indenrigsministeren. Resultatet blev Lov af 18de December om »den midlertidige Laanekasse«. Den skulde — uden at være bundet til bestemte Regler — yde Assistance til de private og andre, som havde Assistance behov.

Øresundsfonden havde sine Midler anbragt i Sterling Veksler, men det var Penge og ikke Veksler, som

skulde bruges, og Bestyrelsen for den midlertidige Laanekasse spurgte da hos Nationalbanken, hvornaar den kunde faa Kontanter for de Veksler paa 300,000 Lstr., som Kassen ifølge Lov af 18de December skulde have hos Finanserne. Nationalbankens Svar tilfreds-stillede ikke; Banken forlangte nogle Dage til at skaffe den første Del af Pengene og længere Tid til Resten.

Saa henvendte man sig til Privatbanken, og Laanekassens Bestyrelse forelagde mig Mandag Aften den 21de Decbr. det Spørgsmaal, naar Privatbanken kunde skaffe Penge for de 300,000 Lstr.

Aldrig glemmer jeg de Miner, hvormed de Herrer saa' paa mig, da jeg svarede: »I Morgen én Million Daler, i Overmorgen en halv Million Daler, Resten efter Helligdagene.«

Laanekassen afsluttede herpaa Forretningen med Privatbanken.

Selvfølgelig havde Privatbanken ikke halvanden Million Daler i sin Kasse; men skulde Bankerne altid ligge med alle de Penge, der paa Anfordring kan forlanges af dem, blev det en saare ringe Fordel at have den Art Penge indestaaende til Forrentning.

Vi havde en ganske god Kasse, og jeg havde sikret mig et større Beløb Sølv mønt, som et af vore større Huse skulde have sendt til Hamburg for fremmed Regning for at optage Laan derpaa i Hamburgs Bank — og iøvrigt regnede jeg i hint Øjeblik med Sandsynligheden, saaledes som Bankdirektører altid maa

gøre. Uden at være for dristig, kunde jeg gøre Regning paa, at Privatbanken vilde faa Veksler betalte — baade af de protesterede og af dem, der forfaldt — saa snart Laanekassen ekspederede Laan for en Million Daler, og at en Del af Pengene saaledes kom lige tilbage til os, og endvidere kunde jeg sige mig selv, at de ældre og forsigtige Folk, der sad i Laanekassens Bestyrelse, skulde have deres Hyre med at ekspedere Laan for en Million Daler i én Dag.

Ja, det er Bankhemmeligheder, jeg røber; men der er nu gaaet adskillige Aar siden da.

Laanekassen ekspederede i Virkeligheden den første Dag Laan for 200,000 Rdl., den næste Dag atter for 200,000 Rdl. — og kom aldrig af med mere end Halvdelen af de 300,000 Lstr. Folk vilde ikke have Pengene, da de kunde faa dem. Da Tilliden var vendt tilbage, fandt Krisebacillen ikke længere Jordbunden gunstig, og Privatbanken nedsatte i Løbet af Januar Maaned Diskontoen til 6 pCt., medens Nationalbanken var forhindret i at følge med, fordi Finanserne havde stillet den Betingelse for Laanet til Banken, at Diskontoen ikke maatte nedsættes under 7 pCt., før Laanet var tilbagebetalt.

Ofte er det bleven drøftet, om det for Privatbanken var heldigt eller ej, at den kun havde været etableret saa kort Tid, da Krisen udbrød. Jeg skal ikke ved denne Lejlighed indlade mig paa Besvarelsen af dette Spørgsmaal; men ét skal jeg indrømme:

Krisen tjente som en Art Springbrædt for Privatbankens Udvikling og Anseelse. Den steg langt hurtigere end det havde været muligt under andre Forhold. Og efter at Krisen var gennemgaaet, bebrejdede man mig ikke længere min Ungdom.

OPTEGNELSER I

Efter at Krieger havde overtaget Finansministeriet, blev jeg opfordret til at gøre Tilbud for større Beløb af det kort i Forvejen i Hamburg afsluttede norske Statslaan. Saa vidt jeg erindrer, lykkedes det at sælge til Finanserne 2 Millioner Mark Banko.

Privatbanken havde nu en Stilling, som der maatte regnes med, naar der var Tale om større Forretninger; men som et Bevis paa, hvor smaa Forholdene var dengang, skal jeg anføre, at Christiania Kommune, med hvilken Privatbanken sluttede sit første Laan den 1. Januar 1859, kun krævede 100,000 Specier.

Da det i Aaret 1850 sluttede Statslaan var bleven opsagt til Udbetaling d. 1. Septbr. 1861, og der kun var ringe Chancer for, at nogen Del deraf vilde blive konverteret under Pengemarkedets daværende Forhold, henvendte Minister Fenger sig til Privatbanken med Opfordring til at interessere sig for en saadan Konvertering, idet han stillede en Provision i Udsigt for det konverterede Beløb.

Ved Forhandlinger med Peto og Co. opnaaedes der en Overenskomst, hvorved disse forpligtede sig til at konvertere et Beløb af 400,000 Lstr., samtidig med at de modtog nye 4 pCt. Obligationer i Betaling for den samme Aarafsluttede Overenskomst om Jernbaneanlæg.

Det var for de fleste en Gaade, hvorledes denne Konvertering kunde blive til Virkelighed.

Da Prinsen af Wales' Formæling med Prinsesse Alexandra forestod, foreslog jeg Peto at benytte dette Tidspunkt til Emissionen af det Obligationsbeløb, som han havde faaet i Betaling for Anlæget af de danske Statsbaner, og hvorpaa Privatbanken havde givet et Forskud paa c. 2¹/₂ Million Rdl.

Han modtog med Tak Forslaget; men da Tidspunktet nærmede sig, opstod der Vanskeligheder, idet Peto fordrede, at Privatbanken skulde udlevere Obligationerne imod Betaling i hans 14 Dages Accept. Herpaa vilde jeg imidlertid ikke indlade mig, da der var et og andet, som gjorde mig mistænksom lige overfor Peto, og jeg vilde derfor ingen som helst Risiko løbe. Jeg tilbød selv at tage Obligationerne med til London og at udlevere dem der imod Valuta; men herpaa vilde Peto ikke gaa ind. Jeg afslog imidlertid at skille mig ved Obligationerne.

Puggaard var imidlertid i de Dage i London, og da han tilbød Peto Guld og grønne Skove og straks at ville indfri Obligationerne med sin egen Accept, gik Peto ind derpaa, og Privatbanken vilde ikke nægte at tage selv et saadant Beløb i Puggaards Tratter. Imidlertid blev det rimeligvis Puggaard for store Beløb; thi efter sin Hjemkomst henvendte han sig til Privatbanken med Spørgsmaal, om den var villig til at gøre Forretningen a meta.

Herpaa vilde jeg kun indlade mig paa den Betingelse, at det var mig, som redigerede Tilbudet, som blev at gøre Peto, og jeg havde da den Tilfredsstil-

lelse, at denne sidste fandt Tilbudet saa uacceptabelt, at han i stærke Udtryk afslog det og overlod til Rowan at træffe den bedste Ordning.

Rowan, som hele Tiden havde misbilliget Petos Fremfærd, og til hvem jeg stod i et særdeles ven-skabeligt Forhold, vendte tilbage til Privatbanken, som han senere ikke forlod; men om Kredit eller Forskud blev der ingen Tale, og Privatbanken var saaledes uden alt Forskud for Peto, da denne 2 Aar senere standsede sine Betalinger.

Emissionen lykkedes over al Maade, men Faderen til Ideen gik tomhændet ud af Spillet.

I Aaret 1862 overtog Suhr & Søn i Forening med Privatbanken 400,000 Specier af Kongeriget Norges Hypotekbanks Obligationer, hvoraf der senere aarlig afsattes større Beløb.

I Høsten 1863 sluttede Suhr og Privatbanken for fælles Regning med Salomon Heine og Norddeutsche Bank et nyt norsk Laan paa c. 3 Millioner Mark. Kort Tid derefter dekretedes der imidlertid Forbunds-eksekution i Hertugdømmerne, og Afsætningen lyk- kedes kun delvis. I det hele taget trak det mere og mere sammen til Krig, og for at tilvejebringe Midler til denne rejse jeg i December Maaned til London for at arrangere et Laan paa 400,000 Lstr., og under Udsigterne til en Krig rejste jeg atter til Lon- don i Januar Maaned med Fuldmagt til Afslutning

af et Laan paa 1,200,000 Lstr. De truende Forhold gjorde imidlertid, at dette mislykkedes; men ved Overtagelsen af et større Beløb af Huset Hambro, sikredes Noteringen for samme, og det blev væsentlig Privatbanken, der realiserede større Beløb af Laanet.

Til Fortsættelse af Krigen arrangerede jeg et Laan i Holland med den Amsterdamske Bank paa 6 Millioner Gylden, og som Sikkerhed derfor skulde der deponeres danske uopsigelige Statsobligationer af den almindelige Type.

Efterat Ministerskiftet havde fundet Sted, idet David var bleven Finansminister, gjorde jeg denne, der var alt andet end gunstig stemt imod Privatbanken, den Meddelelse, at om det konvenerede Finanserne, var Kursen paa Holland falden saa meget, at man vilde kunne have haft Pengene gratis i de tre Maaneder, der var hengaaede. David bad imidlertid om, at det venskabelige (!) Forhold maatte blive bestaaende.

I de paafølgende Maaneder havde Rygtet travlt med at fortælle om Forhandlinger, der førtes med D. B. Adler & Co. og G. A. Gedalia, indtil jeg modtog Opfordring til at komme over i Finansministeriet, hvor David da gjorde den Meddelelse, at alle Forhandlinger var glippede og ikke havde ført til noget Resultat, og at der kun var 14 Dage, til de første Veksler fra Holland forfaldt, var det paa høje Tid, at der blev skaffet anden Dækning til Veje.

Jeg tilbød da David at ville forsøge Forhandling med den preussiske Regering om Tilbagekøb af den for Sundtolden stiftede Gæld, men gjorde til Betingelse, at der blev givet mig Fuldmagt til endelig Afslutning, da Tiden var saa langt fremrykket. Stor var derfor min Overraskelse ved at se den mig givne Fuldmagt tilbagekaldt ved Telegram, som jeg modtog i Berlin Søndag Aften med Opfordring til at telegrafere Anerkendelse af Modtagelsen. Jeg anede imidlertid endnu ikke Uraad, efter hvad der var passeret imellem os, og først ved min Hjemkomst — da David ikke modtog mig før efter to Dages Forløb — gik det op for mig, hvorledes Sagerne stod.

Der var imidlertid gennem D. B. Adler & Co. bleven sluttet et Laan med R. Raphael & Sons, hvorfor der var givet den russiske Sundtoldrate som Sikkerhed.

Ved en Fest, som blev givet i Anledning af Oberst Raasløffs Afslutning af den kinesiske Traktat, i Hotel Fønix, kom Minister Hall hen til mig for at lægge mig paa Sinde at virke hen til, at det svenske Statslaan blev til Virkelighed (Broberg havde nemlig fortalt, at jeg den paafølgende Dag skulde deltage i Forhandlingerne derom i Hamburg), idet den svenske Regering havde opsat den under Forhandling værende Alliance-traktat indtil dettes Afslutning.

Det lykkedes mig ogsaa at faa tilvejebragt Tilbud, som imidlertid blev forkastet af den svenske Regering.

Hall var saaledes uvidende om den flere Maaneder i Forvejen tagne Beslutning, at Sverig skulde forholde sig neutralt, saaledes som det fremgaar af »de Geers Minnen«. —

Ved en Diner, som fandt Sted hos Mercks, kom jeg til at sidde ved Siden af Senator Godefroy. Talen kom snart paa de politiske Forhold og den truende Forbundseksekution i Holsten. Under Diskussionen herom spurgte han mig, om den ikke kunde afvendes paa nogen Maade, som f. Eks. hvis Carl Scheel-Plessen blev Guvernør i Holsten.

Jeg svarede derpaa, at derom kunde jeg ingen Mening have, men hvis han vilde have det, skulde jeg ved min Hjemkomst tale med Hall derom. Godefroy vilde imidlertid først forhøre sig, om Scheel-Plessen var villig dertil, og lovede at bringe hans Svar den følgende Dag.

I den Samtale, hvori jeg aflagde Beretning om Forhandlingerne om det svenske Statslaan til Hall, gjorde jeg denne bekendt med den med Senator Godefroy førte Samtale. Halls Svar var, at han ikke havde noget derimod, men Grevinde Danner vilde aldrig give sit Samtykke dertil. Om Carl Plessens senere Rejse hertil stod i Forbindelse med den her anførte Samtale er mig ubekendt.

OPTEGNELSER II

Den første Tid efter vort Bryllup, som fandt Sted d. 8. August 1855, levede min Hustru og jeg i alt væsentligt som de fleste andre nygifte Folk, og boede i Begyndelsen i Frederiksberg Allé. Vi gik meget lidt i Kirke, til Dels som en Følge af, at Præsten ved Frederiksberg Kirke ikke faldt i vor Smag.

Det var først, da min Svoger S., der tillige med sin Broder V. var i Huset hos os, i 1860 skulde konfirmeres, at det Spørgsmaal opstod, hvor det skulde finde Sted. Medens jeg holdt paa, at det skulde ske i det Sogn, hvori vi boede, ønskede min Hustru, at han skulde konfirmeres hos Pastor Blædel, hvem jeg aldrig havde hørt. Der blev da sluttet et Kompromis imellem os, nemlig at jeg skulde høre ham 3 Gange, forinden jeg tog endelig Bestemmelse; men allerede efter at jeg havde hørt ham den første Gang, opgav jeg Modstanden og tiltraadte hendes Mening. Fra nu af var vi stadige Kirkegængere og udeblev kun ugerne fra Gudstjenesten i Garnisons Kirke. Det var en Selvfølge, at min anden Svoger V., som 2 Aar senere skulde konfirmeres, ogsaa blev konfirmeret af Blædel.

Mærkeligt nok hengik der længere Tid, forinden det blev mig klart, hvad Grundtvigianismen egentlig gik ud paa. Det var først under et Besøg hos Generalkonsul Ryno Quehl, hvor jeg traf sammen med den tidligere Ministerpræsident Hr. von Manteuffel og hans Familie, at jeg blev klar over dens Betydning.

Under Samtalens Løb kom nemlig Talen paa den nylig paa Tysk udgivne Bog — senere oversat af Grove — som omhandlede dette Spørgsmaal; den var skrevet af en Hansen, Huslærer hos den russiske Generalkonsul, Baron Freitag, og som senere tog Doktorgraden ved Universitetet i Kiel.

Baron Manteuffel med Familie besøgte os senere i Taarbæk inden sin Tilbagerejse. (Det var ham, der landsforviste den senere Kejser Wilhelm og navnlig gjorde sig bekendt ved sin Deltagelse i Overenskomsten i Olmütz.)

Generalkonsul Quehl viste overhovedet Danmark og danske Forhold megen Interesse; men efter at den preussiske Regering havde offentliggjort en Del af hans Indberetninger til Hr. Schleinitz om Forholdene i Slesvig, trak saa godt som alle Familier sig tilbage fra Omgangen med ham. Der skete imidlertid Quehl stor Uret, hvilket jeg her benytter Lejligheden til at udtale, idet den første Sætning, der fulgte efter den offentliggjorte Del, var følgende: »Men hvorledes kan den preussiske Regering tænke paa Indrømmelse fra dansk Side i Slesvig, saa længe Oprørere som Hertugen af Augustenborg og Beseler have Ansættelse i samme.«

Det er utvivlsomt, at dette var en medvirkende Aarsag til hans Død, som fandt Sted kort Tid derefter af et Hjerteslag.

Ovennævnte Selskab hos Quehls bestod væsentlig af den hanseatiske Minister Krüger, Bræstrup, Dr. Drachman og Professor Rasmus Nielsen. Det morede

mig senere at fortælle denne sidste, med hvem jeg med Tiden kom til at staa paa en meget venskabelig Fod, at hidtil havde vor Samtale kun været ført paa Tysk. —

Det var et Udslag af Trangen til at søge Kirken, som bragte mig i Forbindelse med Peter Rørdam, Præst i Lyngby, og jeg kan ikke noksom takke denne Mand for, hvad jeg har lært af ham. Der udviklede sig et inderligt Venskabsforhold imellem os, som først ophørte ved hans Død.

Der havde i Taarbæk bestaaet en Komité for Opførelsen af et Kapel i Dyrehaven. Rørdam havde nemlig prædiket her under et stort Bøgetræ i Nærheden af, hvor Kapellet senere blev opført. Desuden havde der fundet en Indsamling Sted, hvortil de væsentligste Bidragydere var afdøde Etatsraad Suhr og Admiralinde Zahrtmann, der hver havde tegnet 1000 Rdlr. ; men forøvrigt var Bidragene kun smaa og langt fra tilstrækkelige til Planens Realisation.

Paa min Opfordring tiltraadtes Indbydelsen af Borgmester Gammeltoft og Konsul O. B. Suhr, og efter at Rigsdagen havde bevilget 3500 Rdlr. af Kongerigets Finanser og en lige saa stor Sum af Monarkiets Finanser, overtog Suhr og jeg at tilvejebringe det Beløb, der maatte komme til at mangle.

I Sommeren 1863 blev Bygningsarbejdet paabegyndt og fuldførtes d. 26de Juni 1864, da Indvielsen

fandt Sted i Nærværelse af Kongen og Dronningen, Enkedronningen og Arveprinsesse Caroline. Indvielsen skete ved Biskop Martensen, og senere prædikede Rørdam over Dagens Evangelium. Rørdam var dengang Feltpræst, rejste hjem til Indvielsen og kom til Biskoppens Forargelse ridende paa sin røde Hoppe.

Siboni spillede Orgel ved Indvielsen og en smuk Sang af Chr. Richardt blev afsungen. Senere blev Suhr, Rørdam og jeg tilsagte til det kongelige Taffel. Efter dette kunde Dronningen ikke tilbageholde sin Misstemning over den valgte Tekst: »I have løbet efter det fremmede, og gennem det fremmede har I faaet eders Straf«.

Første Gang jeg traf sammen med Johanne Louise Heiberg, var i et Selskab hos Krieger i Rosenvænget, hvor hun var placeret ved min venstre Side, medens jeg førte Datteren Sarah til Bords. Der udspandt sig snart en livlig Samtale imellem os, under hvilken jeg havde Følelsen af, at hun vilde studere mig og finde ud, hvad der boede i mig. —

Da hun senere havde inviteret mig til Middag sammen med Hall, Andræ, Brygger Jacobsen og naturligvis Krieger, udviklede der sig efterhaanden et inderligt Venskabsforhold, og de Timer, jeg tilbragte i hendes Hus, høre til mine bedste Erindringer.

Det var især om Aftenen, jeg gik derud. Hun boede dengang i Gothersgades Forlængelse, hvor jeg

ikke sjælden blev til The. Hun var utrættelig i, hvad Franskmændene kalde: *causer*, og jeg blev revet med af hendes Aand og Livlighed, hvorpaa jeg kun havde den ene Ting at udsætte, at naar hun kom ind paa »derovre paa Theatret«, blev hun lidt for vidtløftig og havde vanskelig ved at forandre Thema. —

H. C. Andersen og jeg var fødte i samme Gade i Odense, nemlig Pugestrædet, senere kaldet St. Knuds Kirkestræde, og Huset, hvori H. C. Andersen blev født, laa paa den anden Side af Gaden ved Siden af Skræder Saukopf. Man kom fra Gaden først ind i en Forstue, der var lukket med to Halvdøre, og selve Forstuen var brolagt.

Det er saaledes urigtigt, naar hans Fødested betegnes som »Bispens Plan«, hvor der senere blev indsat en Marmortavle paa det paagældende Hus. Denne Viden har jeg fra min Moders Tante, gamle Mad. Hansen paa den adelige Klub, i hvis Tjeneste H. C. Andersen havde været som Markør ved Billardet, noget, som han syntes helt at have glemt, da jeg engang i en Samtale bragte det paa Bane.

Blandt andre Beviser paa hans ubændige Forfængelighed mindes jeg følgende Episode.

Det var paa Overfarten imellem Calais og Dover, at jeg saa ham sidde, i høj Grad et Offer for Søsnygen. I den Tanke, at det kunde glæde ham at høre nogle trøstende Ord paa det danske Sprog, gik jeg hen til

ham og præsenterede mig selv. Imellem hvert Anfald af Søsygen fik han Lejlighed til at fortælle, at han var indbudt af Charles Dickens til at besøge ham, at »de to Baronesser« var udkommen samtidig i Danmark og London, oversat af Mary Howitt, og andet lignende. —

Vi mødtes senere hos Kammerherre Meldahl, hvor han efter Middagen læste et af sine Eventyr op for os; men det var først ved en senere Lejlighed, at han ganske vandt mit Hjerte.

Det var ved en Middag, som Etatsraad Melchior gav paa sin Ejendom »Rolighed« til Ære for Grev Holstein-Holsteinborg, som havde været Præsident for Udstillingen samme Aar. Med den lykkelige Gave til at udbringe Skaaler, som heller ikke her svigtede ham, udbragte han en Skaal for Værten, benyttende det latinske Ordsprog: »per aspera ad astra« som Udgangspunkt.

H. C. Andersen udbragte min Skaal, idet han sagde, at da han gik herud til »Rolighed«, fornam han en mærkelig Susen af Telegraftraade i Luften. Han grundede længe paa, hvad der kunde give Anledning til dette Fænomen, da det pludselig gik op for ham, at det var en Hilsen fra den store Hans Christian (Ørsted), som den lille Hans Christian (Andersen) ønskede at bringe fra Himlen som Tak, fordi jeg ved Anlægget af Telegrafanlægget havde bragt hans Opfindelse ud i Verden. Skaalen udbragtes i de for mig mest smigrende og anerkendende Udtryk, og dermed var jeg besejret. —

TELEGRAFANLÆG

Som tidligere omtalt var der bleven givet Oberst Shaffner Koncession paa Anlæg af et Kabel over Island, Færøerne og Grønland til Nordamerika, og en Ekspedition til at undersøge Havbunden udsendtes under Sir Leopold Mc. Clintocks Kommando — den samme, som havde fundet Sporene af Franklins Ekspedition — og Næstkommanderende var Mr. Allan Young. Ekspeditionen bekostedes af J. R. Crosskey og gav tilfredsstillende Resultater; men dermed var ogsaa Historien ude, da det ikke lykkedes Crosskey at rejse den fornødne Kapital — til Dels som Følge af den Modstand, som gjordes af Telegraph Instruction Co., hvis Leder var Sherard Osborn, bekendt fra sit kinesiske Felttog. —

Efter at Kabelet imellem England og Danmark havde hørt op at funktionere, gentog jeg Forhandlingerne om en anden Kombination. Nathaniel J. Homes havde faaet Tilsagn fra R. S. Newal om at udlægge et Kabel imellem Danmark og Norge og et imellem Danmark og England. Det første udførtes ogsaa i Sommeren 1864; men det kneb med at skaffe Kapitalen til Veje til et større Kabel imellem Danmark og England. Det lykkedes dog omsider efter en hel Del Besvær, og det blev Kabelet imellem Søndervig i Jylland og Newcastle i England: det første af de Kabeler, som »Store Nordiske« udlagde.

I 1865 havde Telegrafdirektør Faber og General

Lüders paa Ruslands Vegne afsluttet en Konvention i Paris angaaende ensartede Bestemmelser for et Kabel over Bornholm til Libau. Paa Basis af denne Konvention dannedes »det dansk-russiske Telegraf-selskab«, hvortil den fornødne Kapital tegnedes i Løbet af faa Dage.

Norge havde imidlertid ogsaa faaet sit eget Kabel ved det norsk-britiske Telegraf-selskab, og da jeg havde regnet paa, at denne Trafik vilde komme det danske Kabel til Gode, indledede jeg Forhandlinger med Konsul Hefty om Overtagelsen af det bestilte Kabel, hvorom vi ogsaa tilsidst enedes.

Senere blev der givet mig Koncession paa et Kabel fra Sverig til Finland, og der er nu udlagt Kabler imellem England og Skagen til Sverig foruden Doble-ring af dette ligesom af det norsk-engelske Kabel.

Under de Forhandlinger, som fandt Sted i Töplitz med General Lüders og Woywod, og hvori Faber ogsaa deltog, blev min Opmærksomhed henledet paa det Anlæg, som var udført igennem Siberien til Nicolajevsk ved Amurflodens Udløb, og som tilsigtede en Forbindelse over de aleutiske Øer med det dengang til Rusland hørende Alaska-Distrikt, men som var blevet overflødig ved Udlæggelsen af de atlantiske Kabler.

Jeg besluttede at træde dette Projekt nærmere i Forbindelse med Generalkonsul Pallisen i St. Petersborg og H. G. Eriksen i Newcastle. Vi blev enige om at anmode Kammerherre Sick om at foretage en Rejse til St. Petersborg for at planere Terrainet. Men Sagen

fandt en alt andet end gunstig Stemning hos vedkommende Fagminister, Timatchef, og den eneste, der var os gunstigt stemt i Ministerraadet, var General Steenbuch, Ministeren for Finland.

Vor Konkurrent var navnlig the construction company, som repræsenteredes af Abasa, en Broder til Rigskontrolløren, og som saadan havende en betydelig Indflydelse. Da det kneb, gik man saa vidt, at en Frøken Bernardaki maatte forskrives fra Krim for at paavirke Timatchef til Gunst for vore Modstandere; men Resultatet af Kammerherre Sicks ihærdige Bestræbelser var dog heldigt; thi skønt han begyndte med kun at have en Minister for os, endte han med at have dem alle med Undtagelse af Timatchef paa sin Side.

Et i sidste Øjeblik gennem Admiral Kranz fremkommet Forslag fra Storfyrst Constantin om at give Abasa en Erstatning paa 2000 Lst. afslog jeg, skønt det anbefaledes af Pallisen, der ikke kunde tænke sig, at man kunde nægte en Storfyrste noget.

Storfyrstinde Dagmar interesserede sig ogsaa for os, og vi skylder sikkert hende Æren for, at Koncessionen blev givet de Danske.

Fru v. Flotow, hvem Sick kendte fra hendes Ophold i Kjøbenhavn, hvor hun var gift med en russisk Embedsmand, skyldte vi ogsaa megen Tak; hun var senere ikke til at formaa at modtage nogen som helst Art Gengæld. Ogsaa daværende Minister i St.

Petersborg, Kammerherre Vind og Grev Joachim Knuth hjalp os til at naa vort Maal. — —

Blandt Konkurrenterne om Koncessionen var ogsaa Davidchavick, med hvem jeg havde et Møde i Berlin med Morris som Mellemand. Her blev vi enige om, at hvis vi gik af med Sejren, skulde han have Ret til at tegne en Tredjedel af Kapitalen. Hvis derimod hans Gruppe sejrede, skulde vi have samme Ret.

Tegningen blev — saa vidt jeg erindrer — fremlagt i London og her den 6. Januar 1869; men takket være Oppositionen fra the construction company's Side, mislykkedes den aldeles i London, medens den her, hvor der kun var forbeholdt en Fjerdedel af Kapitalen til Tegning, tilsyneladende havde bedre Held. Foruden den Tredjedel, som Chapman-Gruppen skulde overtage, havde Henry & John Raphael imod Provision garanteret Tegningen af en Fjerdedel; men det var ogsaa alt.

Det var kun ved de yderste Anstrængelser fra min Side, og ved at Huber & Co. overtog et betydeligt Beløb i Aktier, at Sagen blev gennemført. Det var nemlig Hensigten at benytte Hubers Core til Anlægget, som den, der vilde give størst Isolation. Med Hensyn til Omspindingen af Coren sluttedes der Kontrakt med Siemens Bros; men Udlægningen af Kablet skulde ske for vor egen Regning paa Eriksens bestemte Forlangende. Han havde meget stærke Sympatier og Antipatier og hadede navnlig alt, hvad der stod i Forbindelse med the construction company.

Dette skulde komme os dyrt til at staa, hvad der finder sin Forklaring i det følgende. — —

Jeg foreslog nu Regeringen at stille Dampfregatten »Tordenskjold« til vor Disposition imod, at vi afholdt alle Udgifterne; herpaa gik Regeringen ogsaa ind. Det forekom mig nemlig af Vigtighed, at hele Anlæget fik en udelukkende dansk Karakter, og det vilde være af Betydning at vise det danske Flag i de kinesiske Farvande, hvorfra det var saa godt som forsvundet siden Tabet af Hertugdømmerne.

Da det rygtedes, at Udlægningen vilde ske under den danske Regerings Protektion, kom Ingeniørkapitajn Nyholm paa Suezkanalens Vegne til mig for at formaa mig til at lade »Tordenskjold« gaa igennem Kanalen. Jeg forlangte imidlertid Garantier for, at Kanalen virkelig havde den Dybde, som udkrævedes til Passagen, og da Lesseps besvarede Spørgsmaalet undvigende, begav jeg mig til Paris for personlig at tale med ham derom.

Dette førte imidlertid ikke til noget. Lesseps viste sig at være en af disse overfladiske Franskmænd, som jeg saa godt kendte fra andre Forhandlinger, og da jeg satte ham Pistolen for Brystet og ønskede et bestemt Svar paa Spørgsmaalet, om han, hvis »Tordenskjold« blev siddende og ikke kunde passere Suezkanalen, var tilbøjelig til at betale en Bøde paa 100,000 Frcs., svarede han bestemt Nej, men gentog Paastanden om, at der var 20 Fod Vand i Kanalen. Dette

vilde han garantere, og han kaldte Sønnen til Vidne derpaa; — men videre kom jeg ikke.

Det var derfor først efter at Løjtnant Suenson havde undersøgt Forholdene paa Stedet, at jeg besluttede mig til at lade »Tordenskjold« gaa igennem Kanalen, og det viste sig da, at min Forsigtighed ikke havde været for overdreven, da »Tordenskjold«, der var et kort Skib, maatte lettes for alle Kanoner og overflødig Kul, indtil det kun stak 18 Fod, for at kunne passere, og selv da havde det stor Vanskelighed ved at passere gennem de skarpe Drejninger.

Selve Ledelsen af Forretningerne overdrog jeg til Løjtnant Suenson, hvem jeg fulgte paa Vej til Hamburg.

I Forvejen var Grosserer Charles Christensen rejst ud og skulde lægge Hjemvejen igennem Siberien.

Opførelsen af Stationsbygningen i Vladivostok overdroges Arkitekt Ferdinand Blom. — —

Da et kinesisk Gesandtskab under Ledelse af Burlingame besøgte Kjøbenhavn om Sommeren samme Aar, erholdt jeg af denne en Erklæring om, at Kabler kunde landes i Kina i Traktathavnene; men ligesom det hele Gesandtskab hvilede paa løs Grund, og dets Handlinger ogsaa blev desavouerede ved Tilbagekomsten til Kina, havde denne Udtalelse saa godt som intet at betyde. —

Indretningen af »Tordenskjold«, for at det kunde modtage Kabelet, trak imidlertid i Langdrag, og det var vistnok først 3 Maaneder efter Afrejsen fra Kjø-

benhavn at Skibet afsejlede til Kina fra London. Til at inklade det øvrige Kabel befragtedes Damperne »Great Northern« og »Cella«.

Da der var Tale om, at Kabelet kunde forsendes tørt, hvilket Madsen og Lorentzen paastod, blev dette Spørgsmaal forelagt Havnekaptajn Garde til Afgørelse, og denne stod mig i det hele taget bi med Raad og Daad i alle vigtige Spørgsmaal.

Det var heldigt, at Kabelet ikke blev sendt ud tørt, da ellers den hele Ekspedition vilde være bleven til intet. Det viste sig nemlig, at der var anvendt Kul-tjære som Isoleringsmateriale, og at denne var trængt igennem til Coren paa en Mængde Steder, som kun ved mikroskopisk Undersøgelse lod sig opdage; det hele Kabel maatte derefter overhales og de angrebne Steder udkæres, hvad der medtog flere Maaneder, saa at vi var midt inde i Monsoonperioden, forinden der kunde tænkes paa Genoptagelse af Udlægningen, hvilket ogsaa først fandt Sted i April Maaned.

Imidlertid havde Løjtnant Suenson under Paaskud af, at det var en Vandledning, som skulde nedlægges, bragt Forbindelse i Stand ved Wussong og foretaget Landingen paa Øen Gutzlaff. — —

Efter at Kabelet var udlagt imellem Hongkong og Shanghai, udlagdes det imellem Shanghai og Nagasaki, hvorimod Forbindelsen imellem sidstnævnte og Vladivostok først skete — saa vidt jeg erindrer — det paafølgende Aar, da det fornødne Kabel først maatte udsendes.

Da »Greath Northern« ikke kunde undværes til Reparationsforetagender (Forbindelsen imellem Shanghai og Nagasaki blev saaledes afbrudt efter 4 Dages Forløb), — blev foruden »Cella« Damperen »Afrika« befragtet i dette Øjemed. — —

Forinden Ekspeditionens Afgang samledes vi med de for denne bestemte Telegrafister til en gemytlig Middag i Grosvenor Hotel i London. Foruden Garde havde jeg indbudt Folketingsmand Dinesen og Julius Holmblad til at ledsage mig paa Rejsen til London. Henningsen viste sig allerede dengang i Besiddelse af megen Humor, idet han holdt en versificeret Tale, som endte med en Skaal for Arveprinsesse Caroline. Han er senere optraadt som Forfatter af adskillige Bøger og Avisartikler om Kina, der herhjemme læstes med megen Interesse. —

For Resten var nu alle Genvordigheder m. H. t. Foretagendet overvundne undtagen den, at Kapitalen ikke paa 100,000 Lstr. nær strakte til; men disse skaffedes til Veje ved den senere følgende Sammensmeltning med »Store Nordiske«. —

Der forefaldt paa Generalforsamlingen en Episode, som jeg her skal omtale.

En Mr. James Higgins fra Salford ved Manchester og som hørte til Chatwick-Gruppen, protesterede paa Generalforsamlingen imod den Opgæld, som man havde foreslaaet skulde tilflyde »Store Nordiske« ved Ombytning af Aktierne. Hans Forslag blev imidlertid forkastet med stor Majoritet; men det har senere

vist sig, at han ikke havde Uret i de udtalte Forudsætninger, nemlig at de største Indtægter af Foretagendet vilde være at forvente fra de kinesiske Anlæg. —

Da Udlægningen af den sidste Sektion af Kabelet imellem Vladivostok og Nagasaki maatte udsættes til det følgende Aar, fik jeg den Idé at foreslaa den franske Regering at oprette en Kabelforbindelse imellem Calais og Fanø, da det havde vist sig, at Vejen over England medtog for lang Tid, og om at sende Telegrammerne over Tyskland kunde der endnu mindre være Tale. Jeg sendte derfor Eriksen til Paris for at forhandle om en Koncession, hvilke Forhandlinger fortsattes af Oberst Hoskjær, da Eriksen ikke kunde være længere borte fra London.

Disse Forhandlinger trak forøvrigt i Langdrag til efter Fredslutningen. De førtes i Begyndelsen med Victor le Franc, og efter dennes Afgang med Tisserand le Bord. Det var imidlertid først, efter at jeg gennem Charles Bocher havde erholdt en Audiens hos Thiers, at Sagen fremmedes, og Pierret, som dengang var Telegrafdirektør, viste sig meget imødekommende, saa at Afslutningen paa Forhandlingerne fulgte i samme Uge, hvori de var begyndte. —

Imidlertid var Kabelet blevet udlagt imellem Nagasaki og Vladivostok, saa der maatte fabrikeres et nyt Kabel til dette Anlæg, hvilket var meget heldigt paa Grund af den lave Vandstand langs den hollandske Kyst, hvor der meget brugtes Slæbevaad. — —

Det var fra først af min Agt at faa »Store Nordiske«s Telegrafaktier noteret officielt paa Pariser-Børs; men dette strandede paa en Bestemmelse om, at ingen Aktier paa under 20 Lstr. kunde blive Genstand for Notering her, en Bestemmelse, som var truffet i Anledning af de af Mirés anlagte romerske Jernbaner.

Vi lod os først nøjes med Udsagnet herom uden at se efter i selve Dekreket; men en Dag, da Bamberger og jeg fandt paa at efterse selve dette, fandt vi, at det kun var de romerske Aktier, det gjaldt, uden at Bestemmelserne kunde udstrækkes videre. Vi ilede derfor straks til Dutilleul med Spørgsmaalet, om vi havde Ret i denne Opfattelse. Han indrømmede dens Rigtighed, og vi gik derfra til Syndikus for Børsen, som heller ikke saa nogen Hindring for »Store Nordiske«s Aktiers Notering, og Sagen gik derpaa i Orden, hvilket imidlertid bragte Bamberger — som det var hans Kæphest — til at udbryde: »Overfladiske Franskmænd! «—

Forinden der skete nogen Omsætning i Aktierne, blev Kabelet imidlertid afbrudt, og der har senere været hyppige Afbrydelser, hvorfor der ogsaa, saa snart vi fik Raad dertil, besluttedes en Dublering af samme. Omsætningerne i Aktierne var i Begyndelsen kun ganske smaa, og det var først, efter at det var lykkedes mig at faa en Overenskomst med Werbrouck, Direktør for Banque Parisienne, om Overtagelse af 200,000 Lstr. Aktier til en Kurs af 140 Kr. (de staar nu i 750 Frs.), at nogen større Omsætning fandt Sted. Nu ejes over de to Tredjedele af Aktierne af Franskmænd.

DET KJØBENHAVNSKE SPORVOGNSSELSKAB

1866

Det første Selskab, ved hvis Dannelse jeg medvirkede, var »Det københavnske Sporvognsselskab«.

Dette Selskab dannedes af J. R. Crosskey, til hvem jeg stod i venskabelig Forbindelse siden Forhandlingerne om den Schaffnerske Koncession vedrørende Anlægget af et Kabel over Island og Grønland til Kanada. Kapitalen var — saa vidt jeg nu erindrer — 60,000 Lstr., som tegnedes i London, og da Sagen interesserede mig, gav jeg min Hjælp til Ordningen af Forholdet til Magistraten.

Denne Sporvej var den første, der anlagdes i Europa og som saadan noget helt nyt, kun kendt fra de amerikanske Byer.

En Mr. Grantham skulde forestaa Anlægget, men lod dette udføre ved en anden, der ikke forstod sig det mindste paa Sporveje, og hans Medhjælper, Mr. Blachet, endnu mindre. Der opstod saaledes daglig Uenighed om Koncessionens Fortolkning, og det var flere Gange nærvædt, at Selskabet standsedes i sit Arbejde til Trods for en mageløs Taalmodighed fra Borgmester Ehlers' Side.

Imidlertid strakte Anlægskapitalen ingenlunde til, saa der maatte optages et større Laan — vistnok 30,000 Lstr. — halvt hos Glynn & Co. og halvt hos Empirian mercantile Co. Da dette sidste ved Overend

Gurney & Co.s Standsning ogsaa kom i Vanskeligheder, kom John Morris til Kjøbenhavn for at søge at bringe en Ordning til Veje.

Da Hr. Morris, som jeg erindrere, blev meldt lige før Børstiden, betingede jeg mig med Uhret i Haanden, at vor Forhandling ikke maatte vare længer end 5 Minuter, da min Nærværelse ved Kursnoteringen ikke lod sig opsætte. Da han ikke var en Mand af mange Ord og jeg ikke heller, var dette tilstrækkeligt til, at vi blev enige om Hovedpunkterne for en Overenskomst, som den følgende Dag blev nedskrevet, hvorefter en formelig Overenskomst blev sluttet.

Iøvrigt kan jeg ikke noksom rose John Morris for hans Loyalitet i alt, hvad jeg har haft med ham at gøre, og der har derfor udviklet sig et Venskab for Livet imellem os. —

KRÖHNCKES PROJEKT

1866

Det saakaldte *Kröhnckeske Projekt* havde jeg hverken Lod eller Del i. Dette gik som bekendt ud paa at skabe en direkte Forbindelse med Hamburg over Falster, Lolland og Femern eller med andre Ord: den lige Linie i strengeste Forstand.

Kröhncke paatænkte at bygge Broer over Smaærne og Guldborgsund, samt paa tysk Side over Femernsund, hvorved Sejladsen vilde indskrænkes til 1 à 1 $\frac{1}{4}$ Time, — Dampfærger var dengang endnu ikke kendte — og Kröhncke mente at kunne tilbagelægge hele Vejen i 7 $\frac{1}{2}$ Time, hvad vel ogsaa var muligt.

Det fornødne Depositum stilledes omsider af David Word Chapman, men paa Betingelse af, at hvis han vilde opgive Sagen inden tre Maaneder, skulde han være berettiget dertil.

Imidlertid var Estrup bleven Minister efter Tillisch, og der opstod Tvivl om, hvem der var ment med »vedkommende«, om Kröhncke eller Chapman, og da dette Spørgsmaal henstilledes til Domstolenes Afgørelse, var man lige vidt. Imidlertid betragtedes Sagen som bortfalden af alle uden Undtagelse — kun ikke af Kröhncke.

Der havde imidlertid udviklet sig et meget spændt Forhold imellem Indenrigsministeriet og det sjællandske Jernbaneselskab, og den Trudsel var i det mindste udtalt, at Ministeriet vilde give Koncession

paa en Jernbane over Kjøge, Næstved, Skjelskør til Korsør — altsaa en hel Konkurrencebane til den sjællandske.

Jeg traadte da til efter Aftale med Peto og gjorde det sjællandske Jernbaneselskab Forslag om at ville forpagte Driften med 6 pCt. af Aktiekapitalen og at overtage Anlægget af en Bane fra Vordingborg til Ringsted, og en anden fra denne By til Kallundborg.

Efter nogen Forhandling med Etatsraad Rothe, blev Enighed opnaaet om de væsentligste Punkter; disse konciperedes og Ministeriets foreløbige Billigelse indhentedes. Ved Nytaarstid begav derpaa Kaptajn Hedemann og jeg os til London til videre Forhandling, og efter nogle Dages Arbejde opnaaedes Enighed, saa at jeg d. 11. Januar kunde telegrafere til Estrup, at nu var vi enige med Peto, og Lovforslaget kunde forelægges.

I Rigsdagen mødte dette en stærk Opposition, særlig fra D. B. Adler, der mente, at det kun var et billigt Forlangende fra Kröhnckes Side, at der gaves ham Tid til at tilvejebringe et andet Depositum og i saa Henseende foreslog, at der gaves ham 6 Maaneders Frist. Inden disse 6 Maaneders Forløb indtraadte imidlertid Overend Gurney & Co.«s Fallit, den saakaldte Black Friday, og drog Peto og en Mængde andre Firmaer med i Faldet, saa det gik som med Konen med Æggene: »Hopf, Ane Martha, hopf! Da lag der Topf!«

DET FORENEDE DAMPSKIBSSELSKAB

1866

Allerede i Foraaret 1866 henvendte jeg mig til Prokurator Simonsen, til hvem jeg lige siden Administrationen af det Salomonske Bo havde staaet i venskabeligt Forhold, med Spørgsmaal, om de Prior'ske Skibe var at faa til Købs.

Efter at han havde forelagt Prior Spørgsmaalet, lød Svaret benægtende.

Henimod Efteraaret kom Simonsen imidlertid til mig med den Meddelelse, at da han nu af Prior var opfordret til at forfatte et Testament, vilde han, hvis jeg endnu var Reflektant, benytte Lejligheden til at bringe Spørgsmaalet paa Bane.

Da imidlertid en i London fremlagt Subskription paa Tegning af 4 Skibe havde gjort fuldstændig Fiasko, og disse saaledes endnu var Bygmestrenes Ejendom (de tilhørte nemlig A. Leslie & Co. i Gateshead), undfangede jeg Ideen til paa Grundlag af disse 4 Skibe i Forening med C. P. A. Kochs andre 4 og de det almindelige danske Dampskibsselskab tilhørende 3 at gøre Prior Forslag om en Sammensmeltning med de ham tilhørende 7 Skibe.

Efter langvarige Forhandlinger — og det var ingen let Sag at forhandle med Prior — blev vi imidlertid enige om Prisen, hvortil Skibene skulde overtages, og

blev »Det forenede Dampskibsselskab« saaledes stiftet d. 11. December 1866.

Der kom imidlertid en Mand med en Slæde i Vejen, idet »Dania« Julenat strandede paa Svineboderne ved Indløbet til Sundet. Der skulde nemlig intet betales for Ruterne, men disses Pris indeholdtes af de respektive Købesummer, og Prior vilde saaledes nu gaa Glip af den Pris, der var sat paa Ruten paa Aalborg. Dette var i høj Grad ubilligt, og vi blev derfor enige om, at Værdien af denne Rute skulde sættes til 30,000 Rdlr., hvormed Prior erklærede sig tilfreds.

— Inden jeg opgav Ledelsen i Aaret 1896, var Antallet af Skibe forøget til over hundrede, dels ved Nybygninger, dels ved Erhvervelse af ældre Skibe; og med Undtagelse af de paa Korsør farende Skibe, der tilhørte Postvæsenet, var »Det forenede Dampskibsselskab« endnu i Besiddelse af saa godt som alle Ruter; og selv Modstandere vil erkende, at det har været en mægtig Løftestang til Udviklingen af Danmarks Ind- og Udførsel, paa samme Tid som det har været i Stand til at yde et passende Vederlag til Aktionæerne, idet Gennemsnittet af Udbyttet har været ca. 7 pCt.

De nærmere Detailler henhørende til Selskabets Histore indeholdes i det i Anledning af Selskabets 25-Aars Jubilæum udgivne Festskrift. — —

DEN FRANSK-TYSKE KRIG

1870

I Sommeren 1870 havde jeg aftalt med General Raasløff, at vi skulde rejse sammen til St. Malo og dér tilbringe en Maanedstid. Vi lagde Vejen over Ems, hvor min Hustru dengang opholdt sig sammen med Pastor Rørdam og Datter.

Derfra tog vi Vejen over Rüdesheim og Binger-Brück, overnattede i Saarbrück og kom den følgende Dag til Paris.

Her forefandt vi en meget krigersk Stemning. Det var nemlig i de Dage, da Prinsen af Hohenzollerns Kandidatur var paa Bane, og den ene Time saa det ud til Fred, den næste til Krig. Saaledes hengik Dagene til Fredag, da Krigen imellem Frankrig og Tyskland endelig blev erklæret.

En af mine Venner, Marquis de Pines, med hvem jeg havde aftalt at mødes, naar han kom fra St. Cloud, hvor han havde tilbragt Aftenen hos Kejseren, forsikrede mig om, at det i Statsraadet var besluttet at acceptere det Hohenzollerske Forslag og saaledes undgaa Krigen. Imidlertid modtog han Kontraordre til den Meddelelse, som han skulde lade tilflyde Bladene, inden disse udkom næste Morgen: Krigen vilde blive erklæret. Det var Kejserinden, der havde omstemt Kejseren, som havde bevirket dette Omslag, der skulde blive saa skæbnesvangert for Frankrig.

Der blev altsaa intet af Rejsen til St. Malo; men

jeg maatte vende Næsen hjem. Da man ikke kunde stole paa, at Brevhemmeligheden under disse Forhold vilde blive bevaret gennem Tyskland, paatog jeg mig at give Udenrigsministeriet Meddelelse om, at 26,000 Mand vilde afgaa sidst i Maaneden ombord paa en fransk Flaade til de danske Farvande. Jeg rejste fra Paris i samme Tog som den preussiske Minister.

Efter at have passeret den preussiske Grænse fandt vi Banegaardene fyldte med Mennesker, der endnu om Natten raabte Leve for Krigen.

Da jeg gerne vilde høre min Hustrus og Pastor Rørdams Mening om at forblive i Ems, hvortil de besluttede sig, tog jeg dertil og lod Tjeneren blive tilbage i Køln. Denne berettede ved min Tilbagekomst, at der allerede var passeret 37 Regimenter derigennem, og der var ikke et Stykke Brød at opdrive. —

Nogle faa Dage efter at jeg var kommen hjem til Kjøbenhavn, ankom den franske Officer, hvem det var overdraget at træffe alle Foranstaltninger m. H. t. Besejlingen af Kattegat og de danske Farvande. Hans Navn var Champeaux, og han havde tidligere pro forma i Fiskeriets Interesse, men i Virkeligheden for at gøre sig bekendt med de danske Farvande, be-rejst navnlig Alssund og Dybbøl.

Den franske Flaades Afsejling forsinkedes en Dag, da den Beretning, som Champeaux havde afgivet og hvorom Admiralen ikke havde mindste Kundskab, var bleven liggende upaaagtet i Paris — et tydeligt

Bevis paa den Overfladiskhed, der gjorde sig gældende ved alle Foranstaltninger fra fransk Side.

Admiralen, Bouet de Villaumez, havde udmærket sig i Krimkrigen, og det tilkommer ikke mig at bedømme hans Handlinger, tilmed da jeg ikke kender de Instruktioner, som fra Tid til anden blev ham givne. For saa vidt som disse senere er bleven Offentligheden bekendt, var hans Hænder i høj Grad bundne efter de Uheld, der Slag i Slag fulgte den franske Armés Fremtrængen. Der var t. Eks. ikke en Officer, der var i Besiddelse af et Par Søstøvler til denne Promenade sent paa Efteraaret. Jeg hjalp efter bedste Evne, hvor jeg kunde, og skaffede bl. a. 12 »bekendte Mænd«, der under Anførsel af Kaptajn Theodor Koch mødte de franske Skibe i Frederikshavn, en Mand til hvert Skib, uden hvilken det neppe vilde være lykkedes ret mange af Skibene at klare sig, da alle Fyr var slukkede paa de tyske Kyster.

Paa Grund af den Neutralitetserklæring, som straks ved Krigens Udbrud udgik fra den danske Regering, var det imidlertid forment danske Undersaatter i anden Egenskab end som Lodser at lodse de fjendtlige Skibe; men da Spørgsmaalet blev forelagt den franske Regering, om det var i Egenskab af Lodser eller som »bekendte Mænd«, at mine Folk havde assisteret Skibene, svarede den herpaa, at det var som »bekendte Mænd«, hvoraf Følgen blev, at jeg selv maatte betale disse for at forhindre, at de blev satte under Tiltale.

Det var sandsynligvis den tyske Konsul, som op-

fordrede Frederikshavns Lodser til at gøre denne For-
dring gældende. Man sendte mig senere et Officers-
kors af Æreslegionen som Tak for min Medhjælp,
men ingen Penge.

Fyrskipper Lassen og Kaptain af Flaaden Poulsen,
som Fører af Fiskerkutteren »Samsø«, assisterede mig
paa forskellig Maade. Navnlig var den første hver
Dag i Land i Fyenshaf paa Als for at skaffe Under-
retning om, hvor mange Kost-Rationer der daglig be-
stiltes, hvorom jeg derefter underrettede Champeaux.
Der var ikke mere end højst hundrede Mands Besæt-
ning i Dybbøl og Als tilsammen.

Først i September kom Hertugen af Cadore hertil
for at forhandle om en Alliance, og Grev Frijs-Frijs-
senborg udvalgte til at forhandle med ham; men efter
den Vending Krigsbegivenhederne tog, idet Fransk-
mændene led det ene Nederlag efter det andet, maatte
disse Forhandlinger blive uden Resultat og Hertugen
afrejse med uforrettet Sag.

Efter Slaget ved Sedan, da Metz blev indesluttet og
Paris derpaa belejredes, var der ingen Mulighed for at
opnaa Accept for den eneste Valuta, som den franske
Flaade førte med sig, nemlig 30 Dages Sigt-Veksler
paa det franske Marineministerium, og — saa vidt jeg
erindrer — løb det Beløb, som Privatbanken havde i
Portefeuille, efterhaanden op til henved 4 Millioner
Frcs. Hvad havde været nemmere end at lade etablere
en Regering i Tours og indfri disse? — Men det stran-
dede paa den franske Formalisme. Ligeledes var det

en Uting, at der paa alle Anskaffelser skulde fradrages 3 pCt. til Invalidefonden, da det jo dog fulgte af sig selv, at Priserne blev saa meget højere. —

En Episode af anden Art vil jeg ikke undlade at fortælle.

Overgangen til Guldmøntfoden var paa den Tid et brændende Spørgsmaal i de tre skandinaviske Lande. I en Samtale med Direktøren for Banque des pays bas, Bamberger, foreslog jeg denne, at vi skulde gøre Tilbud angaaende de 4 Departementers Rømning, som skulde ske, naar 500 Millioner Frs. af Krigserstatningen var erlagte og som kunde erlægges i Sølv mod Tilbagebetaling til de skandinaviske Banker i Guld.

Under denne Form blev der imidlertid ingen Forretning gjort, hvorimod Privatbanken blev interesseret i det nævnte Forskud for 75 Millioner Frs.

STUTTERIET I FREDERIKSBORG

1871

Da jeg i Aaret 1871 købte Hillerødsholm ved en Auktion, som afholdtes af Statskassen, fik jeg den Idé at fortsætte med Stutteriets Drift paa visse nærmere Betingelser. Jeg overtog Hingste- og Hoppebestanden efter en Taksation og skulde, hvis jeg ophørte med Stutteriets Drift, og der ved Auktionen indkom mere, end jeg havde betalt derfor, indbetale Overskudet i Statskassen.

Jeg oprettede derefter i Lighed med de tyske Hestelotterier en Bortlodning af Tillæget, og — saa vidt jeg erindrer — blev der aarlig bortloddet 10 à 12 Føl. Det lykkedes mig imidlertid ikke at vække almindelig Interesse for denne Sag, idet Frederiksborggracen havde sine bestemte Modstandere, bl. a. den kgl. Staldetat.

Jeg lod Stutmester Torp foretage en Rejse til det asovske Hav til Stutteriet Strelinsk, hvor han erhvervede to Hingste og to Hopper. Hingstene var »Inez« og »Ganymed«, af hvilke den første solgtes ved Auktion til Stutteriet i Brodda i Sverig, vistnok for 2000 Rdlr., medens den havde kostet 6000 Rdlr. Denne Hingsts Afkom har dannet den Stamme, som endnu fortsættes.

Da det ikke vilde lykkes mig at vække Interesse for Sagen, bortsolgte jeg ved Auktion hele Bestanden, og medens der ved denne Lejlighed f. Eks. betaltes over

4000 Kr. for et to Aars Føl, havde man ikke skænket de tidligere bortloddede Føl samme Opmærksomhed.

Det manglede ikke paa Opfordringer til at fortsætte Driften; men jeg havde besluttet ikke at bringe større Ofre for Hesteavlens Fremme end allerede sket.

Hillerødsholm solgte jeg til Godsejer Hansen, som døde et Par Aar efter, og hvis Enke endnu er i Besiddelse af Ejendommen. Ved dette Salg kom jeg nogenlunde skadesløs fra denne Affære.

BURMEISTER & WAIN

SVITZERS

BJERGNINGS-ENTREPRISE

1871—72

Der havde i længere Tid været projekteret et Anlæg paa den nydannede Grund paa Refshaleøen, paa hvilket især Kaptajn de Coninck havde arbejdet, uden at det dog havde medført noget Resultat.

Da jeg bragte i Erfaring, at Hr. F. W. Kiørboe havde bestilt to Skibe: »Georg« og »Olga« i Kiel, tog jeg deraf Anledning til at forlange et Møde med Burmeister & Wain. Vi mødtes Kl. 7, og inden vi forlod Kontoret, var vi enige om Hovedpunkterne for det Aktieselskab, der skulde dannes og bære deres Navn, og hvortil jeg skulde vinde Deltagere.

Jeg henvendte mig først til Etatsraad, Nationalbankdirektør Levy, da jeg var forberedt paa, at naar han ikke var med, saa vilde han være imod. Han gik imidlertid straks ind paa mit Forslag, og saaledes blev Aktieselskabet dannet, efter at de fornødne Kontrakter med Havnevæsenet var afsluttede.

Det blev derefter nødvendigt ogsaa at sikre Arbejde til Værftets Beskæftigelse, og jeg dannede derfor omtrent samtidigt »E. Z. Svitzers Bjergnings-Entreprise«, og for at ikke enhver udenforstaaende skulde faa Anledning til at kigge i Regnskaberne, blev Aktierne

udstedte paa 10,000 Kr., og Regnskaberne i det hele taget kun reviderede af Bestyrelsens Medlemmer.

Saa længe der ikke var nogen Konkurrence til Stede, arbejdede Selskabet med stor Fordel; men da den af Konsul Lilievalk etablerede skarpe Konkurrence blev mere nærgaaende, svandt Udbyttet mer og mer. Der var ogsaa dannet et Bjergningsselskab i Hamburg af det Dahlstrømske, som ogsaa paaførte Svitzers Konkurrence i vore egne Farvande.

Der blev gjort flere Forsøg paa en Sammenslutning med Hamburg og Lilievalk-Entreprisen, men efter et Pars Aars Forløb opgav den sidste Kontrakten, medens den endnu bestaar for Dahlstrøms og Svitzers Vedkommende.

DET KJØBENHAVNSKE BYGGESELSKAB

1872

Fra flere Sider blev jeg opfordret til at sætte mig i Spidsen for Ombygningen af Per Madsens Gang, Pistolstræde og de omliggende Grunde, hvor Febersygdomme altid fandt rigelig Næring.

I lang Tid vægrede jeg mig ved at efterkomme disse Opfordringer, indtil jeg en Dag løst henkastede, »at hvis det kunde lykkes at faa en af mine Modstandere, f. Eks. Bille, til at være Direktør for Selskabet, vilde jeg være med til Dannelsen af et saadant«.

Vi erhvervede nu Hotel d'Angleterre samt Hovedvagtten med de tilstødende Grunde i Adelgade og sluttede Kontrakt med Vincent om Bortlejningen til denne af det nye Hotel, der skulde opføres. Da der var en almindelig Mani for Butikker, blev hele den ene Side af Hotellet indrettet til saadanne; men det viste sig senere, at der blev for mange, og Lejen maatte aarlig nedsættes baade for disse og for Butikkerne i Hovedvagtsgade. —

Der blev omsider foretaget en hel Ombygning af Stueetagen i Hotel d'Angleterre, saa at den indrettedes til Kafé i hele sin Udstrækning, og er meget besøgt.

Brygger Carl Jacobsen har senere købt Hotellet for $2\frac{1}{4}$ Million Kr., og omgaas med Planen at sælge det igen for $2\frac{1}{2}$ Million Kr., naar den nuværende Lejekontrakt er udløben. —

En Fejl var det, at ikke Svaneapoteket ogsaa blev købt; men det var nærmest Bille, der ikke kunde modstaa Fristelsen til at sige Alfred Benzon Ubehageligheder, der forhindrede dette. I den egentlige Rejsetid er der en hel Mængde rejsende, som Hotel d'Angleterre maa afvise paa Grund af Pladsmangel.

Ejendommene i Ny Østergade blev i sin Tid solgte til Grosserer Carl Albeck, der ikke har haft synderligt Udbytte af dem; men dette synes nu at skulle blive bedre, da Fisker og Volmer allerede har paabegyndt Arbejderne paa Gennembrydningen af Hovedvagtsgade og Christen Bernikowstræde. —

Selskabet paatog sig ogsaa Opførelsen af Ejendommene paa Bysiden ved Dronning Louises Bro og har saaledes været et mægtigt Middel til, at denne Staddel blev bebygget i en stilfuld Form. Men noget væsentligt Udbytte har Selskabet aldrig kunnet give; det har varieret imellem 4 og 4½ pCt.

De sædvanlige Børnesygdomme udeblev ikke, og hertil kom dyre Penge, saa at Selskabet havde nok at kæmpe med. Det lykkedes, før jeg fratraadte Selskabets Anliggender, at konvertere den hele Gæld, saa at Selskabet nu kan gaa Fremtiden rolig i Møde.

DE DANSKE SUKKERFABRIKER

1872

Der var allerede flere Gange rettet Opfordring til mig om at oprette en Roesukkerfabrik; men jeg havde bestandig afslaaet det, da jeg var overbevist om, at der vilde blive lagt Told eller Accise paa Sukker i samme Øjeblik, som en saadan Fabrik var etableret. Jeg var desuden forberedt paa, at den vilde have at gennemgaa de sædvanlige Børnesygdomme, før det vilde lykkes at gøre den rentabel; og min Erfaring har tilfulde bekræftet denne Forudsætning, idet Landmændene kun vilde dyrke Roer, naar det betalte sig bedre end nogen som helst anden Afgrøde.

Leverancen af Roer til Fabriken i Odense svandt saaledes allerede det 4de Aar ind til c. 80,000 Centn., medens den det 2det og 3dje Aar beløb sig til over 120,000 do., og det var først, efter at vi havde paataget os Pasningen af Roerne paa c. 50 Steder langs Jernbanen, at dette Forhold forandrede sig. Mine Betæneligheder viste sig saaledes at have været begrundede.

H. Puggaard & Co. havde imidlertid foruden Helsingørgadens Raffinaderi ogsaa erhvervet Raffinaderiet »Phoenix«; og paa mit Forslag om at omdanne dette til et Aktieselskab, der ogsaa skulde fabrikere Sukker af Roer, erklærede Puggaard sig villig til at træde i nærmere Forhandling.

Der stillede sig imidlertid den Vanskelighed i Vejen,

at Puggaard havde en Del store Fregatskibe, som ikke kunde overtages af det nye Selskab; men ogsaa denne Hindring lykkedes det at fjerne, og saaledes dannedes: »De danske Sukkerfabriker«.

I den ellefte Time var der ogsaa Tale om Overtagelse af Raffinaderiet i Larsbjørnstræde saavel som af den Fabrik, som Brødrene Erhard og Johan Frederiksen var i Begreb med at opføre. Men medens det skyldtes Professor Frederiksens Indflydelse, at dette sidste ikke blev overtaget — til liden Baade for Firmaet, der endte med en Fallit —, havde jeg store Betænkeligheder ved at overtage Larsbjørnstrædes Raffinaderi, da jeg i saa Tilfælde forudsaa, at der fra Publikums Side vilde lyde et Ramaskrig om Monopolisering af den hele Sukkerhandel.

Ved Fallitboet efter Brødrene Frederiksen blev et Interessentskab, som kaldte sig »Højbygaards Sukkerfabrik« højstbydende paa denne Ejendom, der ogsaa indbefattede Nøbbøllegaard, og der oprettedes straks et Kontraktforhold mellem dette og »De danske Sukkerfabriker«, paa Basis af Prisernes Stigen og Falden. Det var først senere, at begge Ejendomme overtoges af »De danske Sukkerfabriker«. —

I Mellemtiden havde der gjort sig en stærk Bevægelse gældende for Anlægget af en Sukkerfabrik i Nakskov, og det skyldtes Hoffmeyer og Hammerich, at denne senere kom i Stand.

Iblandt Modstanderne spillede Etatsraad Tesdorff en fremragende Rolle, idet han gav Landmændene

Anvisning paa, hvorledes de kunde slippe fri for de indgaaede Kontrakter, og hævdede, at det ikke kunde betale sig for dem at dyrke Roer, medmindre Selskabet vilde betale en Pris af 1,30 Kr. for disse. Han assisteredes kraftig af Landbrugskonsulent la Cour paa Næsgaard, og gjorde paa et Møde i den landøkonomiske Forening i Maribo mange nærgaaende Udfald mod Hammerich, hvilket senere fortsattes i det kgl. Landhusholdningsselskabs Møde i Kjøbenhavn, hvor jeg bl. a. ogsaa var til Stede og tog Ordet, assisteret af Indenrigsminister Ingerslev og Lehnsbaron Reedtz-Thott.

Det var saaledes med stor Forundring, at jeg nogen Tid efter i Bladene læste en Opfordring til Anlægget af en Sukkerfabrik i Nykjøbing p. F., udgaaet fra Etatsraad Tesdorff. Det lykkedes ham ogsaa at faa de fornødne Arealer tegnede, da han jo selv kunde præstere Halvparten; og der rettedes nu Opfordring til »De danske Sukkerfabriker« om ogsaa at anlægge en Fabrik i Nykjøbing, hvilket ogsaa besluttedes, efter at de fornødne Arealer — 2000 Tdr. Land — var tegnede.

De faldende Sukkerpriser gjorde det imidlertid ønskeligt for Selskabet at udsætte Anlægget nogen Tid, og det blev ved en senere Overenskomst med Tesdorffs Arvinger helt opgivet, idet de til Nykjøbing tegnede Arealer overgik til dennes Fabrik. Selskabet maatte imidlertid føre langvarige Processer, som dog endtes til dettes Gunst.

Medens Sukkerfabriken i Nakskov oprindelig var anlagt til at konsumere 12,000 Centner Roer daglig, naaede man efterhaanden ved forskellige Forbedringer at oparbejde næsten det dobbelte Kvantum. Senere skredes til Opførelsen af Fabriken i Stege og Aaret derefter den i Assens, hvilke begge var baserede paa de nyeste Erfaringer. Samtidig naaede Fabriken i Odense, der oprindelig var anlagt til Oparbejdelsen af 1500 Centn. Roer daglig, at oparbejde det 5 à 6 dobbelte Kvantum.

En mægtig Løftestang til Sukkerproduktionens Forøgelse var ogsaa den af Hagemann indførte Metode, at fremstille Puddersukker direkte af Roerne, hvilket i de første Aar udgjorde 15 Millioner Pund, men senere er forøget til det dobbelte.

Samtidig er Forbruget af Sukker af alle Sorter steget saa betydeligt, at det næsen^s udgør det dobbelte af, hvad det var for 10 Aar siden. Hertil bidrog ogsaa Nedsættelsen af Afgiften, og det er nu kun, naar Landet har en gunstig Roehøst, at det producerede Kvantum Sukker er tilstrækkeligt til at dække Forbruget.

Endelig er der ogsaa foretaget store Udvidelser og Forandringer ved Helsingørgadens Raffinaderi.

En Plan til at flytte dette ud til Frihavnen blev atter opgivet, da der vilde komme til at ligge en 80 Alen bred Gade imellem Bolværket og Pakhuset og Transport pr. Vogn saaledes gøres nødvendig; men Aktierne i dette Anlæg solgtes med en Avance af 40.000 Kr. Der er nu Tale om at sælge hele Anlægget

i Helsingørsgade til Kommunen for derpaa at anlægge en elektrisk Lysstation, og med denne Flytning for Øje, erhvervedes de store Arealer paa Christianshavn, almindelig kaldet »Asiatisk Kompagni« og »Appelbyes Plads«, da man her vilde kunne lade og losse direkte fra og til Pakhus.

TALE

VED KJØBENHAVNS HANDELSSTANDS FEST
FOR NORDENSKIÖLD 19. APRIL 1880

»Vega ankommet til Yokohama; alt vel!«

Dette Budskab bragte hin sidste 4de September Glæde i de fleste Hjerter i Norden.

»Vega er ankommet til Kjøbenhavn«, bragte denne Hovedstad til i disse Dage at iføre sig sit Festens Skrud, og naar det nu om faa Dage hedder: »Vega er ankommet til Stockholm«, da vil denne Efterretning fylde Sverigs gamle Hovedstad med udelt Begejstring.

Og til Dem, Professor Nordenskiöld, vil man bringe den skønneste Hyldest, som en Fædrelandsven kan modtage af sine Landsmænd: »Han har gjort sig velfortjent af sit Fædreland!« — og det med Rette; thi den Stordaad, som De og Deres Mænd have øvet, har bragt Hæder og Ære over Sverig og dets gamle Flag; — men ogsaa vi have Ret til, som Del af Nordens fælles Stamme, at hylde Dem som den, der har gjort sig velfortjent af hele Norden.

Men Udbyttet af den Heltedaad, som øves i Frenens Tjeneste, har det store Fortrin, at det tilhører ikke noget enkelt Folk; — de store Opfindelser og Opdagelser gavne andre Lande i samme Grad, som Fædrelandet; — de blive alle Folkenes Fælleseje. Derfor har »Vega«s Togt, fra det Øjeblik,

den atter løb ind i civiliserede Nationers Havne, hele Vejen været et Triumftog; — Taku har kappedes med Kairo, Neapel med Lissabon, og Paris med London, om at vise sin Anerkendelse og Paaskønnelse af den til Videnskabens, Handelens og Menneskehedens Fordeel udførte Gerning; og det er for at danne Slutstenen paa disse Fester, at Kjøbenhavns Handelsstand har ønsket, efter ringe Evne, at føje det sidste Blad i Kransen.

Om Betydningen af de Frugter, som denne Gerning vil bringe i Videnskabernes vidtforgrene Rige, skal jeg her ikke udtale mig, men derimod i Overensstemmelse med Stedet, hvor vi befinde os, dvæle et Øjeblik ved den Betydning, som den har og kan eller vil faa paa Handelens og Samfærdselens Omraade.

Om det end maa indrømmes, Nordostpassagen har tabt noget af sin Betydning, efter at den ikke længere staar lige overfor Vejen om Afrika, efter Suezkanalens Aabning, med Hensyn til Skibsfarten paa en Del af de østasiatiske Lande, saa er det dog sandsynligt, at efterhaanden som Kendskabet til Forholdene udvides, vil man blive i Stand til for en stor Del at benytte denne Vej i den ikke ubetydelige Fart paa Nikolajev, Vladivostok, og de andre Havne i og ved det okotske Hav, maaske endog til det nordlige Japan og Kina, hvor Vejen kan tilbagelægges i næsten lige saa mange Uger som hidtil i Maaneder; og det maa ikke glemmes, at Dampskibsfarten har endnu ikke kunnet fejre sit første 100 Aars Jubilæum, — ja næppe nok det halve.

Men hvad der ligger nærmest, er ad denne Vej at aabne Adgangen til de store velbefolkede Landstrækninger, som i det sydvestlige Siberien tilgrænse Flo-derne Obj og Jenisej med deres Bifloder, rige paa saa godt som alle Metaller, og med en Jordbund saa frugtbar som de bedste Prærier i Amerika, hvor det lønner sig at dyrke Hvede, skønt man knap kan opnaa et Par Kroner for Tønden, men som desuagtet ikke behøver at forøge den allerede tilstedeværende Skræk hos vore Landmænd for Konkurrence, idet den lange Transport vil medføre Omkostninger, der snart vilde nivel-lere Produktionsomkostningerne.

Man glemmer saa let, naar Talen er om Siberien, at ved Objflodens Udspring og Altaibjærgenes Skraa-ninger modnes Druen saa godt som i Frankrig eller ved Rhinen; — at der finder et livligt Handelsrøre Sted, at Vareførelsen paa Obj beskæftiger over 100 Bugserdampere, og at alle de vestasiatiske Folkeslag her give hinanden Stævne ved store aarlige Messer.

Vel frembyder Isforholdene ved Indgangen til det kariske Hav undertiden Hindringer, men ogsaa i denne Henseende vil man gennem Kendskab til Strøm og Klimatforhold, gennem Telegraflineanlæg og hensigtsmæssigt konstruerede Fartøjer lære at besejre denne Hindring.

Men til at optage og deltage i denne Samfærdsel er jo ingen mere kaldet end netop de nordiske Folk; Sverig tilkommer Æren for det Kendskab vi nu have til Besejlingen af disse Farvande. Norske Hvalfangere

have jo alt længe udvidet denne Bedrift fra Øst-Grønland- og Spitzberg-Kysten langt henimod de Egne, hvorom her er Tale, og vor danske, særlig den københavnske Handelsstand har jo alt i Aarhundreder ladet sine Skibe besejle Islands og Grønlands Farvande. Derfor er vort Blik vænnet til at se mod Nord uden at bæve ved Tanken om de store Ismasser, men ogsaa derfor kunne vi tilfulde vurdere den Ihærdighed, Udholdenhed og Uforfærdethed, som har været Betingelsen for at udføre denne Stordaad, og som har forøget Betydning derigennem, at det ikke var første Gang, De prøvede dette Vovestykke, men at De fra tidligere beslægtede Rejser var fortrolig med de Farer og Afsavn, som dette Togt vilde bære i sit Skød.

Men derfor har ogsaa hver Dansk, baade den, som fra Øst-Asiens fjerne Station sendte Budskabet, og de som herhjemme modtog det, i Hjertet tilføjet: »Leve Nordenskiöld«, og det er for at gentage dette Ønske, at vi i Aften ere forsamlede, idet jeg beder Dem tømme Glassene paa et »Leve Nordenskiöld!«

TALE

VED FESTEN PAA DEN KGL. SKYDEBANE
4. NOVBR. 1882 I ANLEDNING AF MIT 25-AARS
JUBILÆUM SOM DIREKTØR FOR PRIVATBANKEN

— »Den Fest, den rige Fest, til hvilken De her i Aften har indbudt mig, staar i en skærende Modsætning til de fattige Ord, hvormed jeg er i Stand til at takke Dem. De fører mig paa en Maade ind i Æventyrets Land, i en østerlandsk Fortælling, saa at jeg er begyndt at tvivle om, at der jo kunde være nogen Sandhed deri, da man for en Del Aar siden i mig tilbød Guldkalven og talte om min Virksomhed som æventyrlig; og da jeg nu gerne vilde have, at mine Medborgere skulle betragte mig som et normalt og fornuftigt Menneske og ikke som én, der har vandret Livet igennem paa Æventyr, tør jeg maaske regne paa Deres Taalmodighed i nogle Øjeblikke, naar jeg forsøger at bevise, at jeg er et normalt Menneske, og at jeg ikke er gaaet paa Æventyr, saa at jeg ikke skal gaa herfra, fra dette Æventyrets Rige, med en Tvivl hos mig selv derom.

Jeg skal bestræbe mig for at modstaa Fristelsen til at blive for vidtløftig, naar man taler om det, der ellers let frister dertil, sit eget kære Jeg; men som Etatsraad Melchior nys udtalte, vil jeg give Forklaringen til nogle af de Gerninger, hvormed jeg har været beskæftiget.

Jeg vil følge, hvad jeg tror er en almindelig Skik, jeg vil give dem Præmisserne til den Dom, De maatte ville fælde; jeg vil give Dem Motiverne til den Lov, efter hvilken mit Arbejde har været reguleret.

Det, der har haft en overvejende Indflydelse paa hele den Gerning, jeg har haft at udføre her i Livet, er det, at jeg netop kom til Centret for Selvstyret og Selvvirksomheden i England, Manchester, da jeg ikke var mere end 20 Aar gammel, netop da Frihandelen, eller rettere, hvad man kaldte Frihandelens Bevægelser, begyndte at tage Skikkelse, nemlig i 1849; thi det er jo egentlig kun et Navn, man har givet disse Bevægelser, naar man kaldte dem Frihandelsbevægelser. Det gjaldt jo egentlig om at bryde de besiddende Stænders overvejende Indflydelse paa de mindre Besiddendes Vel. Naar jeg dér kom til at se paa, hvorledes Handelsstanden var stillet med Hensyn til Hjælpkilder og Hjælpemidler, og kom til at sammenligne dermed Forholdene, som jeg havde forladt herhjemme, randt mig uvilkaarlig det engelske Ordsprog i Hu: »Comparisons are odious«. Thi medens vi dengang herhjemme havde en Jernbane fra Kjøbenhavn til Roskilde, og vi havde Nationalbanken med dens to Filialer, og vi havde Aaret i Forvejen oprettet en ny Diskontokasse i Odense, og havde en 5 til 6 saadanne Dampskibe, som næppe, naar den ny Lov om usødygtige Skibe gaar igennem, vilde faa Lov til at passere, saa havde Manchester, der dengang kun havde 500,000 Indbyggere, 6—7 Banker, foruden Filialerne af »Bank

of England«. Der var Jernbaner til alle Sider, og der var Dampskibsforbindelse over Hull og Liverpool med hele den vide Verden. Der var noget at stræbe hen til og efterligne.

Da jeg 1855 kom tilbage, vare vi ikke komne videre end til at beskjæftige os med Bygningen af en Jernbane fra Roskilde til Korsør, der var kommen et Par Dampskibe flere til og nogle enkelte, temmelig ubetydelige Provinsbanker.

Hvad der satte mig i Stand til med større Kraft at arbejde paa Realisationen af de Ideer, jeg havde bragt hjem med, var den Stilling, jeg i 1857 modtog som Direktør i Privatbanken, en Stilling, som førte mig i Forbindelse og i Berøring med flere eller de fleste af de ledende Mænd, og jeg kom derved ogsaa til at yde en ikke ringe Skærv til Udførelsen af den *første Jernbane i Jylland*, Tværbanen, der endnu efter min Mening er den vigtigste Del af de jyske Baner. Men i Forbigaaende maa jeg maaske bemærke, at det er en falsk Opfattelse, naar man har ment, at Privatbanken nogensinde som saadan har støttet de forskellige Foretagender ved at deltage i noget, som hedder Aktietegning, og at det ligeledes er en forkert Opfattelse, naar man har udtalt, at de Foretagender, til hvilke Banken har ydet sin Medvirkning, nogensinde have medført en Øres Tab for Banken.

Vi kom til at være Aktionærer i et af disse specielle Foretagender, for derigennem at sikre nogle store, meget store Laan; men det er en meget lidt morsom

Historie, og de Herrer kende den vist allesammen, saa jeg skal ikke trætte Dem dermed.

I 1863 henvendte de Englændere, der havde paa- taget sig at anlægge *den kjøbenhavnske Sporvej*, sig til Privatbanken om Medvirkning ved deres Pengefor- retninger, og da de siden vare i Færd med at gaa al- deles til Grunde som Følge af den bornérte Maade, hvorpaa disse Fremmede søgte at udføre dette Arbejde, overtog jeg det sammen med nogle andre.

Jeg omtaler kun dette Anlæg, fordi det var det første Aktieselskab, hvori jeg var Deltager.

Det kjøbenhavnske Sporvejs-Selskab blev et Møn- ster for alle andre Sporveje; det var ikke blot den før- ste Sporvej i Danmark, men den første Sporvej i Ev- ropa, og ikke saa faa af de andre, hvis Tal nu er legio, baade paa Fastlandet og i England, ere Efterfølgere af det kjøbenhavnske Sporvejselskab. Ellers har jo dette Foretagende ikke nogen egentlig Indflydelse paa Handelen og Lettelsen i Omsætningsforholdene.

I den Henseende var ganske vist, som vor ærede Præsident har udtalt, Meningen med *det forenede Dampskibsselskab* udelukkende den, at tjene Handelen og Omsætningen.

Det begyndte i sin Tid med sytten Skibe, og nu har det lidt over halvfjerds. Dette medførte atter, at et saa stort Dampskibsselskab, naar det skulde kunne trives og udvikles, maatte have meget betydelige Ma- skinværksteder og Skibsbyggerier ved Siden af sig. Det førte til *Anlægget paa Refshaleøen* og til Aktiesel-

skabet *Burmeister & Wains Skibsbyggeri*, og da dette til Tider kunde være uden Beskæftigelse for »det forenede« og andre Dampskibsselskaber, var det ønskeligt, om Midlerne her vare tilstede til at kunne reparere Havarister, som vare saa uheldige, — uheldige for dem selv, ikke for os, — at gøre Havari i Nærheden. Det førte til, at vi overtog *Switzers Bjergningsentreprise*, og den fik en Udvidelse, saa den nu tilfredsstillende enhver billig Fordring og lidt til. I 1864, da Slesvig var tabt, og da de dér hjemmehørende Skibe vare væsentligst dem, som deltog i den østasiatiske Fragtfart, forsøgte man — ikke efter mit Initiativ, men jeg deltog i Dannelsen deraf — *et Søfartselskab*, som skulde hævde det danske Flags Plads i de østasiatiske og kinesiske Farvande.

Der var en Tid, da vi nærrede store Forhaabninger med Hensyn hertil, især da den sveitsiske Forbundspræsident var kommen hertil Byen, da det første Skib løb af Stabelen, idet der var Tale om, at Sveits vilde vælge Helsingør som Hjemstedshavn. Men det blev ikke til noget med Sveits, og heller ikke med det danske Søfartselskab, hverken da det var alene eller senere, da det kom i Forbindelse med et andet Selskab af lignende Art. Sejlskibenes Tid var nemlig forbi, og de to forenede Selskaber søgte derfor at træde ind i Dampskibsfarten i de østasiatiske Farvande ved Bygningen af Dampskibet »Thingvalla«, som senere gav Anledning til Dannelsen af »*Dampskibsselskabet Thingvalla*«, efter at den amerikanske Handel havde taget

et saadant Opsving, at der var Udsigt til, at Kjøbenhavn, paa Grund af, at dens Havn kan modtage Skibe af større Dybtgaaende end de andre østersøiske Havne, kunde blive en Hovedplads for denne Handel. Det er et Ønske vi alle nære, og det beror kun paa os selv, om det skal ske. —

Jeg skal ikke trætte Dem med en Udvikling af *det store nordiske Telegrafskabs* Historie; den ligger for nær til, at der behøves mange Ord derom, men jeg vil dog tillade mig at fremhæve, at det ene Anlæg førte til det andet, det dansk-norske Kabel til det dansk-engelske, dette til det dansk-russiske o. s. v. Nogen egentlig Del i industrielle Anlæg, som kun have en industriel eller en særlig Industris Udvikling for Øje, naar de ikke tillige vare nationale Samfundsopgaver, har jeg aldrig taget, og naar jeg i sin Tid deltog i Dannelsen af *de danske Sukkerfabriker*, var det, fordi der var her en Opgave, som Enkeltmand næppe kunde magte, og fordi jeg dengang i Forening med andre saa og endnu ser en væsentlig Betingelse for Agerbrugets Udvikling, netop i Indførelsen af Dyrkning af Sukkerroer.

Jeg ved, at Meningerne ere delte om dette Spørgsmaal, men jeg hævder denne min Mening — som den ærede Præsident nys udtalte, er jeg vant til at hævde min Mening lige over for hvem det end er. *De danske Spritfabriker* bleve dannede nærmest med det Maal for Øje, foruden at samle Spritindustrien paa en enkelt og større Haand, at have et Udførselsobjekt til

de Lande, fra hvilke Indførselen er meget betydelig, navnlig de sydlige Lande i Evropa, men til hvilke vi ikke hidtil have haft nogen Udførsel. Om det nu skal lykkes eller ikke skal lykkes at opnaa denne Udførsel, afhænger ikke af os, men meget mere af de Foranstaltninger, som Regeringen maatte træffe til, at den Bom, der nu er slaaet for denne Indførsel, maatte blive hævet.

Efter at Kjøbenhavns Volde vare sløjfede, eller rettere Loven om Fæstningsterrænets Opgivelse var vedtaget, dannede vi *det kjøbenhavske Byggeselskab*, og jeg tror, at alle ville være enige om, at Fordelen af dette Foretagende, det vil sige den pekuniære, ikke har staaet i rette Forhold til den Fortjeneste, det har haft af at bygge et af de bedste Hoteller i Verden, af at skaffe Byen af med Feberkvarteret bag Svaneapotheket, og endelig af at have rejst et Mønster for en smukkere Bygningsart, end den, der hidtil har været den gængse.

Men den Erfaring, som jeg gennem disse forskellige Foretagender har indhøstet, er den, at ærede Medborgere ikke faa den rette Interesse for de Foretagender, som ikke stille et snarligt Udbytte i Udsigt, og jeg skal nævne Eksempler derpaa. Efter at Krisen 1857 havde gjort saa megen Staahej omkring i Evropa, som den havde, var en af dens Eftervirkninger den, at man stræbte efter at mobilisere Kapitalen, som det hed. Man opsagde Prioriteter i Ejendomme til højre og venstre. Jeg troede dengang, at en Plan, som

netop var begyndt at trænge igennem i Wien og Dresden, Planen om en Prioritetsforsikringsanstalt, muligvis kunde blive i Stand til at raade Bod derpaa, og jeg udarbejdede i Forbindelse med tre større Godsejere og en ældre finansiel Autoritet en Plan til en saadan Anstalt, som blev udbredt over hele Landet i Tusinder af Eksemplarer.

Jeg var dengang saa naiv at tro, at man kun behøvede at henlede Folks Opmærksomhed paa et Gode, for at de saa selv straks skulde gribe til, men det er saa langt fra Tilfældet, at man endogsaa maa sige, at man maa nøde godt i ondt.

Det hele Udbytte vi havde ud af disse Tusinder af Eksemplarer, var adskillige Overfald i Dagspressen, særlig paa Kreditforeningsbestyrelsens Vegne, som den nævnte Financier ikke ret havde kunnet undlade at give nogle Hib, i samme Aand som den, hvormed han i sin Tid havde modarbejdet Loven om Kreditforeningen i Rigsdagen. Disse Anstalter trives overordentlig godt i andre Lande, men naar jeg ikke fulgte de Opfordringer, som vare rettede til mig, om senere at optage Tanken, var Grunden den, at Kreditforeningsvæsenet har faaet saa stor en Udvikling her i Landet, senest ved den ikke andetsteds kendte, ubegrænsede Statsgaranti, saa at der ikke længer var nogen Anledning til at optage dette Projekt.

Paa samme Maade er det gaaet mig med Hensyn til Erfaring fra det danske Søfartselskab, og jeg begynder snart at blive bange for, at det vil gaa paa

samme Maade med det dansk-siberiske Selskab, uagtet dette ganske vist er udgaaet af en Begejstring, hvis Mage man ellers sjælden har set.

Der er imidlertid en hæderlig Undtagelse i saa Henseende, og det er *Fællessukkerkogeriet paa St. Croix*; jeg antager, at Grunden maa være den, at de ærede Medborgere, som tegnede den dertil nødvendige Kapital, havde større Tillid end fornøden til den ringe Sandsynlighed, der var for, at de nogensinde fik deres Penge at se igen. Jeg smigrer mig med, at dette Foretagende nu har overstaaet sin vanskelige Tid, og at det har været til Gavn for Kolonierne og vil befæste det Forhold, som skulde og burde bestaa imellem Moderlandet og disse.

For Fuldstændigheds Skyld skal jeg nævne *den nordvestsjællandske Jernbane* og *den lollandsk-falsterske Bane*, som paa en Maade opstode paa Grundlag af de mislykkede Kröhnckeske Projekter i 1865 — 66, og endelig *den østsjællandske Jernbane*.

Maalet for min Deltagelse i disse forskellige Foretagender har bestandig været at skaffe Betingelser til Veje for Handelens Udvikling, saaledes som jeg begyndte med at sige, men haaber at de Herrer ogsaa ville have faaet den Overbevisning, at der er intet som helst æventyrligt i den hele Maade, hvorpaa disse Foretagender ere fremkomne, men at der kun er føjet Led til Led i de forskellige Retninger, og at de alle gribe sammen til et større Hele. Hvis jeg her har nogen personlig Fortjeneste, er det vist kun den,

at jeg har forstaaet min Tid og været i Overensstemmelse med den.

Men det følger af sig selv, at denne Gerning har ligget langt ud over enkelt Mands Kræfter. Denne Gerning er baaret frem ved Hjælp af Medarbejdere, ja, jeg tør sige Medarbejderinder, over hele det danske Folk. Ja, alle de Herrer, som her ere til Stede, have jo bragt deres Skærv, den ene Tanken, den anden Kapitalen, den tredie de gode Ønsker.

Jeg takker Dem alle for den Medvirkning, De har ydet paa denne Maade til de forskellige Foretagender. Der er ikke Tale om, at dette er enten min eller Deres Gerning; men det er en Gerning, vi have udført i Følelsen af vor Pligt imod det Land, hvor vor Vugge stod, og jeg tror at vi i Forening kunne glæde os over, at det har været muligt at gennemføre disse Foretagender, uden at den gamle Lov, den Enes Død den Andens Brød, er kommen til Udførelse.

Jeg tror, vi tør være overbeviste om, at der ikke er en eneste af vore Landsmænd eller Landsmandinder, som derved er bleven berøvet Beskæftigelse, men at der tværtimod er Tusinder, hvem vi have skabt og skabe nye Beskæftigelser. Jeg haaber, at vor Glæde over Arbejdet ikke forbitres ved Nogens Taarer.

Personlig skylder jeg ogsaa Tak til ærede Modstandere, som af nogle Øjeblikkes Stemninger lode sig forlede til en Opposition af saadan Hæftighed og Hidsighed, at jeg deri ser en væsentlig Spire til disse for mig saa mindeværdige Dage, som kulminere her i

Aften. Det har jo ikke kunnet undgaas, at ved en Gerning, saa omfattende som denne, og hvoraf jo ganske vist en Del af Ledelsen væsentlig har ligget i min Haand, har jeg nu og da i Kampens Hede under Trykket af Arbejdet og som oftest under legemlig Svaghed, bevirket ved Overanstængelse ved Gerningens Udførelse, kunnet komme til at udtale Ord, som kunne have krænket En og Anden. Hver den, hvem jeg maatte have krænket under min Virksomhed i disse 25 Aar, gør jeg herved min Undskyldning. Jeg gør det fuldt, og jeg gør det jo fuldkomnere, jo ringere den Vedkommende er stillet i Samfundet. Jeg beder Dem, mine Herrer, atter at modtage min Tak for den rige Fest, De have bæret mig med i Aften; jeg beder Dem modtage min Tak for hver Haandsrækning, De have ydet mig, men jeg beder Dem især modtage en Tak for hver Skærv, den være stor eller lille, aandelig eller materiel, som De have bragt den os alle kære Bygning, Fædrelandets Lykke. Det leve!

GEORG STAGE

1882

Da Skibsrheder Stage havde mistet sin eneste Søn, kom han til mig for at søge Raad om Udrustningen af et Øvelsesskib for Drengene. Det skulde være af samme Type som det svenske Skib »Abraham Rydberg«, der nylig havde ligget her paa Rheden, og hvis Elever jeg havde beredt en glad Aften i Tivoli.

Jeg støttede af bedste Evne Skibsrheder Stage i hans Forsæt; thi jeg kunde ikke tænke mig nogen bedre Anvendelse af det Beløb, der vilde medgaa til Bygning af Skibet, og efterhaanden gik Stage ind paa mit Forslag m. H. t. Tankens Udførelse i Detaillerne, hvori han især støttedes af sin Hustru, f. Engelsted.

Det var en stor Glæde for mig at se den Interesse, de begge følte for den nybyggede »Georg Stage«, idet de saa at sige betragtede Lærlingene paa Skibet som deres egne Børn, og det var mig en særlig Tilfredsstillelse at være Vidne til den Glæde, jeg havde været med at forskaffe det brave Ægtepar.

I de for Skibsfarten daarlige Tider svandt de frivillige Bidrag til Skibets aarlige Udrustning ind, men i Steden derfor traadte Regeringen til med et Bidrag paa 15,000 Kr. om Aaret.

Efter Stages Død indbetaltes Halvdelen af hans Formue til et Legat, hvoraf de eventuelle Udgifter til Skibets senere Fornyelse skulde afholdes.

DRONNING ELISABETHS LIGS OVERFØRELSE TIL ODENSE

1883

I Aarene 1880—1883 havde Dr. theol. Kalkar flere Gange opfordret mig til gennem mine Forbindelser i Belgien at søge at faa Kong Kristian II's Dronning Elisabeths og hendes Søns Lig flyttede fra Gent, hvor de henstod i St. Pierre Kirken, til St. Knuds Kirke i Odense, for at hun der kunde hvile ved sin kgl. Gemals Side.

Tilfældigvis traf jeg hvert Aar i Ems den tidligere Minister i Belgien, Rolin, og havde forskellige Samtaler med ham om nævnte Sag. Rolin var en god Ven af Præsten ved St. Pierre Kirken, og jeg bad ham derfor om at sætte sig i Forbindelse med denne desangaaende.

Præsten var særdeles imødekommende og erklærede, at naar han fik et Pengebeløb til de fattige i hans Menighed, vilde han for sit Vedkommende ikke sætte sig imod Udleveringen.

Det traf sig nu saa heldigt, at en Søn af ovenomtalte Rolin var Minister paa den Tid. Han havde i sit Ægteskab med en Frk. Jacquement antaget dennes Navn og kaldte sig nu Rolin de Jacquement. Spørgsmaalet var dengang oppe, om hvem der disponerede over Kirkegodset i Belgien, og det betragtedes rimeligvis som en Styrkeprøve mellem Paven i Rom og den verds-

lige Øvrighed i Belgien at faa en Afgørelse paa denne Sag, saa at man som et Forsøg gav sit Samtykke til at bortføre Ligene.

Selve disse saavel som Kisterne var i Revolutions-tiden blevet plyndrede for alt det Sølv og Guld, hvorpaa det i sin Tid pragtfulde Gravmæle ikke havde lidt nogen Mangel. Kammerherre Sick havde leveret en nøjagtig Beskrivelse af, hvorledes Kisterne i sin Tid havde set ud, og Sporene af, hvor det frabrudte Metal havde siddet paa Kisterne, var endnu tydelige, saa at Kisterne ikke var til at tage fejl af, da Udleveringen sattes i Værk.

Disse blev nu sendte til Antwerpen og derfra med et af »det forenede Dampskibsselskabs« Skibe hertil, hvor de fra Toldboden førtes til det anatomiske Museum i Bredgade, for at en Undersøgelse kunde finde Sted. Af denne fremgik det, at de særlige Kendetegn paa Huset Habsburg var tilstede, ogsaa de store Øreflipper, og mærkeligt nok var de samme Tænder, som fandtes angrebne hos Dronning Elisabeth, angrebne hos Sønnen Prins Hans.

Derefter overførtes Ligene til Odense, hvor en særlig Begravelse var indrettet for dem i Krypten under Højalteret, hvor Kong Hans og dennes Dronning Christine samt deres to Sønner Kong Christiern II og Prins Frants eller Franciskus forud hvilede. —

Da Odensianerne havde faaet Blod paa Tanden ved, at Dronning Elisabeths jordiske Levninger var blevet udleverede fra Kirken i Gent for at anbringes i

den kongelige Begravelse i St. Knuds Kirkes Krypt, mente de, at det ogsaa var tidssvarende at faa Liget af Carl den Danske, som var begravet i Brügge, udleveret.

Samme Carl den Danske, Greve af Flandern, var en Søn af Odense Bys Skytshelgen, Knud den Hellige, og man fandt det derfor i sin Orden, at disse to hellige Mænd, Fader og Søn, der havde lidt samme Skæbne: at blive ihjelslaget af sit Folk, den ene i Odense, den anden i Brügge, kom til at hvile Side om Side i Odense.

I denne deres patriotiske Iver støttede jeg dem dog ingenlunde, da jeg kunde indse, at det var ørkesløst at tænke derpaa, hvor historisk rigtig Sagen end kunde tage sig ud. Jeg gjorde det indlysende for dem, at med Dronning Elisabeths Lig var det lettere gjort, da hun var gaaet over til den evangelisk-lutherske Lære, saa at hun af Katholikerne ansaas for en Kæterske, hvorfor de brød sig lidet om, hvor hun fandt Hvile eller førtes hen. Med Carl den Danske var det en anden Sag; han var ikke alene død som en god Katholik og havde deltaget i et Korstog til det hellige Land, men var endog efter sin Død bleven kanoniseret af Pave Honorius. En slig Mand vilde Katholikerne aldrig have udleveret for at overføres til et protestantisk Land. Der var derfor intet andet herved at gøre end at være glad ved, hvad vi havde opnaaet og slaa os til Ro dermed. Det hele indskrænkede sig derfor til det fromme Ønske.

DE BROCKSKE HANDELSSKOLER

1890

Købmand Niels Brock, født i Randers 1731 og en Del Aar Købmand i denne By, men død som Grosse-
rer i København 1802, oprettede den 19. Februar
1796 et Testamente, ifølge hvilket hans store For-
mue foruden at tilfalde private Personer skulde komme
Byerne Randers og Kjøbenhavn til Gode i Form af
Understøttelser til trængende af Handelsstanden, Ud-
styslegater, Enkepensioner o. s. v.

I samme Testamente tænker Legatstifteren paa en
Handelsskole i Kjøbenhavn, idet han anfører følgende
Ord:

»Til Begyndelse og en velmeent Grundsteen til en
Grosserer-Skoles Bygning, eller at leie Værelser der-
til, hvor en retskaffen Underviisning, foruden Chri-
stendom, Skrivning og Regning, udi tydsk, engelsk
og fransk Sprog at tale og skrive, saavelsom Boghol-
deri m. v. kunde læres for Grosserer- og andre Reel-
handlers Børn og deres Paarørende, (som udi England,
Hamborg og andetsteds haves,) gives Renterne af den Ka-
pital, som bliver til Fond, 10,000 Rdlr. — skriver Ti-
tusinde Rigsdaler D. C. — Hvilken Kapital udbetales
til Formanden og de 4 Ældste for Stadens Grosserere,
som paa deres samtlige An- og Tilsvar besørger samme
paa bedste og muligst sikkreste Maade udsat, og Ren-
terne, som formeldt, efter bedste Overlæg anvendte.

Dog om nogen af min eller min salig Kones Fami-

lies Børn skulde blive ansøgende at nyde Underviisning i dette Institut, da indtages disse for halv Betaling imod andre aarlig indtil Aaret efter de haver været til Confirmation.«

For de Kapitaler, som Kammerherre Rønnenkamp i sit Testamente havde bestemt til lignende Øjemed, i Forening med: »Niels Brocks Legat til unge Kjøbmænds Uddannelse«, skred man til Opførelse af »den Brockske Handelsskole« paa den Grund paa St. Annæ Plads, hvor den tidligere Kontorbygning havde staaet.

Planen var at oprette 4 Realklasser og 2 Forberedelsesklasser samt efter Konfirmationsalderen at fortsætte Uddannelsen i 2 à 3 Aar til det med Skolerne i Forbindelse staaende Handelsakademi.

Det manglede ikke paa Vanskeligheder med at finde Elever i de første Aar; navnlig kneb det med at faa Forberedelsesklasserne fuldtallige, og heller ikke de egentlige Akademiklasser var synderlig søgte, men Forholdet er nu helt anderledes. Der er nu flere Elever, end man har Plads til, og det er kun de dygtigere, som optages.

Efter at Konferensraad Levys Jubilæumslegat var kommen, »unge Handelsmænds Uddannelse« til Gode, blev der oprettet Aftenskoler, hvori der undervistes i de forskellige Sprog, og som var meget søgte.

Ogsaa i Henseende til senere at opnaa Pladser er der sket en glædelig Forandring, idet Elever fra »de Brockske Handelsskoler« let finde Ansættelse.

Omsider var Bygningen færdig til at tages i Brug

og Tirsdagen d. 4. November 1890 Kl. 12 foregik den højtidelige Indvielse af denne i Nærværelse af den kgl. Familie og mange Honoratiores.

En Kantate af Holger Drachmann til Musik af Bartholdy blev afsungen af unge Handelsmænd, ligesom Orkestermusikken udførtes af disse.

Efter den indledende Sang besteg jeg Talerstolen og udtalte mig som følger:

Høje Konge og Dronning!
Ærede Forsamling!

Naar jeg i ubundet Sprog vil gengive, hvad der gennem Rytternes Toner taltes til os, kan jeg sammenfatte det i faa Ord:

Det var en Opblomstringstid for den danske Handel og Søfart, da Niels Brock for et Aarhundrede siden oprettede sit Testamente; den efterfulgtes af Modgangens, Modløshedens og Stilstandens Aar, der atter i vor Tidsalder ere afløste af fornyet, ihærdig Virksomhed og Foretagelsesaand.

I Omfang og ydre Anseelse led »Danmarks Rige« store Tab i dette Aarhundrede, men »Danmarks Folk« gik frem i Lykke og Velvære, Aandsmodenhed og Selvbevidsthed, — men, særlig for Handelens Vedkommende under væsentlig forandrede Forhold.

Medens den større Handelsvirksomhed forud samledes paa enkelte Hænder, der ved Geni, større Formue, til Dels ogsaa større Held havde været i Stand til at tiltvinge sig Overtaget, staar Adgangen nu aaben

for alle, som Følge af de store Hjælpe midler, der i Aarhundredets Løb ere opstaaede igennem Jernbaner og Dampskibe, gennem Telegrafens og Bankvæsenets Udvikling. —

Arbejdets Deling er gennemført paa Handelens Omraade i fuldt saa stort Omfang som paa de andre Næringsveje; — men herved ere ogsaa Betingelserne for Handelens Udvikling forandrede.

Det er ikke længere de store Handelsgenier, som behøves, eller som have nogen udelukkende Ret, — ihvorvel saadanne ogsaa nu ville vide at kæmpe sig frem; — det er flittigt, ihærdigt, kundkabssrigt Arbejde, som kræves, — det er Evnen til at benytte disse Hjælpe midler, som skal udvikles.

Jeg skal ikke her fordybe mig i, hvad eller hvilke Kundskaber der udkræves hos en Købmand. Det kan siges med faa Ord: han skal helst kende alt og forstaa alt, idet han skal være Mellemand mellem Producenter af alt og Konsumenter af alt, og han skal ikke blot opfatte Aanden hos de Producenter, han køber af, saavel som hos de Konsumenter, han sælger til, men han skal udvikle den og vejlede den. Derfor se vi ogsaa i Reglen Købmanden bryde Vejen for Civilisation og Kolonisation saavel som for Kunst og Videnskab, — og der er det særegne ved de Formuer, som erhverves ved Handelen, at til Trods for, at Handelens fornemste synlige Maal er Vinding, glemmer dens Ejere sjældent at anvende større Dele til Gavn for deres Land og By, for deres Standsfæller og andre.

Herom have allerede Middelalderens Købmænd efterladt store og stolte Mindesmærker overalt ved Middelhavets Kyster, og ogsaa denne Bygning, til hvis Indvielse vi idag ere forsamlede, er et saadant Mindesmærke, — den er opført paa den af Grosserer, Kammerherre Rønnenkamp skænkede Grund for den af Grosserer Niels Brock skænkede Kapital — og det er denne Tilbøjelighed vi ligeledes skyldte de store og rige Midler, som Købmænd som Baron Hambro, Etatsraad Sass og hans to Sønner, Etatsraaderne Suhr og Melchior og mange andre have efterladt os i forskellige Øjemed.

De Brockske Handelsskolers Maal er altsaa at give Handelsstanden Lejlighed til at erhverve de Egenskaber, som en Købmand har behov, hvorledes vi have tænkt os at stræbe hen til dette Maal, vil Skolens Bestyrer, Dr. phil. Møller udvikle. —

Efter at denne havde endt sin Tale, indviede jeg Bygningen med følgende Ord:

•Saa være da denne Bygning indviet til den Gerning, som her skal udføres. Vi takke Gud, fordi han gav Held til dens Opførelse, og vi bede om Velsignelse ogsaa for den aandelige Bygning, at der herfra maa udgaa hæderlige og dygtige Købmænd. Vi takke Ds. Majestæter, fordi De bære Festen med Deres allerhøjeste Nærværelse, og derved hædre ikke blot Skolen, men den danske Handelsstand. Vi takke Bygningsmændene, baade for Aandens og Haandens Arbejde, Dem alle for Deres Nærværelse, de Forældre, som

have betroet Skolen deres Sønner, og enhver som følger vor Gerning med Deltagelse, og bede en Bøn for dens Fremgang. Og alle bede vi: Gud bevare Kongen og Fædrelandet. « —

Højtideligheden sluttedes med Afsyngelsen af »Dejlig er Jorden«, hvorpaa det behagede Majestæterne at tage Lokalerne i Øjesyn under min Ledsagelse og udtale deres Tilfredshed med Udførelsen af den hele Plan.

Da de Brockske Handelsskoler nu var i Gang, var det mig om at gøre, at Eleverne i den øverste Klasse kunde faa en virkelig Haandbog i Handelsvidenskab, som kunde være dem en tro Ledetraad og Støtte, ikke blot saa længe de var paa Handelsakademiet, men ogsaa senere naar de kom ud i Livet og skulde staa paa egne Ben. Jeg opfordrede derfor Grosserer C. Hage til at sætte sig i Forbindelse med saa mange udmærkede Kræfter som muligt til Udgivelse af et Værk, hvortil en Købmand altid vilde kunne støtte sig i de uendelig mange Detailler, der kan komme til at foreligge.

Hage løste Opgaven med stor Dygtighed. Bogen, som jo skulde give Oplysning om saa meget, blev over 1200 Sider i stort Format; vel blev den noget dyr i Bogladen — 25 Kr. nitid indbunden — men Pengene var vel anvendte. Grosserersocietetet tegnede sig for 500 Eksemplarer.

Efter 5 Aars Forløb havde Hage fuldendt dette store

Opus. Forinden det udkom, tilskrev han mig og bad mig skrive Fortalen med følgende Ord: »til det Værk, som jeg for fem Aar siden efter Gehejme-Etatsraadens Tilskyndelse paabegyndte, og hvilket nu omsider er bleven fuldendt.«

Selvfølgelig gik jeg gerne ind paa hans Anmodning og sendte ham pr. omgaaende nedenstaaende Linier til Anbringelse som Fortale i Bogen: »Haandbog i Handelsvidenskab« (p. 40—46):

»I vor Tid, da Dampen og Elektriciteten saa afgørende har forandret alle Befordrings- og Meddelelses-Midlers hele Væsen, ere ogsaa Handelens Vilkaar blevne andre end forhen. Endnu i den glimrende Handelsperiode, som den danske Handel kunde opvise i Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede, var en stor Formue den fornemste Betingelse for at blive en Købmand i den rette Stil. Hine Tidens Omsætning med egne Skibes rige Ladninger var og maatte være forbunden med et Lykkespil, som ofte kunde hæve En til Handelsfyrste, men som lige saa let kunde bringe En til Bettelstaven.

Men allerede den Gang begyndte man ogsaa at faa Blik for, at det kunde blive og vel ogsaa burde være helt anderledes, at rolig Beregning og klog Forudseenhed var de Livsmagter, som burde beherske Handel og Vandel. Men saa vist som disse Livsmagter kun tilegnes gennem Erfaring, ej alene egen, men ogsaa Andres, saa vist burde der ogsaa sørges for, at Ungdommen i Tide fik Adgang til at øse af svundne

Tiders Erfaringer. Hvad det galdt om, var ikke at proppe Ungdommen med død Lærdom, men bibringe den en Dannelse, der var umiddelbart knyttet til selve Livet, til dets Tarv og Trang. I Hamborg, som i hin Tid var Tysklands aandelige Hovedstad, i Lessings og Klopstocks, Matthias Claudius's og Büschs Stad, fik disse Stemninger først Udtryk, og i 1767 fremkom her for første Gang Forslag til Oprettelsen af et Handelsakademi.

Det er da øjensynlig den samme Aand, der besjælede Niels Brock, hvis testamentariske Arv er bleven den »velmente Grundsten« til den Handelsskole, som i disse Dage er rejst paa Sct. Annæ Plads. Selv havde han i Begyndelsen af forrige Aarhundrede nydt Undervisning i et Lübecker-Handelsinstitut, og hans eget daadrige Liv under de daværende urolige Tiders stadige Omskiftelser har uden Tvivl aabnet hans Øje for Betydningen af »retskaffen« Kundskabs-Erhvervelse.

Hvad Niels Brock anede, er siden bleven til Virkelighed. Det er nutildags ikke særlig den store Formue, men fuldt saa meget det vide Blik og det omfattende Kendskab til en Række mangeartede Forhold, fremfor alt dog den hastige og sikre Forstaaelse og Vurdering af de Kendsgerninger, der nu gennem Telegrafan er Allemands Ejendom, hvorpaa det kommer an. Under den voksende Konkurrence er Kundskab bleven den herskende Livsmagt, og nuomstunder vil det derfor blive den klogeste, ikke den rigeste Købmand, der gaar af med Sejren.

Som et Led i den seneste Tids mangfoldige Bestræbelser for at skaffe den opvoksende Ungdom i Handelsstanden Lod og Del i vore Tiders rige Kundskabsfylde er da ogsaa nærværende Værk at anse. Der bydes her den unge Købmand et literært Hjælpemiddel, som ej alene til en Begyndelse vil kunne udvide hans Horisont og forøge hans Viden, men ogsaa senere stadig vil kunne yde ham en velkommen, ofte uundværlig Støtte. I Udlandet have lignende Værker forlængst godtgjort deres Nytte. Det er at haabe, at man ogsaa hos os vil forstaa at værdsætte den Lejlighed, som her gives til at fæstne og højne den merkantile Dannelse.

Kjøbenhavn i September 1890

VED ARBEJDERKONFERENCEN I BERLIN 1890

Tilfældigvis kom jeg til at spille en større Rolle ved denne Konference, end jeg havde tænkt mig som Repræsentant for saa lille en Stat som Danmark. De franske delegerede var øjensynlig mødt i daarligt Humør; de vigtigste af dem var Jules Simon, Tolain og Arbejderen Delahaye. Da vi opfordredes til at møde om Aftenen i Hotel de Rome, mærkede jeg straks, at de ikke havde til Hensigt at give Møde uden en særlig Indbydelse. (Vi var nemlig placerede som Naboer).

Jeg gjorde da Ministeren Berlepsch opmærksom derpaa, og han gik da ogsaa til Jules Simon og gjorde ham en Undskyldning for Indbydelsens mangelfulde Form, hvormed da ogsaa denne var tilfredsstillet.

Ved Soiréen passerede intet, som er Omtale værd, uden det, at jeg fulgtes hjem til Hotellet med Fyrstbiskoppen af Breslau, Kopp, senere ophøjet til Kardinal, (vi boede begge i Hotel Royal) og der udspandt sig paa Vejen — og fortsattes senere i Hotellet — en meget interessant Samtale imellem os om Katholicismens og Protestantismens Forhold til hinanden.

Det vil erindres, at der længe var bleven arbejdet paa en Udsoning imellem disse to Kirkeafdelinger ved Ophævelsen af de saakaldte Majlove, og at særlig Kopp havde stor Fortjeneste af den Udjævning, som senere fandt Sted. Han var en lille Mand paa nogle

og fyrretyve Aar, med et Par spillende Øjne — særlig naar han blev ivrig, og han bevægede sig med stor Færdighed paa de bonede Gulve ved Hoffet, iført røde Sko og en katholsk Kirkefyrstes hele Pragt.

Paa det første Møde skulde der vælges tre Sektioner for de forskellige Brancher af Spørgsmaal, som skulde diskuteres paa Konferencen. I den Sektion, hvortil jeg kom til at høre, foreslog Kopp mig til Formand, hvilket jeg imidlertid ikke kunde modtage, da jeg mente, at Formandspladsen burde tilfalde Kopp, hvorpaa han da ogsaa gik ind paa Betingelse af, at jeg blev Viceformand. Opmærksomheden var saaledes henledet paa mig. De to andre delegerede ved Konferencen, Direktør Bramsen og Dr. Topsøe, hørte hver til sin Sektion.

Jeg skylder bl. a. denne Omstændighed, at jeg ved en Fest, som Ministeren gav i Hotel de Rome for de delegerede, af Understatssekretær Magdeburg blev anmodet om at holde Festtalen for Ministeren, en Tale, som blev modtagen med stort Bifald.

Minister Berlepsch havde bl. a. i sin Tale berørt, at der var Omraader, som omfattede baade materielle, moralske og religiøse Interesser, om hvilke Europas Nationer uden Fordom og Mistro broderlig kunde række hinanden Haanden baade til at bane Vejen og fuldende Arbejdet. Sluttelig udtalte han, at han og hans Landsmænd vilde bevare Erindringen om et behageligt Samvær med de fremmede delegerede og bad dem derfor istemme et kraftigt Hoch for disse deres Kolleger.

Paa ovennævnte Udtalelser af Ministeren var det, at jeg svarede med en Tale.

Løvrigt blev der naturligvis udbragt mange Skaaler, saaledes en for Jules Simon af Fyrstbiskop Kopp.

Ved den første Præsentation for den tyske Kejser og Kejserinde blev de fem Stormagters delegerede og jeg opstillede for os selv.

Kejseren begyndte Kuren med Jules Simon, medens Kejserinden gav sig i Samtale med mig, og da Kejseren havde en hel Del at sige den første, forblev vi i Samtale lige saa længe. Kejserinden tiltalte mig paa Dansk, som hun talte meget flydende med slesvigsk Akcent. Da hun senere, efter Taffelet, kom hen hvor jeg stod, begyndte hun atter en Samtale, men denne Gang paa Tysk, fordi, sagde hun, at hun af sin Hofdame Grevinde Brockdorff havde hørt, hvor fortræffelig jeg talte Tysk, saa hun skulde vel vogte sig for at tale gebrokkent Dansk til mig.

Under denne Samtale, der førtes i Nærværelse af Fyrstbiskop Kopp, fandt jeg Lejlighed til, da hun udtalte sin Beklagelse over kun at have en lille Biscuitstatuette af Enkedronning Caroline Amalie, at bede om Tilladelse til at sende hende en Kopi af Gärtners Billede paa Rosenborg, hvilket Tilbud blev modtaget. —

Minister Berlepsch havde allerede forberedt mig paa, hvilken elskværdig Naboerske jeg ved Bordet vilde faa i Grevinde Brockdorff, hvilket jeg fuldt ud maatte sande. Paa den anden Side havde jeg en anden Hofdame, som i Begyndelsen, da jeg forestillede mig selv,

var meget knibsk; men da jeg besluttede at lade forskellige Retter gaa forbi for at kunne underholde min smukke Naboerske, tøede hun efterhaanden op, og Samtalen blev meget livlig imellem os.

Paa en Gang fik jeg Øje paa Feltmarskal Moltke paa den anden Side af Bordet, og for at være sikker, spurgte jeg Grevinde Brockdorff, om det ikke var ham, som sad der. Hun bekræftede det og tilføjede: »De elsker vist ogsaa den gode gamle Feltmarskal!« — hvortil jeg med Heflighed svarede, at jeg hadede ham, fordi Danmark havde bekostet hans Opdragelse og Uddannelse til Officer, og det havde han takket os for ved at paaføre os to Krige.

Hofdamen maatte indrømme, at mit Had var let forstaaeligt, og at hun vilde have følt det samme i mit Sted. —

Ved et Aftengilde, en saakaldt »Bierabend«, som Kejseren gav paa Slottet, lød Indbydelsen paa at møde i sorte Klæder og med sort Halstørklæde. Det gik meget gemytligt til: der skænkedes Pforte-Bier og serveredes med Østers og Kaviar.

Jeg erholdt Ordre til at tage Plads ved Kejserens højre Side efter Jules Simon, der skulde rejse samme Aften, og her havde jeg en Times Samtale med Kejseren om alt muligt imellem Himmel og Jord. Han udtalte, at Kejserinden glædede sig meget til det Billede af hendes Grandtante, Enkedronningen, som jeg havde lovet at sende hende, og jeg udbad mig ved denne Lejlighed Kejserens Tilladelse dertil. Derpaa forespurgte

Kejseren om vore Folkehøjskoler i Danmark og hørte med megen Interesse paa den Beretning, jeg gav om Forholdene ved disse. Da Kejser Wilhelm et Aar senere aflagde en kort Visit paa Fredensborg, kom han atter overfor mig ind paa Højskoletemaet.

Jeg benyttede Lejligheden til at sige Feltmarskal Grev Moltke, hvem jeg ikke kunde lide, og som havde Plads lige overfor Kejseren, nogle Ubehageligheder bl. a. ved at spørge ham over Bordet, om han ikke erindrede Grev Schulenburg fra den Tid, han var i dansk Tjeneste, hvortil han svarede med et meget arrigt Nej.

Jeg fortalte da Kejseren om den Audiens, Grev Schulenburg havde haft hos Kong Frederik VI, ved hvilken Lejlighed han besvarede Kongens Spørgsmaal om, hvad der skulde gøres ved en Officer, der havde forset sig, med: »Der Kerl verdient infam kassiert und in den Civilstand versetzt zu werden!« — Jeg fik ogsaa Lejlighed til i Samtalens Løb at lære Kejseren det sydtyske Ordsprog: »Jederman hat einen Sporn frei, und wer es nicht glaubt, hat deren zwei.« —

Min Udmærkelse, at komme til at indtage Pladsen ved Kejserens Side, foranledigede Baron Heil, den største Fabrikant af lakeret Skind, til den Bemærkning: »Sie sind ja einglühlicher Mensch, Hr. Geheimrath! Sie halten sich immer zurück und werden immer hervorgeholt.« —

Det var en bevæget Tid, da Bismarck om Tirsdagen havde indgivet sin Demission paa Grund af et fra Halvtredserne opgravet Spørgsmaal, hvorefter enhver

Sag skulde refereres for Ministerpræsidenten, forinden den forelagdes Kongen (Kejseren).

Bismarck besøgte i Frokosttiden ogsaa Konferencen ledsaget af Sønnen Herbert og to store Hunde, som jeg saa mig arrig paa. Da det var min Tur at blive forestillet for ham, spurgte han efter at have sagt nogle banale Høfligheder: »Was machen die Socialisten bei Euch?«

Mit Svar var: »Danke sehr, Durchlaucht! Die unsrigen sind nicht gefährlich; das sind nur diejenigen, die Sie uns auf den Hals schicken.« — Jeg sigtede til den store Socialistudvisning i Berlin i December. —

Dagen efter blev jeg anmodet om at komme op til Statsminister Bötticher, som vilde forklare mig, hvorledes den hele Bismarck-Historie var kommen paa, og jeg havde her en højst interessant Samtale med denne ved en Cigar. Han tillagde Herbert Bismarck meget af Skylden for, at det var kommen saa vidt, og denne gjorde ogsaa et alt andet end sympatetisk Indtryk paa mig. Bötticher var et Par Gange rejst til Friederichsruhe, naar Spændingen var bleven alt for stor, men forgæves. Han fortalte bl. a., at han gentagne Gange havde sagt til Bismarck: »De har jo sørget saa godt for, at der intet Steds er nogen Udsigt til Krig; De maa jo dog virkelig tillade den unge Kejser, som brænder af Begærlighed efter at udrette noget, i det mindste at beskæftige sig med de sociale Spørgsmaal.«

Den Forklaring, Bötticher gav af, hvorledes det hele var kommen, var følgende: Kejseren havde flere

Gange spurgt, om der ikke var kommen Svar fra Schweiz angaaende Konferencens Flytning fra Bern til Berlin; men Herbert Bismarck havde stadig svaret: »Endnu ikke!«

Da kørte Kejseren en Dag hen til Udenrigsministeriet og erfarede her, at der slet ikke var skrevet derom. Han gav da Befaling til, at der ufortøvet skulde skrives, og Schweiz gik ind paa Forslaget.

En Ytring af Bötticher foranledigede mig til at sige nogle Ord om Forholdene i Nordslesvig. Han fortalte nemlig, at hans Kone altid søgte nordslesvigske Tjenestetyende siden den Tid, han var Regeringspræsident i Slesvig, fordi de socialistiske Ideer blev mer og mer overvejende, jo længer man kom sydpaa, og især var det helt galt i Hamburg.

Mit Forsøg paa at lægge et Ord ind for Nordslesvigerne prellede derimod af paa den Bemærkning, at det i den sidste Tid var bleven tilladt at benytte den Salmebog, som det var forbudt at bruge i Kongeriget.

Iøvrigt faldt Samtalen imellem Bötticher og mig i følgende Ord:

Bötticher: De er kommen hertil i en bevæget Tid, og mig er det gaaet meget nær, at, efter at jeg har arbejdet sammen med Fyrsten i 10 Aar og gennemført hele den sociale Lovgivning med ham, en Mand, der har ydet Landet saa store Tjenester, skal falde paa saadan noget Tøjeri som Arbejderbeskyttelse.

Tietgen: Det er altsaa dog Hovedgrunden til Fyrstens Tilbagetræden?

B.: Ja, for største Delen! Han har ikke kunnet indrømme Nødvendigheden af at gøre noget i denne Henseende, dels fordi det ene Medlem i Rigsdagen overbød det andet m. H. t. Fordringer, dels fordi han aldeles ingen Indrømmelser vilde gøre vor unge Kejser i denne Retning, ja, saa at sige har forbigaaet Kejseren. Men deri er ogsaa Herbert Bismarck i høj Grad Skyld, og Kejseren saa jo bestandig kun ham, og han meddelte stadig Fyrsten, at alt gik paa bedste Maade og Kejseren var fuldstændig tilfreds.

Allerede i Januar rejste jeg til Friederichsruhe for at gøre Fyrsten Forestillinger; thi Fyrsten havde jo sørget saa godt for Freden, at Kejseren ikke kunde føre nogen Krig, saa man kunde jo dog lade ham beskæftige sig med Arbejderspørgsmaalene; — men han vilde ikke gaa ind paa noget som helst og mente, at naar han selv kom til Berlin, skulde han nok bringe Kejseren paa andre Tanker. Men det lykkedes ham ikke, skønt han ved enhver Lejlighed førte sin store Erfaring i Marken. Kejseren var stadig af den Mening, som han jo ogsaa sagde i Dekreterne, at man i hvert Fald maatte gøre saa meget, at man kunde have en god Samvittighed. Den unge Herre siger jo undertiden et og andet, som helst ikke skulde komme offentlig frem, men man maa jo holde hans Ungdom noget til Gode og vide at vurdere hans Flid og gode Hensigter.

T.: Ja, men Excellence! Hvorledes er overhovedet Depechen til Hertugen af Weimar kommen til Offentlighedens Kundskab?

B.: Ja, hvad ved jeg? Jeg er overhovedet ikke overbevist om, at Depechen er rettet til Storhertugen, — snarere til en tidligere bekendt Personlighed, Admiral Barsch, som nu er udenfor Tjenesten. Ellers vilde der jo slet ingen Anledning være til at tale om Marineanliggender deri.

Berlepsch og jeg vil nu i al Hast forelægge Rigsdagen et Udkast til en Arbejderbeskyttelseslov — ja, saa helt hurtig bliver det sandsynligvis ikke — maa-ske i Slutningen af April! Spørgsmaalet er nu, hvad der kan komme ud deraf, naar Konferencens Beslutninger skal forhandles mellem Regeringen og Diplomatene. Jeg har gjort, hvad der var mig muligt, for at fjerne Konflikten, saa at Kansleren endog bebrejdede mig, at jeg ikke havde understøttet ham tilstrækkeligt hos Kejseren. Men overfor Kejseren kunde jeg jo dog absolut ikke tale imod min Overbevisning. Det er en ganske anden Sag i Forbundsraadet, hvor vi jo ikke repræsentere vore egne Meninger, men Regeringens, og hvor jeg virkelig ogsaa — imod mit Ønske — maatte tale derimod. Dertil kom endnu det Dekret, som Kejseren har kaldt Ministrenes »Mundkurv«, men som jeg aldrig har kendt noget til. Og det vilde den unge Herre aldrig finde sig i, ikke at kunne tale med sine Ministre uden igennem Kanslerens Mund, medens denne derimod vilde opretholde Dekretet.

Dertil kom desuden et Spørgsmaal i Udenrigsdepartementet, hvorefter der ogsaa var opstaaet Meningsforskelligheder. Alle disse Sager har jo fyldt Bægeret til

Randen, og jeg er nu bange for, at det ikke er godt for en Mand, som er vant til saa megen Virksomhed, saadan at leve uden Arbejde.

T.: Uden Arbejde vil han vel næppe blive. Man har jo beskyldt ham for at have viet sin private Kæphest alt for meget Arbejde, og at hans agrariske Privatopgaver har begrænset hans Syn i Rigsanliggender.

B.: Ja, det er en sand Fornøjelse at køre rundt med ham i Sachsenwald og se den Interesse, hvormed han omfatter ethvert Træ og kender dets Afstamning, som overhovedet at lægge Mærke til hans Plantninger og videnskabelige Fremgangsmaade.

T.: Kejseren gjorde for kort Tid siden i en Samtale en meget træffende Bemærkning om de uheldige Forhold, som opstaar ved, at saa mange Folk vil studere, og særlig derved, at de der gaa ind i Militærtjenesten som enaarig Frivillige, naar de bliver permitterede ikke længere vil være Haandværkere og Købmænd, men alle vil gøre videnskabelig Karrière. Jeg gjorde da opmærksom paa de danske Højskoler. Her optages unge Bønderkarle og Bønderpiger henholdsvis i Vinter- og Sommersemestre, og de faar her en Undervisning, hvorved de lærer at lære uden at forlade deres Stand.

Deres Excellence skulde dog engang gøre Dem bekendt med disse Institutioner. De har jo den bedste Lejlighed dertil i Nordslesvig, hvor den bedste Skole — Askov — ligger lige i Nærheden.

B.: Ja, vi har ogsaa saadanne Landbrugsskoler her i Tyskland.

T.: Ja, men det er noget andet. Landvæsenet lærer de unge Landboere hos os ude paa Gaardene; men paa Højskolerne gives der Undervisning i historisk, folkelig og navnlig kristelig Aand.

B.: Ja, det har jeg stadig fundet, som Regeringspræsident i Slesvig, at det kristelige Liv bestandig tog til, jo nærmere man kom Nordgrænsen, og at Socialismen er langt mere udbredt i Nærheden af Hamburg.

T.: Nuvel Deres Excellence! saa hjælp vore tidligere Landsmænd — naar Kristendommen paa denne Maade er væsentlig dansk — til at beholde Retten til at blive ved at være danske Kristne eller kristne Danske.

B.: I den Henseende tror jeg egentlig ikke, at man kan beklage sig over os.

T.: Det vil jeg just heller ikke sige; men bedre er altid bedre, og den bedste Modgift mod Socialismen bliver dog altid det kristelige Familieliv. Dette vilde jeg gerne have udtalt ved Konferencen; men nu vil jeg gemme det til en senere Lejlighed.

B.: Ja, det er jo kommet saa vidt, at ingen mer vil være Karl eller Tjenestepige. Min Søster, som bor i Itzehoe, skriver mig til, at hun ikke længer kan faa nogen Kokkepige. De vil alle sammen til de store Byer for at more sig.

Fra Bötticher begav jeg mig ifølge Magdeburgs Opfordring til Understatssekretær Bosse (nuværende Kul-

tusminister), med hvem jeg ønskede at tale om Svineeksporten fra Danmark, og som ogsaa stillede i Udsigt, at den skulde blive frigivet, hvad der ogsaa senere virkelig fandt Sted. Saa vidt jeg mindes, foregik den første Transport af Svin fra Danmark i Ugen efter Konferencens Slutning. — —

Under en senere Forretningsrejse til Berlin tog jeg ud til Postdam, hvor jeg modtoges højst elskværdigt af Grevinde Brockdorff, hos hvem jeg drak The. Jeg fortalte hende, at Hensigten med mit Besøg i Potsdam var at erfare, hvor det medbragte Billede af Dronning Caroline Amalie kunde afleveres, hvorpaa hun svarede, at Kejsersinden vilde modtage mig i Palæet i Berlin, og at hun selv skulde sende mig Bud, paa hvilken Tid Billedets Overlevering kunde finde Sted.

En Baron v. d. Recke indfandt sig ogsaa Søndag Morgen Kl. 9 i Hotel Royal, hvor jeg boede, og bad mig komme til Palæet Kl. 11, da der skulde afholdes Missionsmøde under Kejsersindens Forsæde. Det trak imidlertid ud næsten til Kl. 12, før Mødet var forbi, da v. d. Recke hentede mig til Audiens hos Kejsersinden.

Billedet blev nu beset fra begge Sider, og Kejsersinden udtalte gentagende sin Glæde over dets Lighed med Bedstefaderen, Hertugen af Augustenborg. Hun takkede for den store Glæde, jeg havde beredt hende, og dermed var Audiensen forbi. —

TALE

VED STORE NORDISKE TELEGRAFSELSKABS
25-AARS JUBILÆUM I. JUNI 1894.

»Naar jeg nu beder Dem at tømme Deres Glas paa Held og Lykke for det Store Nordiske Telegrafselkab, da skal jeg ikke opholde Dem ved Selskabets Fortids Historie, da denne findes optegnet i det Skrift, som Bestyrelsen har ladet forfatte; endnu mindre om Fremtidens Historie, af den gode Grund at jeg ikke kender den, men derimod ved nogle mere almindelige Betragtninger.

Det er nu $\frac{3}{4}$ Aarhundrede siden Ørsted opdagede den elektromagnetiske Gnist, ved at iagttage Magnetnaalens Svingninger, naar den kom i Nærheden af et galvanisk Batteri, — det er $\frac{1}{4}$ Aarhundrede siden dens Anvendelse, ved undersøiske Kabler af større Længde, blev almindelig, altsaa omtrent samtidig med vort Selskabs Dannelse.

Det er saaledes ikke noget kort Tidsrum, der er hængaet, forinden den har arbejdet sig op til den nuværende Fuldkommenhed, til Trods for, at Begrebet Tid slet ikke eksisterer for den elektromagnetiske Telegraf.

Vi holder saaledes idag Fester paa 18 forskellige Steder paa Jordkloden, og der vilde, fra et telegrafisk Standpunkt betragtet, intet være til Hinder for, at de paa alle 18 Stationer besvarede vore Hurraraab i

samme Øjeblik, vi udbringe dem her, hurtigere end mine Ord naa De Herrer paa den modsatte Side af dette Bord; — hvis Solen, hvis Lys gennemløber Millioner af Mile i Minuttet, var ligesaa rapfodet som den elektriske Gnist; men da dette ikke er Tilfældet, ere de forlængst gaaede til Ro i Østen og endnu ikke begyndte i Vest.

Hvad er da Tid? kommer man uvilkaarlig til at spørge. »Time is money« svarer Englænderen. Men naar Tid ikke eksisterer for den elektromagnetiske Telegraf, og Tid er Penge, saa vilde den logiske Slutning deraf jo blive, at »Penge« heller ikke eksisterer for den, — en meget farlig Slutning for Selskabet, og i skærende Modstrid med de Tal, som indeholdes i Bestyrelsens Beretning.

Tid er Penge, men Penge er ikke Tid, — men hvad er da Penge? Ja! Bimetallisterne sige, at det er Guld og Sølv i et bestemt Værdiforhold til hinanden, og at naar dette blev gennemført hele Verden over, da vilde den menneskelige Lyksalighed være sikret: men man kan ikke blive enig om Formen derfor.

»Store Nordiske« er desværre Bimetallist imod sin Vilje, idet vi have alle vore største Indtægter i Sølv og vore største Udgifter i Guld; hvad det koster Selskabet mellem Aar og Dag, derom giver Beretningen tilstrækkelig Oplysning, og »Store Nordiske« vilde derfor være langt lykkeligere ved ikke at være Bimetallist. —

Shakespeare siger: »It is speed that kills«, og det holdt ogsaa Stik paa hans Tid, baade for Mennesker og Dyr, og i vor Tid passer det tillige for Jærnbaner

og Dampskibe, og alt andet hvad vi hidtil kendte, men for Elektromagnetismen gælder det ikke, — den ændrer ikke Hastigheden, hvad enten den løber Kapløb med Solen eller Dampmaskinen. Jeg kunde nævne flere Eksempler paa, at Ord og Begreber have forandret Betydning, efterat Menneskene have forstaaet at drage sig den elektromagnetiske Gnist til Nytte, især fordi der derigennem har udviklet sig en ny Aand, — en Fredens Aand.

I den første Hilsen, som sendtes igennem den først oprettede Telegrafforbindelse over Atlanterhavet, lød saaledes det Ønske, at den maatte blive til Guds Ære, Fred paa Jorden og Velvilje blandt Mennesker. Denne Mission har Telegrafen i allervideste Forstand opfyldt; hvor mange Misforstaaelser, der ellers kunde have ført til blodige Krige mellem Landene, har den ikke opklaret; hvilken Enighed i alle store Spørgsmaal har der ikke hersket paa de internationale Telegraf-Konferencer lige fra deres Begyndelse; — ja denne Fest, hvor saa mange store og mægtige Stater ere repræsenterede, er et Bevis derpaa, — og særlig mellem Nabolandene, — og man har jo ikke Fred længere end Ens Nabo vil, det har jeg selv maattet erfare i den sidste Tid. Vi have Toldkrige og Møntkrige, Kvæg- og Fiskerikrige, men endnu aldrig en Telegrafkrig; hvor en saadan opstaar, er det indenfor Landet eller Landene selv, og Folk drage kun Fordel deraf. Selve Ørsteds Opdagelse gik fredelig sin Gang gennem Verden, uden at nogen gjorde ham Rangen stridig af,

at han var den første, medens ellers alle Opdagelser og Opfindelser tilegnes af flere.

Især her i Norden har denne Fredens Aand gjort sig gældende; efterat de første Friktioner, der gik forud for Selskabets Dannelse, var overstaede, har der hersket et Venskabsforhold paa Telegrafens Omraade, til hvilket vi ikke kende noget Sidestykke. Jeg mindes endnu, at da det første fra Sverig indgaaende Kabel var udlagt og General Brandstrøm i den Anledning gæstede os, at jeg da hilste ham med hin østerrikske Statsmands Ord: »Eine kalte Hand kann Oesterreich nicht fassen«. Det var et varmt Haandtryk, vi modtog tilbage fra Sverig og Norge, og det er et særligt varmt Haandtryk, hvormed vi atter i Aften ønske at svare. Og ikke mindre kordialt har Forholdet været til alle de Stater, med hvilke vi i Øst og Vest staar i Forbindelse, maaske alene med Undtagelse af Kina, hvor Slangen i Skikkelse af en af vore egne listede sig ind i Paradiset.

Et andet Spørgsmaal er det, hvorledes det er gaaet til, at »Store Nordiske« netop er kommen til at udgaa fra et af de mindste Lande, og at det i mange Aar var det eneste og endnu er det eneste betydelige under-søiske Telegrafelskab udenfor England; — og Svaret er, at det er, fordi den elektromagnetiske Gnist var udsprungen i vort Folks Jordbund, og havde antændt hele den tænkende Del af Folket paa en Tid, hvor man tvivlede om, efter de store Ulykker som var overgaaede vort Fædreland, at noget godt og stort

endnu kunde udgaa fra Danmark, og at Ørsted, som alle store Aander, paavirkede sin Samtid i overordentlig Grad, og skabte sig Fortsættere af sine Tanker og sin Gerning blandt sine Tilhørere.

Blandt dem skal jeg særlig nævne vor mest folkelige Digter Peter Faber, der blev vor første Telegrafdirektør her i Landet; — efterat Telegrafledningen gennem Danmark var bleven fuldført, saa han i Aanden med digterisk Begejstring Ørsteds Fødeland som Midtpunktet for de nordeuropæiske Landes Telegrafforbindelser. Tanken om at udføre dette for danske Midler laa dengang fjernt, og det blev derfor et engelsk Selskab, som paa hans Opfordring udlagde det første Kabel mellem Danmark og England; men det blev aldrig tilfredsstillende, og dets Virksomhed ophørte samtidig med, at dets Landingspunkt, paa dansk Side, ophørte at være dansk Grund. Først efterat vort Fædreland paany var lemlæstet, og man saa sig om efter Midler til at oprette det tabte, i Stedet for som i 1820 med Haanden i Skødet at spørge: »Hvad kan det nytte?» — først da opstod Muligheden for ved egne Midler at kunne gennemføre Tanken. Og da saa mine Venner og jeg indbød til at gøre det første Skridt, Dannelsen af det norsk-engelske Telegrafselskab, fandt Indbydelsen udelt Sympati og rigelig Tilslutning, og det samme var Tilfældet ved de senere Udvidelser.

Imidlertid gik det her som saa ofte, Sympati blev til Beruselse, Tilslutningen usurperedes af Børsspillet; Gnisten, Idealet, blev stillet i Skygge af Agiotagen, og

hvad man i Begyndelsen havde købt til overdrevne Priser, i Haabet om Vinding, skyndte man sig, da Børnesygdommens Genvordigheder indtraadte, at sælge væk for, hvad man kunde faa, for at undgaa Tab, og fremkaldte den Krise, som mange endnu vil kunne erindre.

Det blev næsten gjort til en Forbrydelse at eje Telegrafaktier, og Følgen var, at disse udvandrede i stor Stil; — Omkvædet var: »Vi er et lidet fattigt Land, dette Foretagende er for stort for vore Forhold.« Alle mine daværende Kolleger i Bestyrelsen er jo nu døde, paa nær Direktør Levy, hvis Fraværelse af Helbredshensyn vi meget beklage; men jeg kan vidne for dem, som for mig selv, at ingen af os rokkedes i Troen paa, at disse Svingninger, mellem den lyseste Begejstring og mørkeste Pessimisme, dog, naar Stormen havde lagt sig, vilde falde i Ro, — ligesom Kompassnaalen imod Nord — og at »Store Nordiskes« Kurs var den rette.

Det er det særegne ved vort Selskab, at medens hele vor Virksomhed er international, er »Store Nordiskes« Karakter uforandret; — hele Verden over er næsten alle vore Medarbejdere vore Landsmænd, der vide og føle, at naar de gør deres Pligt mod »Store Nordiske«, gør de ogsaa deres Pligt mod deres Fædreland. — Alle har de Følelsen af, at det er et dansk Foretagende, og hos ikke faa af dem har Gnisten fænget og givet sig Udslag i Opfindelser, der er komne Selskabet til stor Nytte.

Jeg vil ønske, at denne Fredens Aand bestandig maa hvile over »Store Nordiske«; — Fred indad- og Fred udadtil, at det maa vedblive at være til Hæder og Ære for Ørsteds Navn, saaledes som jeg for 25 Aar siden ønskede det, og at dets Gerning maa være til Guds Ære, til Fred paa Jorden og Velvilje blandt Menneskene.

MARMORKIRKEN

1894

Første Gang min Opmærksomhed blev henledet paa Ruinen var i en Samtale med Estrup i Anledning af Bevillingen paa 10,000 Rdlr. til at foretage en Indhegning om denne, ved hvilken Lejlighed blandt andet den Ytring af Estrup faldt: »Det vilde være noget for Dem, Tietgen! at arbejde for Fuldførelsen af Marmor-kirken.« Jeg maatte da bekende, at jeg ofte havde passeret Pladsen uden at tage Ruinen nøjere i Øjesyn.

Det var først da en Kaptajn Lumley, — afsendt af Chapman for at udvirke Tilbagegivelsen af Depositumet af de 25,000 £, — henledte min Opmærksomhed paa den Bues Skønhedsformer, der var opført i Façaden imod Bredgade, at jeg fik Interesse for Sagen.

Jeg gik derefter til Estrup og anmodede ham om ikke at disponere over Ruinen, før jeg havde faaet Lejlighed til at ytre mig om, hvorvidt jeg vilde kunne paatage mig Fuldførelsen.

Efterat jeg i 1867 var henflyttet fra Nørregade til Kronprinsessegade, gik jeg daglig over Pladsen paa min Vej til Banken, og jeg fik derved en Følelse af lignende Natur, som naar jeg senere hen passerede Slotspladsen med Christiansborg Slot i Ruiner, at det var en Skam for Kjøbenhavn, om den skulde henligge uden at blive fuldført.

Der havde allerede fra Tyverne været forskellige Projekter oppe om Marmorruinens Anvendelse. Først

foreslog Mac Evey at benytte den til Anlægget af et Gasværk, — idet han besad en af de tilstødende Grunde, — efterat Gassens Anvendelse til Belysning var bleven mere almindelig.

Senere tilbød Aird at anlægge et Springvand imod Tilladelse til at beholde Marmoret til det Anlæg af Vand og Gas, som han havde paataget sig; en stor Del af Materialet blev udset til i saa Tilfælde at bruges til det store Vandbassin i Søndermarken.

Blandt andre Projekter var der ogsaa Tale om at benytte Ruinen og »Marmorpladsen« til den første Industriudstilling i Kjøbenhavn. Endvidere at anvende den paabegyndte Marmorkirke som Fodstykke for Frederik d. Syvendes Rytterstatue af Bissen, som nu staar paa Christiansborg Slotsplads. Frederik d. 7de vilde da derfra have kunnet se sin Oldefader Frederik d. 5te, der ligeledes sidder til Hest, paa Amalienborg Plads. Samtidig blev der, foruden disse mange Projekter, dog tænkt paa Ruinens Fuldførelse som Kirkebygning, blandt andre af Bindesbøll.

Ved et Besøg paa Marsvinsholm i Skaane, hvor Arkitekt Zwingmann opførte en Kirke for Ejeren, Baron Stjernblad, slog det mig, at det Materiale, hvoraf denne Kirke opførtes, nemlig Beton, havde megen Lighed med Materialet, hvormed Marmorkirken var paabegyndt. Jeg bestilte derefter hos Zwingmann nogle Skitser af, hvorledes han tænkte sig, at Marmorkirken vilde se ud, naar den blev færdig. Skitserne var udstillede paa Charlottenborg.

Derefter forsøgte jeg at faa forskellige Pengemænd til at interessere sig for Sagen, blandt andre Hambro, Treschow o. fl., men uden at jeg fandt Gehør for denne min Plan.

Tanken om at anvende Beton maatte jeg senere opgive, da det med de kolossale Murtykkelser vilde slaa Revner i vort foranderlige Klima.

Ved en Middag, som Krieger gav, meddelte han mig, at han vilde afgaa som Minister den paafølgende Fredag. Jeg havde nemlig ved hvert Ministerskifte omtalt, at jeg havde en Plan med Marmorruinen, og derfor bedt om, at der, forinden nogen Afgørelse fandt Sted, maatte ske en Meddelelse til mig derom.

Da jeg næste Dag ifølge Kriegers Opfordring kom over i Finansministeriet, blev vi snart enige i Hovedpunkterne, som jeg fastslog i et Brev med nærmere Betingelser.

Min Plan med at overdrage Zwingmann Ledelsen af Byggeriet, medens jeg havde sikret mig Kammerherre Meldahls Assistance ved Overledelsen, maatte jeg senere opgive, idet Tegn paa den senere indtraadte Sindssygdом allerede begyndte at vise sig hos Zwingmann. Jeg kom saaledes ikke videre med ham i de 2 à 3 Aar, som hengik med Forberedelser, indtil denne hos Unmack bestilte Tegninger til en Rullekran; og under den Forudsætning, at et Ophold paa Landet vilde være Zwingmann gavnligt, overdrog jeg til denne Opførelsen af Hovedbygningen paa Strødam, hvilken han ogsaa udførte med megen Smag, dog

uden at det viste sig at være gavnligt for hans Sinds-tilstand.

Der blev altsaa ikke andet at gøre end at overdrage den hele Ledelse til Kammerherre Meldahl, som forøvrigt havde forudsagt, at Zwingmann vilde gaa i Stykker paa Opgavens Løsning, og jeg har ikke et Øjeblik haft Grund til at fortryde denne Beslutning.

Jeg skal dog her endnu omtale ét iblandt de mange Projekter til Kirkebygningens Fuldførelse. En Dag besøgte Pastor P. Fenger mig, medhavende sin Søn Arkitekt L. Fenger, der havde forfattet en Plan til Kirkens Opførelse med Assistance af de kongelige Børn, som efterhaanden skulde beklæde de største Troner i Europa. Men jeg tvivlede meget om, at denne Plan vilde have ladet sig realisere, da der intet Sted sporedes nogen Interesse for Kirkens Fuldførelse.

Blandt de Mænd, som har ydet væsentlige Bidrag til, at det hele har faaet et saa harmonisk Udseende, og som stod Kammerherre Meldahl bi med Raad og Daad, maa jeg her nævne Pastor Brandt; thi for ham blev det en Livsopgave. Valget af Kirkefædrene paa den øverste Krans, samt Valget af Reformatorerne paa den nedre, skyldes saaledes væsentligst ham. Efter hans Død blev Kammerherre Meldahl dernæst assisteret af Prof. teol. Frederik Nielsen, og det er denne, der har Æren af at have valgt Medaillonerne paa Kirkens Indremur.

Det var oprindeligt paatænkt, at Kirken skulde tækkes med Blyplader, men da der fremkom en offent-

lig Opfordring til, at dette blev forandret til et Kobbertag, hvortil der skete Indsamling over hele Landet af Kobbertøj, gik jeg ind derpaa, da jeg fandt, det var en saa smuk Tanke, skønt det for mig medførte en forøget Udgift af 60,000 Kr., da det til dette Øjemed sendte Kobber langtfra var tilstrækkeligt.

Jeg skal ogsaa her nævne de Bidrag til Opførelsen af Kirken, som Tid efter anden blev indsendte. I Anledning af Privatbankens Jubilæum blev der i de af mig dannede Selskaber foretaget en 10-Øres Indsamling, hvorved der indkom et saa stort Beløb, at Udgifterne ved Korset, som pryder Kirken, deraf kunde afholdes. Allerede i Anledning af min Hustrus og mit Sølvbryllup var der skænket de hellige Kar til Alteret. Fra G. A. Hagemanns og min Svogers Børn blev Døbefonden skænket. Generalkonsul Holmblad og Frue skænkede de Broncestager med Krucifiks, der staar paa Alteret. Bispinde Grundtvig den syv-armede Guldlysestage, som i Anledning af Grundtvigs Præstjubilæum var skænket ham. Fru Jutta Jakobsen de tvende Sølvkandelabre paa hver Side af Alteret. Grosserer Jakob Holmblad de tvende store Kandelabre foran Opgangen til Alteret. Duvier og Overgaard det Glasmaleri, som findes over Hovedindgangen til Kirken.

Da Pastor Monrad ved Vartov Menighed var villig til at modtage mit Valg af ham til Præst ved Marmor-

kirken, naar den blev færdig, ønskede jeg at have et Møde med Vartov Menigheds Medlemmer for at udtale for dem, hvorfor jeg netop ønskede at tilbyde denne deres yndede Præst Embedet. I den Anledning havde jeg et Møde med dem den 2den April 1894, forinden Valget af Pastor Monrad blev stadfæstet af Kongen.

Efter at Pastor Monrad havde indledet Mødet med Redegørelsen af sin personlige Stilling til Sagen, faldt mine Ord saaledes:

»Til hvad Pastor Monrad nys har udtalt, ønsker jeg at føje en Oplysning om, hvorfor eller hvorledes jeg er kommen til at tilbyde at indstille ham til Præst ved Marmor- eller Frederiks-Kirken, som dens officielle Navn vil blive, — et Tilbud, som først nu efter Finanslovens Vedtagelse i Gaar, er blevet aktuelt, idet det er gennem denne, at Vilkaarene for Præsteembedet er fastsatte. Jeg tror, at en saadan Oplysning vil bidrage til Forstaaelsen, og at den vil vise, at dette Tilbud, om end i Form personligt, dog i Virkeligheden var den absolute stringente Konsekvens af alt, hvad der var gaaet forud.

Jeg skal da oplyse, at Tanken om at kunne ønske at bidrage til Marmorkirkens Fuldførelse opstod hos mig allerede i Efteraaret 1865, og at den nærmeste Anledning dertil var, at en Englænder, som opholdt sig her i nogen Tid, henledte min Opmærksomhed paa den skønne Arkitektur i den Bue, som var den eneste, der var fuldført, ud imod Bredgade. Min Vej førte mig ofte der forbi, og jeg havde bestandig den samme Følelse, som De

vistnok alle kende, naar De nu passerer Slotspladsen, ved at se paa Christiansborg Slot, — at det var en national Skændsel her i Hovedstaden, at den henstod i denne Skikkelse, — og lige overfor Kirken i dybere Forstand.

Ved en tilfældig Samtale med Arkitekt Zwingmann, der var en Elev af Bingesbøll, kom han til at omtale de Tanker, denne i saa Henseende havde haft, hvad der foranledigede mig til at opfordre ham til for min Regning at udarbejde Projekter til Fuldførelsen, der var udstillede paa Kunstudstillingen paa Charlottenborg, — saavidt jeg erindrer i 1867. Jeg talte derefter med forskellige som havde Penge, — jeg havde dengang ingen, — om at arbejde med paa Opførelsen, men uden at finde Gehør, — blandt andet ogsaa med de forskellige Ministre, under hvem Kirken, som hørende til Statsdomænerne, sorterede, blandt andre med Estrup, Fønnesbech og Krieger, hvorved altsaa disse blev bekendte med, at jeg interesserede mig herfor, men uden at disse Samtaler havde ført til noget, da jeg i Juni 1874 af Krieger fik den Oplysning, at nu vilde det forenede Venstre have Pladsen realiseret, og at, da han vilde gaa af om et Par Dage, var der ingen Tid at spille, hvis jeg vilde sikre Sagen. Da jeg i Mellemtiden havde fortjent lidt Penge, kom jeg til det Resultat, at jeg troede at kunne vove at købe det hele for 200,000 Kroner, men forbeholdt mig Ret til, til enhver Tid at kunne opgive Opførelsen.

Om selve Købet blev vi hurtig enige, men havde

desto større Vanskeligheder ved, hvad jeg vil kalde de ideelle Betingelser; det var nemlig min Tanke fra først af at sikre Kirken for den Retning, som jeg selv tilhørte og tilhører, den Grundtvigske, saavidt muligt i Tid og Evighed; og i vor første Forhandling udtrykte jeg det med, at jeg ønskede, det skulde være en »Grundtvigsk Katedral«; — med et vist sarkastisk Smil bad Krieger mig, om jeg ikke selv vilde gøre Ud-kast til den Passus i Kontrakten, som skulde sikre dette. Forgæves anspændte jeg min Hjerne for at finde Udtryk for denne Tanke, men Tiden var jo kort, og jeg tvivler om, at det var lykkedes, om den havde været nok saa lang, — og det endte med, at jeg betingede mig, at jeg og — efter mig min Hustru — skulde have Ret til at vælge Præsten, hvormed jeg antog at kunne slaa mig til Ro.

Det er paa den Maade, at jeg har faaet »jus propo-nendi« til dette Embede, medens det jo ellers er af-skaffet, og det er i Udøvelsen af denne Ret, at jeg har tilbudt Pastor Monrad Embedet, og hvorfor netop ham? Fordi han er Præsten ved den Grundtvigske Kirkeretnings Modernemenighed; hans Formand, vor af-døde Ven Pastor Brandt, har været Raadgiver og Vej-leder i alt, hvad der ved Kirkens Opførelse kom ind under det kirkelige, baade Valget af de Kirkefædre, hvis Statuer er anbragte paa Tinden, og de Skrift-sprog, der er anbragte indeni og udenpaa Kirken, og der har for mig egentlig aldrig været Tvivl om, at han og jeg var i fuld Overensstemmelse med alle, der

tilhørte den Grundtvigske Retning, baade i og udenfor Hovedstaden, saavel som at vi i Grundtvig selv, hvis han havde levet, vilde have haft den første og ivrigste Medarbejder.

Maaske maa det være mig tilladt i saa Henseende at minde om, hvad der maaske allerede er de fleste bekendt, om Kirkens Forhistorie, at Bygningen blev paabegyndt under Frederik den Femte i 1745, og at Grundstenen blev lagt Dagen før Alle Helgens Dag i Aaret 1749 af Biskop Hersleb, der benyttede St. Jakobs Ord: »Den Sten skal vorde et Guds Hus«, og at man 20 Aar derefter under Struensee indstillede Byggeriet; derefter ligger det paabegyndte hen, uden at nogen bekymrer sig om det; man bortsælger alt det samlede Materiale, man bruger af det hist og her paa Slottene, man laver Gravsten af Marmoret o. s. fr.

Den første, der drager Bygningen frem af Forglemselsen, er Grundtvig i Roeskilde-Rim og senere i Roeskilde-Saga. Ogsaa han vidner eller profeterer, tør jeg vel kalde det, »at denne Steen, den klippehaarde, et Guds Hus engang skal vorde«, og hvad var det for en Tid, i hvilken han med fast og urokkelig Tro udtalte dette? Det var den allerulykkeligste Tid for det danske Folk, siden Erik af Pommerns Dage, da man til alle Sider kun saa økonomisk og politisk Ruin og i Kirken en Dødstilstand.

Og da jeg saa endelig skulde til at beskæftige mig med Sagen, naaede det økonomiske Uvejr, som efter den tysk-franske Krig brød ud over Europa, ogsaa

hertil og medførte et Fald i alle Værdier, som var nær ved at opluge alt, hvad jeg havde sammensparet, og som skulde anvendes til Opførelsen, — og dog tvivlede jeg intet Øjeblik om, at denne Sten dog skulde blive til et Guds Hus.

Hvad der i saa Henseende bestyrkede min Tro, var den Samstemning, jeg fandt hos alle dem af Grundtvigs Venner, der endnu var i Live, og med hvem jeg kom i Berøring, — saavel som de mange Udtryk for den Samstemning ogsaa i langt videre Kredse, som blev mig til Del; saaledes f. Eks. i 1880, da man skænkede de hellige Alterkar til Kirken paa vor Sølvbryllupsdag, ledsaget af Pastor Brandts skønne Digt; — da man paa Grundtvigs 100-Aars Fødselsdag flokkedes fra nær og fjern for at overvære Korsets Afdækning, og nu senest, da man samlede sig om at rejse Grundtvigs Statue ved Kirkens Indgang. Fra alle Grundtvigske Kredse genlød: »Denne Sten, den klippehaarde, et Guds Hus engang skal vorde«, og man vil forstaa, at jeg kun kunde opfatte Meningen som: »den skal vorde *vort* Guds Hus«.

Ligesom det var en stiltiende Forudsætning mellem Pastor Brandt og mig, at jeg vilde tilbyde ham Embedet, hvis han havde levet, naar Kirken blev færdig, saaledes var det, som jeg begyndte med at sige, en absolut og stringent Konsekvens af hvad der var gaaet forud, at jeg tilbød den nuværende Præst ved Vartov det, og jeg haaber, at han vil modtage det.

Selvfølgelig er jeg ikke blind for, at det for adskil-

lige af Medlemmerne af Vartov frie Menighed vil blive et Offer af tilvante Forhold; — men naar man selv har ofret saa godt som alt, hvad man ejer, paa at naa et Maal, tror man, og er berettiget til at tro, at ogsaa andre er offervillige, — og Maalet er intet mindre end at vise det danske og til Dels det nordiske Kirkefolk, at vi ogsaa tro paa Grundtvigs Klarseenhed i Aanden, naar han sang og skrev:

Denne Sten den klippehaarde
et Guds Hus engang skal vorde,

ved at gøre det til hans og vort Guds Hus. —

(Tale ved Marmorkirkens Indvielse d. 19. August 1894)

Om faa Aar er det halvandet Aarhundrede siden, Grundstenen til denne Kirkebygning blev nedlagt omtrent paa dette Sted, med Patriarken Jakobs profetiske Ord: Denne Sten skal blive et Guds Hus, — og om faa Øjeblikke vil Spaadommen opfyldes.

Jeg takker Herren, som byggede Huset og skærmede alle dem, som deltog i det ofte farefulde Arbejde, saa at intet Uheld hændte ud over, hvad Livets almindelige Gerning medfører.

Jeg takker vor allernaadigste Konge, fordi han tilod mig at fuldføre den af Hans og Hendes Majestæt Dronningens Stamfader paabegyndte Gerning. Tidernes Ugunst hindrede dens Udførelse som Kongeminde om den sidste Kongeslægt; det være da nu et Folkeminde

om den nye Kongeslægt, som beklæder Tronen i Danmarks Rige og i andet Led i Europas ældste og mægtigste Stater. Gud skærme Kongen og hans Slægt!

Jeg takker alle, som har fremmet dette Arbejde i Aand eller Gerning, ved Bøn eller Tanke, og da først Bygmesteren, som med aldrig svigtende Iver og Om-sigt gjorde dette Arbejde ogsaa til sin Livsgerning, og for hvem det vil blive til evig Hæder, — alle Medarbejdere, med Aand eller Haand, som deltog i Arbejdet, for den Nidkærlighed, hvormed de udførte deres Gerning.

Jeg takker dem, som skænkede Døbefonten og Alterbordets Prydelser, og dem, som baldyrede Korets Tæpper, dem, som smykkede Kuppelens Hvælving med de hellige Apostle og Bygningens Tinder og Indgang med Kirkens Stormænd, — dem, som sendte Kobber til Kuppelens Tjælden, rejste Korset over den og gav den sit Gyldensmykke, til alle og enhver sender jeg min Tak! og naar Kirkens Klokker

»Kalde paa gammel og paa ung,
mest dog paa Sjælen træt og tung,
syg for den evige Hvile.« —

da give Gud sin Naade til, at Sjælen her maa finde
Freden til den evige Hvile!

OM HANDELEN FØR OG NU

(Foredrag holdt i Handels- og Kontoristforeningen i Kjøbenhavn Decbr. 1892)

Naar man læser Kontorchef Rubins Bog 1807—1814, — et fortrinligt Værk, som jeg vil haabe, at alle, der ikke allerede have læst det, ville gøre sig bekendte med — da ville de fleste, navnlig, naar de læse Afsnittene om Fortidens Handel, korse sig og sige: Ja, det var dengang, i vor Tid er det ganske anderledes! Og dog bleve den Tids Forhold fortsatte langt henimod og ind i den Tid, som de ældre af os tilhøre. —

De Eksempler paa, hvad der var undergivet den landsfaderlige Omsorg, som ere gengivne i Hr. Rubins Bog, grænse ofte til det latterlige.

Om alt skete der direkte Henvendelse til Kongen. Der falder mig et saadant Eksempel ind, som passer saa sent som i 1831. Hofraad Hambro havde besluttet at anlægge en Ris- og Melmølle her i Byen, de endnu bestaaende Hambroske Møller. Hambro henvendte sig til Frederik den 6te og forestillede for ham, hvilken Fordel det vilde være for Landet, om man kunde udføre Korn (Hvede) i forædlet Stand som Mel, og anmodede om at erholde fornøden Grund overladt af Staten til derpaa at opføre en Mølle. Kongen gik straks ind paa Planen og tilsagde ham den Del af Gammelholm, hvor de to lange Masteværksteder fandtes, samt det ud for samme værende Bolværk i Nyhavn. Da Kongens Tilsagn rygtedes i Admirali-

tetet, blev der Uro i Lejren, idet man umuligt kunde undvære Masteværkstederne til Forfærdigelse af de store Linieskibes Master, og der foranledigedes Forhandlinger med Hambro om en anden Ordning, der endte med, at Bodenhoffs Plads blev overdraget til Hambro for 30,000 Rdl. Paa denne Plads opførtes saa Møllerne, der samtidig erholdt 6 Aars Monopol paa Indførsel af Ris. Hvedemelet skulde derimod altsammen udføres. En Del af dette blev forbagt til Skibsbrød, hvoraf en væsentlig Del udførtes til Newfoundland, der var en vigtig Proviauteringsstation.

Ihvorvel de væsentligste Forandringer i Handelslivet ikke kunne dateres længere tilbage end efter sidste Krig, har jeg tænkt mig, at det kunde være af Interesse, især for de yngre, at høre lidt om den Tid, som hører til den ældre Periode, og om en Sammenstilling eller Sammenligning imellem Forholdene da og nu. Det er til en saadan Sammenstilling, jeg i Aften vil yde mit Bidrag, dels ud af hvad jeg selv har oplevet, dels af hvad andre velvilligst have meddelt mig.

Forinden jeg imidlertid gaar over til at omtale de særlige Handelsforhold, vil jeg tillade mig at udtale mig om Handelsstandens Stilling og Anseelse i al Almindelighed. Endnu indtil henimod Slutningen af det sidste Aarhundrede fandtes overalt i Evropa en Efterdønning af den store Betydning, som Handelsstanden i Middelalderen havde haft og den Rolle, den havde spillet; men denne Betydning blev næsten ganske ud-

slettet af de Forhold, som den franske Revolution og Napoleonske Krige afførte: En Mængde af de store Huse var gaaet til Grunde, andre, som havde bevaeret deres ved Handelen erhvervede Formuer, forlode denne og anbragte Formuen i Jordegods eller anvendte deres aandelige Evner i Statens Tjeneste.

Handelens Tilbagegang var en naturlig Følge af de forandrede Forhold. Betingelserne for dens glimrende Opblomstring her laa jo hverken i Landets egne Frembringelser eller Forbrug og kun undtagelsesvis i Handelen med dets Kolonier, men væsentlig i den exceptionelle Stilling, som skabtes ved vort Lands Neutralitet, medens de store Lande førte indbyrdes Krige. Efterat disse Forhold ophørte, og Handelen var henvist til, hvad Landet selv frembragte og forbrugte, maatte den nødvendigvis svinde ind til et Minimum, idet Befolkningen var forarmet, Modet knækket og alle de Hjælpemidler, hvorpaa vor Tid er saa rig, savnedes.

Handelsstandens Anseelse aftog og dermed Regeringens Omsorg for dens Fremme. Kun naar Statens Pengetrang nødvendiggjorde det, nærede Regeringen Omsorg for Handelens Fremme; men en Opfattelse som den, der ledte Bernstorff til at sætte hele det danske Diplomatis Kraft ind paa i sidste Aarhundrede for enhver Pris at sikre Landet Neutralitet i Handelens og Skibsfartens Interesse, fandt ikke længer Forstaaelse.

Købmanden og hans Gerning var hverken rigtig forstaaet eller anset. Men Handelsstanden gjorde paa

den anden Side ogsaa kun saare lidet til at fortjene en bedre Stilling. Den manglede ikke blot Selvfølelse, men ogsaa i høj Grad Erkendelse af de Pligter, som paahvilede den, ikke blot som Statsborger i Forhold til Staten, men ogsaa som hæderlig Købmand i Forhold til andre Købmænd.

Den ringe Adgang til Fortjeneste søgte man at raade Bod paa ved at bedrage Staten for dens Afgifter ved Smugleri, og ved at bedrage sine Medhandlende paa forskellig Maade.

Smugleriet var sat fuldstændigt i System, og de hertil benyttede Mellemmænd dannede en Næringsklasse for sig. Den forskellige Toldtarif mellem Kongeriget og Hertugdømmerne gav megen Anledning til Smuglerier ved Grænsen mellem Landsdelene. Omløbende Landkræmmere købte f. Eks. Varer i Ribe, der havde Toldtarif fælles med Hertugdømmerne, og smuglede dem ind i Jylland. Til de Handlende selv skete Smugleriet mest ad Søvejen; til Øerne mest over Kiel, til Fyen til Dels ved Hjælp af Øerne i Lillebælt.

Ogsaa ved Udførselen begik man Toldsvig: udførte saaledes Flensborg Mursten i Sømkasser og fik Afskrivning i Kreditoplaget herfor som for Søm. Her i Kjøbenhavn bryggedes store Mængder af et rødt Fluidum, der udførtes paa Vinfoustager og afskrevet i Kreditoplaget som Vin, etc.

Der smugledes over en lav Sko hele Landet over, som oftest med Toldvæsenets ved Bestikkelse opnaaede Billigelse.

Heri indtraadte der dog en stor Forandring ved Christian VIII's Regeringstiltrædelse, efterat der Aaret i Forvejen var udstedt en ny Toldtarif (Forordningen af 1. Maj 1838) med billigere Afgifter. Risikoen blev nu for stor i Forhold til Gevinsten, og samtidig forandredes Begreberne saaledes, at hvad der tidligere blev betragtet som Heltedaad, nemlig at være en dristig Smugler, nu stempledes i den offentlige Mening som det, det var, nemlig Bedrageri.

Der gik jo mange Rygter om de Formuer, som sagdes at være erhvervede ved Smugleri; jeg betvivler imidlertid Rigtigheden heraf i de fleste Tilfælde. Det gaar dermed som med Aagerforretninger, at Tabene sluge Fortjenesten. Snarere har det sin Rigtighed med de Formuer, som sagdes at være erhvervede ved Indførselen af Kobbermarker, der i Birmingham kunde købes for et Par Shilling, eller af Spillekort fra Holland; maaske ogsaa med den Kornindførsel til England, som fandt Sted over Kanal-Øerne og hvormom jeg senere kommer til at tale.

Det var imidlertid ikke blot Statskassen, som man besveg, man lod heller ikke Lejligheden ubenyttet indenfor selve Standen, og Købmænd imellem dreves Forretninger som oftest paa bedste Beskub.

Om hvad der foregik imellem de Handlende indbyrdes i samme By, derom tier Sagaen; derimod har man adskillige Beretninger om, hvorledes det gik til, naar Køberne vare udenbys, som f. Eks. ved Kornafskibninger. At modtage Korn var i den Tid en saare

vanskelig Opgave, hvor det ikke engang var nok at have et Øje paa hver Finger. At overlade en Sælger, saaledes som det nu hyppigt sker, selv at afskibe et Parti paa Tro og Love, faldt intet fornuftigt Menneske ind, og der fandtes derfor altid en Modtager. Det hørte imidlertid ikke til Sjældenhederne, naar denne ikke var tilstrækkelig tidligt paa Benene, at der blev kørt et helt andet Parti til Skibet end det antagne, eller at man ved Hjælp af Huller i Lofterne foretog en Ombytning. En af vore mest bekendte Kornmodtagere plejede altid at sige, at han aldrig var mere ulykkelig, end naar han skulde modtage Korn hos en Mand, der havde Ord for Hæderlighed, og derfor var nødt til at vise ham en vis Tillid, der forhindrede ham i at passe saaledes paa som lige overfor alle andre. Og kom det saa til »Syn«, kunde man være vis paa, at Synsmændene holdt med Sælgeren: heute mir, morgen dir, Ret fik man aldrig. Byens Handlende var som oftest beslægtede eller besvogrede med hverandre, og den ene Krage hugger ikke Øjnene ud paa den anden.

Ogsaa med Hensyn til Handelsstandens Uddannelse var det gaaet sørgeligt tilbage. Under Blomstrings-tiden sendte Købmanden, ligesom de andre Stænder, ikke sjældent sine Sønner til Udlandet for at uddannes; dette hørte næsten ganske op og er først i vor Tid atter kommet i Gang igen. — Af Handelsskoler fandtes ingen, men kun nogle private Kursus, saaledes her i Kjøbenhavn kun Gurtmeyers i Vognmagergade, indtil Kommerceraad Grüner i Fyrretyverne oprettede

sit, senere af Justitsraad Kaarup fortsatte, Handelsakademi.

I Kjøbenhavn og de større Provinsbyer fandtes Handelslaug; men Organisationen var langt fra saa regelbunden som i Haandværkslaugene; dog krævedes der Aflæggelsen af en Prøve baade som Svend og Mester.

Naar en Dreng blev antaget som Lærling, skete dette paa 5 Aar, og Vederlaget var kun fri Station. Klæder og Vadsk maatte Forældrene besørge; som oftest betingedes en Svendeklædning efter udstaaet Læretid. Penge maatte Lærlingen ikke være i Besiddelse af. Forretningen aabnedes om Sommeren Kl. 6, om Vinteren Kl. 7 og lukkedes om Aftenen Kl. 8. Hver anden Søndag gaves nogle Timers Fritid, ikke hele Dagen, da der altid var Arbejde at udføre.

Efter endt Læretid aflagdes Prøve hos Oldermændene i Overværelse af Bisiddere. Prøven bestod i Regning, Geografi, dansk og tysk Stil efter Diktat, Varekundskab, Udfærdigelse af Toldangivelser og Passersedler. Derefter udfærdigede Oldermændene et Svendebrev.

Som oftest forblev Lærlingen paa samme Sted som Svend imod en Løn af 100 Rdl. om Aaret at begynde med, senere 200 Rdl. og mere, hvis han egnede sig til Bogføring, Korrespondent eller Pakhusforvalter. — Vilde en Svend eller Handelsbetjent etablere sig, da maatte han, forinden han kunde vinde Borgerskab, først underkaste sig en ny Eksamen hos Oldermændene, ved hvilken der endvidere eksamineredes i Hovedregning

og Vekselret, samt Indsigt i, fra hvilke Pladser Varerne forskreves.

Baade Svende og Lærlinge boede i Principalens Hus, havde som oftest fælles Soveværelse eller Værelse; om Varme i dette eller i Butikslokaler var der aldrig Tale; kun undtagelsesvis i Kontorerne.

Handelslivet var dengang et haardført Liv og ikke mindre haardt og besværligt var Rejselivet, der ofte foregik paa aaben Vogn eller tilsøs ofte i aaben Baad.

Postgangen var langsom og besværlig; naar man i vore Dage har Post til Udlandet mindst 4 Gange om Dagen, kan man knap tænke sig, at man endnu i 1846 kun havde Post til Udlandet 4 Gange om Ugen og at et Brev, som indleveredes i Kjøbenhavn Kl. 7 Mandag Aften, først naaede Hamborg Torsdag Morgen.

Ogsaa Bankvæsenet var i høj Grad primitivt. Af Banker fandtes kun Nationalbanken, hvis Virksomhed var meget begrænset, og først i 1837 aabnedes Bankkontoret i Aarhus; den første Provinsbank var Fyens Diskontokasse i Odense, der begyndte 1846.

De Handlende førte som oftest deres Bøger i Hamborger Banco, ligesom ogsaa mange Handeler afsluttedes i denne Mønt eller i Slesv. Holst. Courant eller i dansk Courant, sjældent derimod i Rigsbankpenge, selv efterat Agioen paa Specia ophørte. Særligt i Jylland holdt Forholdet sig længe, idet man paa Vestkysten handlede i Slesv. Holst. Courant, paa Østkysten i dansk Courant.

Handelsomsætningen indskrænkede sig, som forud

nævnt, i det væsentlige til Landets egne Produkter og Forbrug, og Udførselen omfattede Korn, Smør, Heste og Kreaturer samt undtagelsesvis enkelte fra Bilandene eller Kolonierne indførte Artikler.

Kreaturudførselen skete udelukkende til Lands, da Sejlskibe jo ikke egnede sig til slig Transport. Dog skal der i Begyndelsen af Aarhundredet have fundet en ret levende Udførsel af Kreaturer Sted med Sejlskibe fra Ribe til Holland.

Kornhandelen dreves navnlig fra Provinsen. Men Provinskøbmanden købte fornemlig Bondens Korn for at holde ham til Huset med sine Indkøb af Kolonial og andre Varer; de fleste Provinskøbmænd handlede derfor med alle mulige Ting. I 1824—25 var de gangbare Priser omtrent $2\frac{1}{2}$ Rd. for 1 Td. Hvede, 1 Rd. 4 Mk. for 1 Td. Rug, 1 Rd. 2 Mk. for 1 Td. Byg og 1 Rd. for 1 Td. Havre. 1 Pd. Kiød kostede 3 à 4 Skl., 1 Pd. Herregaardssmør 1 Mk. 8 Skl. og 1 Pd. Bøndersmør 1 Mk.

Bondens Korn egnede sig kun lidt og Herregaardens Korn kun nogenlunde til Eksport; thi Kvaliteten var yderst slet. Den største Udførsel fandt Sted til Norge enten i Bytte for Trælast eller i Konsignation, senere som Returlast med de Skibe, som bragte Silde- ladninger hertil; disse Silde- ladninger solgtes dels til Forbrug her, dels til videre Førsel til Sverig og Øster- søen. Af det daarlige Korn forbrugtes ret betydelige Partier i Brænderierne, hvoraf der fandtes mange Landet over. Til England udførtes især Byg, til Hol-

land Rug og Raps samt enkelte Aar Boghvede. En ret anselig Del af Udførselen gik over Kiel, især Hvede fra Holland, der saa fra Kiel eksporteredes som holstensk Hvede, tildels blandet med saadant. Kvaliteten var yderst simpel, og navnlig lod Behandlingen meget tilbage at ønske. Efter 1840 forbedredes Kvaliteten dog betydeligt, og Kvantiteten forøgedes tillige, hvorfor det blev lettere at opsamle hele Ladninger eller større Partier, der saa godt som udelukkende solgtes gennem Hamborger Kommissionærer. For Kongeriget og Hertugdømmerne tilsammen udgjorde den aarlige Kornudførsel 1820—29 c. 1,8 Mill. Tdr., 1840—49 2,2 og 1850—59 3,3 Mill. Tdr. Smør- og Kreaturudførselen var i samme Tidsrum forholdsvis ubetydelig.

Handelen dreves med saare ringe egne Midler. De fornødne Midler til Opsamling af større Partier skaffedes gennem Blanco-Kreditter hos de hamborgske Kommissionærer. Den samme Kilde benyttedes ogsaa i stor Udstrækning for at skaffe Midler til Opførelse af større Kornpakhuse, tildels ogsaa til Anskaffelse af Skibe til Kornets Udførsel. Herved opstod et Afhængighedsforhold af de hamborgske Købmænd, som disse ikke undlode at benytte sig af dels gennem de beregnede Provisioner, dels ogsaa ved at fremtvinge Salg paa Tider, hvor Købmanden ikke ønskede det. Følgerne bleve endnu mere skæbnesvangre, da Handelskrisen i 1857 naaede Hamborg og medførte alle de danske Kommissionshuses i det mindste midlertidige Stansning. Vel havde Krigen i 1848—50 givet

Stødet til, at en Del af Kornhandelen gik direkte til England; men dels var det kun de mere formuende Huse, som kunde benytte sig deraf, dels fortsattes Blanco-Kreditten paa Hamborg ved Siden af. I Aaret før Krigen havde den danske Kornhandel lidt et stort Knæk ved den vilde Spekulation, som fremkaldtes først ved Kartoffelsygdommens Optræden i 1845, derpaa ved Udlandets mislykkede Kornhøst i 1846. Dette medførte, at der i 1846 blev udført $4\frac{1}{2}$ Mill. Tdr., medens Gennemsnitsudførselen i Tiaaret kun var $3\frac{1}{2}$ Mill. Tdr. Man begyndte hen paa Efteraaret at frygte Kornmangel, og Regeringen sendte da et Krigsskib til Rusland for at hente Rug, for hvilket der, da Ladningen ankom, imidlertid ikke var Brug. Priserne vare i Mellemtiden faldne til det gamle Niveau. Tabene ved dette Prisfald bleve saa meget desto større, som de hamborgske Købere brugte alle Midler for at undgaa at modtage de Ladninger, som de havde forkøbt sig paa til de høje Priser. Ved Begyndelsen af 1849 var den engelske Kornhandel indtraadt i et helt nyt Stadium, idet Korntolden, der hidtil havde svunget op og ned i Forhold til Prisen, fra den 1. Febr. fastsattes til 1 sh. pr. Qu. Hvede uden Hensyn til Prisen. Herved indtraadte et mere stabilt Forhold, som i høj Grad formindskede den store og uberegnelige Risiko. En Del dansk Korn, især Byg, sendtes til de engelske Kanal-Øer, der var udenfor den engelske Told, og som havde Ret til at indføre deres egne Produkter toldfrit i England. Fra Øerne fandt Kornet Indpas i

England som hjemmeavlet paa Øerne, — eller gennem Smugling. Et Par Tal vil vise, hvorledes Englands Kornindførsel er steget:

i 1824 indførtes	82,667 Qu. Hvede og	26,504 Qu. Byg
i 1890	- 20,600,000 - do.	og 4,500,000 - do.

Forretningen paa Sverig havde i 40-erne stor Betydning, idet hele det sydlige Sverig for Størstedelen forsynede sig her med sit hele Behov af Kolonialvarer. Fra det nordlige Sverig, særlig Gefle, konsigneredes betydelige Partier Jern, der dels solgtes her i Landet, dels udførtes til Tyskland; engelsk Jern spillede dengang en underordnet Rolle. Til Nordlandet udførtes med disse Skibe islandsk og jydsk Uld, grønlandsk Tran o. s. v.

Udenrigshandelen og Skibsrederi var dengang i Regelen paa de samme Hænder baade her i Kjøbenhavn og i Provinserne samt i Flensborg. Fragterne var høje. Kunde man ikke opnaa den Fragt, man vilde have, tog man for egen Regning en Ladning hjem, f. Eks. Kaffe fra Rio, Sukker fra Havanna eller Porto Rico, Sydfrugter fra Middelhavet etc.

Efterat den direkte Kornafskibning var kommet i regelmæssig Gang, skete denne ogsaa som oftest med egne Skibe. Herved sikrede man sig Ladningens omhyggelige Behandling.

Paa Island florerede dengang den saakaldte Spekulationshandel; det var først og især fra Flensborg, at

den udgik, senere ogsaa fra Bornholm og andre Steder. Skibene medførte til Island en helt sorteret Ladning af Korn og Fødevarer, Manufaktur- og Kolonialvarer, hvorfor man paa Island tiltuskede sig islandske Produkter, der som Regel førtes hertil til Forhandling. Der maatte dog ofte efterlades Restancer paa Island, og da Beløbene med Aarene forøgedes bleve først Flensborgerne og senere Bornholmerne kede af Sagen.

Flensborgerne havde dengang ogsaa en betydelig Forretning paa Vestindien, hvorfra Ladningerne førtes hertil til Forhandling.

Medens Hamborg og Lybeck hovedsagelig forsynede Provinserne med Manufakturvarer, var Kjøbenhavn derimod Hovedsædet for Forretningen med Kolonial- og grove Varer. Af disse spillede Tran en betydelig Rolle, saa længe dette var det eneste Gadebelysningsemne. Saavel Hør som Hamp indførtes udelukkende over Kjøbenhavn; ligesaa fransk, spansk og Liverpool-Salt. Saltimporten fortrængtes senere af det af Rønnenkamp anlagte Raffinaderi, der efterfulgtes af flere andre. Tjære var en stor Forbrugsartikel, saa længe Bonden havde Træaksler paa sin Vogn; da Jernakslen afløste Træakslen brugtes Vognsmørelse.

Hvad der forud er bemærket om Handelsstanden og dens sunkne Anseelse i det omhandlede Tidsrum skal ikke kaste nogen Skygge paa Datidens ledende Mænd

i Handelsverdenen. Disse havde den fulde Følelse af Tidens Daarlighed og holdt sig ingenlunde tilbage med Hensyn til at tage Ordet for Forbedringer, men de fandt ingen Forstaaelse hos Regeringen.

Grosserer-Societetets Komité bestod dengang af Handelsstandens ledende Mænd, og ligesom vi i Kontorchef Rubins Bog finde mangfoldige Eksempler paa, at disse vidste at gøre sig gældende, og at deres Raad *under* Krigen hyppigt paakaldtes, saaledes indeholder Komitéens Forhandlingsprotokol fra den Tid mange Beviser paa, at Komiteen ogsaa *efter* Krigen hyppigt tog Initiativet til Forslag til Forbedring af Forholdene. Det kan have Interesse at fremdrage enkelte Eksempler herpaa.

1825 indgik Komitéen med Besværing til Kongen »over den dagligt aftagende Handel«.

1831 henvender man sig atter til Kongen i samme Anledning og andrager om en Toldreform, der særligt skulde gaa ud paa Ophævelse af Udførselstolden paa Uld, Huder og Skind samt Nedsættelse af Transit- og Øresundstolden. Dette Andragende synes at have foranlediget Nedsættelsen af en kgl. Kommission til at udarbejde nye Toldtariffer; denne Kommission begærer nemlig 1832 forskellige Oplysninger af Komitéen angaaende Taraen.

1835 har Tarifkommissionen sit Udkast færdigt, men da der ikke gøres Mine til at forelægge dette for Komitéen, henvender denne sig til Generaltoldkamret med Anmodning om, at der maa gives den Lejlighed til

at ytre sig om Udkastet, og da dette endnu ikke synes at ville virke, anmoder man de Deputerede for Kjøbenhavn i Stænderforsamlingen om at bevirke, at Udkastet forelægges Komitéen til Erklæring, idet man samtidig gør opmærksom paa Ønskeligheden af: 1) uindskrænket Handelsfrihed for alle skatteydende Købmand, 2) Revision af Øresundstolden, 3) Indrømmelse af Udførselsgodtgørelse, 4) Oprettelsen af et Handelstribunal i Kjøbenhavn, 5) Revision af Fallitloven. Man opnaaede herefter virkelig at faa Tarifudkastet til Behandling. (Forordn. af 1. Maj 1838 om Told og Skibsafgifter.)

1836 anbefaler man til Generaltoldkamret et indkommet Forslag om at lade en Mand berejse Peru, Bolivia og Chili for at undersøge, om Forholdene paa disse Steder »tilstede Benyttelsen af dansk Handel og Skibsfart«.

Samtidigt med at Komiteens Optræden overfor Regeringen bærer Præget af den Fortrykthed og Modløshed, som var den herskende i hele Folket, og uden at det egentlig fremgaar, at man har været sig bevidst, i hvad Retning Midlerne til Handelens Ophjælpning i det hele taget skulde gaa, saa vidne dog flere Skridt om en vis Fremsynethed, saaledes Andragenderne om Handelstribunal, Fallitlov og Handelsbøgers Førelse, Foranstaltninger, der først i vor Tid ere komne til Udførelse. Men navnlig bør der lægges Mærke til den Fasthed og Udholdenhed, hvormed man tiltvang sig Indflydelse paa Toldtariffens Revision og de enkelte

Positioners Ansættelse, hvilket saa ogsaa til Slutning kronedes med Held ved Forordningen af 1. Mai 1838.

Ved Tronskiftet i 1839 bryder en ny Tid frem; nu føres der et helt andet Sprog, det er vel underdanigt, men samtidig frejdigt og dristigt. I en Adresse til Chr. 8de udtaler Komitéen tillidsfuld Forventning om større Ytringsfrihed, om Simplifikation i Finansvæsenets Styrelse, hvorhos den anbefaler til Hs. Maj.s Opmærksomhed den Tilstand, hvori Hovedstadens Handel, der engang var en af dens vigtigste Rigdomskilder, nu befinder sig. Virkningen af ugunstige Konjunkturer kunne vel ikke tilintetgøres, »men der gives Baand, som indskrænke Virksomheden, der gives forældede Indretninger, som modvirke Handelens Udvidelse, og Nutiden kræver Lettelse i Kommunikationsmidlerne, som Fortiden ikke forstod at vurdere«.

Komitéen slog sig imidlertid ikke til Ro i tillidsfuld Forventning; i 1840 træder man meget stærkt op mod den mangelfulde Fallitlovgivning osv. Samme har indgivet en ny Petition til Kongen, hvori man fremsætter Ønskeligheden af: 1) Indløsning af Nationalbankens Sedler med Sølv; 2) en mere ubunden Rørelse for alle de Borgere, som beskæftige sig med Handel; 3) Frigivelse af den færøiske og grønlandske Handel; 4) en Toldreform; 5) Ophævelse af Lastepenge af Skibe; 6) Egalisering af Toldafgifterne mellem Kongeriget og Hertugdømmerne; 7) Nedsættelse af Pakhuslejen paa Toldboden; 8) Formen af Kommunikationsvæsenet ved Statssubvention til Dampskibslinier. Der henpeges

paa, at Kjøbenhavn efter sin Beliggenhed er egnet til at forsyne en stor Del af Landet, særlig Øerne og det østlige Jylland, med dets Fornødenhed af fremmede Produkter. Men baade denne Handel og den, der tjener til Hovedstadens egen Forsyning, har næsten ophørt at være en direkte Handel, en saadan, hvor Varerne hentes paa Produktionsstedet. Ved den direkte Handels Ophør forsvinder ogsaa Transithandelen, der kun kan bestaa ved Besiddelsen af et ved direkte Tilførsler til billigste Priser velforsynet Marked. Som Hindringer for Handelen her betegner Komitéen Konsumtionsafgiften og Transittolden samt Øresundstolden, idet Varerne paa Grund af disse Afgifter billigere kunde føres over Hamborg.

Petitionen blev afgiven til Kommercekollegiet, der afæskede Komitéens Erklæring over forskellige Punkter.

1841 afgiver Komitéen, der ikke havde undladt igen at røre ved Sagen, paa Foranledning af General-toldkamret en Betænkning med Hensyn til den forestaaende Toldrevision. Det er ret interessant at se, at Komitéen dengang fulgte den samme Fremgangsmaade, som nu senest i 1890 — 50 Aar efter — blev benyttet, idet man opfordrede de Handlende til at meddele Bemærkninger om de almindelige Spørgsmaal, og paa dette Grundlag blev saa Betænkningen udarbejdet. Betænkningen omfattede dog ikke en detailleret Behandling af de enkelte Satsler, idet man gik ud fra det alm. Synspunkt, at Toldsatserne ikkun da

influerede paa Handelen, naar de bleve saa høje, at de paa en meget følelig Maade fordyrede Varerne og dermed forhindrede Forbruget og Handelsomsætningen eller førte til Indsmugling og dermed skadede den reale Handel. Derimod behandlede Transittolden og Skibsafgifterne udførligt. — Inden Aarets Udgang indførtes adskillige af de Forandringer i Øresundstolden, som Komiteen havde ønsket. —

Saaledes som ovennævnte Eksempler vise, vedblev Komiteén at fremsætte Forslag til Forbedring af de bestaaende Toldskatte- og Handelslove. Det var ikke blot et frejdigt og frimodigt Sprog, der i Komiteéns Udfærdigelser i denne Periode slaar En i Møde, men man finder ogsaa deri en bestemt og klar Opfattelse af Betingelser for Handelens Fremme, og de hævdes med fornøden Fasthed, saaledes at de ogsaa til Slutning krones med Held. Til Trods for at Tariffen af 1. Maj 1838 kun havde virket i 5 Aar, fremkommer Toldtariffen af 13. Marts 1844 dog, hovedsagelig som Resultat af Komiteéns Virksomhed.

Med denne ivrige Virksomhed for Øje er det ret forunderligt at bemærke den store Overgang, som fra 1844 gør sig gældende. I de sidste 4 Aar af Chr. d. 8.'s Regering er der kun Tale om Smaating, og det uagtet det væsentligt er de samme Mænd, der danne Komiteén, men sandsynligvis er Grunden hertil den, at det nationale og politiske Spørgsmaal begyndte at lægge Beslag paa hele Folkets Interesse, især i det første Aar før og efter det aabne Brev af 1846. I Stedet for

de større Syner paa, hvad der kunde tjene til Handels Fremme, istemmer man paany Visen: »Vi er et lidet fattigt Land«, i Stedet for Forslag om forandrede Tarifbestemmelser, beder man om et Par Dages længere Kredit paa Kreditoplagstolden, eller en Smule god Vægt. I Anledning af et Tilbud fra Regeringen om med Korvetten »Galathea«, der skulde foretage en Rejse til Østsiden af Kina, at medtage en Mand i Besiddelse af fornødne Handelskundskaber svarer Komitéen i 1845, at ihvor meget den end delte Ønskeligheden af en saadan Sendelse, maatte den dog give Afkald derpaa, da den ikke raadede over fornødne Midler til at bestride Omkostningerne derved. — I 1846 fraraadete Komitéen en paatænkt Kolonisation af Nikobar-Øerne, »fordi den kjøbenhavnske Handelsstand ikke er i Besiddelse af ledige Kapitaler af nogen Betydning.«

Af vigtigere Sager ses dog Komitéen i 1856 at have udtalt sig til Gunst for Oprettelsen af en Bank. Komitéen tror, at det maa indrømmes, at det især i Hovedstaden mangler Handelen paa Lettelser og Bekvemmelighed i den Henseende, idet det oftere har været beklaget, at Nationalbanken ikke efter fremmede, især engelske og skotske Bankers Mønster, har udvidet sin Virksomhed i Retning af at modtage Penge til Forrentning, som paa Anfordring udbetaltes.

I det Hele og Store kan det siges, at Komitéen ingensinde har manglet Syn for, hvad der trængtes til. Den har fremsat mange og nyttige Forslag til Refor-

mer, hvoraf en Del først i vor Levetid er komne til Udførelse.

Fra 1848 antager Komitéens Optræden atter en ny Skikkelse. Da politiske Interesser lagde stærkt Beslag paa Opmærksomheden, dels i Pressen, dels paa Rigsdagen, fremsættes Forslag paa Forslag, med Hensyn til hvilke Komitéens Behandling blev trængt tilbage fra en ledende til en raadgivende Stilling. —

Spørgsmaalet om at gøre Kjøbenhavn til Frihavn, eller i Kjøbenhavn at oprette en Frihavn, opstod allerede under Krigen og forhandlede til Slutningen af 50erne. Det var især det saakaldte Gl. Holms Terrain, som dengang benyttedes af Marinen, man havde for Øje, og det var navnlig den direkte Handel paa England og Ønsket om Emancipation fra Hamborg, der fremkaldte Tanken om her at skabe et andet Hamborg. Det Hus i England, i hvis Tjeneste jeg dengang var, havde det hele paa Haanden for 600,000 Rdlr., men der fandtes ingen Reflektanter i England, og da Projektet endelig opgaves, blev Terrainet udlagt og solgt til Byggegrunde.

1850 ophævedes Toldgrænsen mellem Nørrejylland og Slesvig — hvorom Grosserer-Societetets Komité allerede i 1840 havde petitioneret; samtidig hævdedes Købstadkonsumtionen. Samme Aar (1850) ophævedes Tallotteriet og den første Lov om Kreditforeninger vedtoges.

Krav paa Anlæg af Jernbaner fremkom straks efter Freden, men det var kun lidt, der i saa Henseende kom

til Udførelse før i Frederik d. 7.'s sidste Regeringsaar. Kieler-Banen var vel bleven anlagt under Chr. d. 8., men den var den kjøbenhavnske Handelsstand en Torn i Øjet, da Vareførselen fra Hamborg begunstigedes ad denne Vej, der undgik Sundtolden. I Kongeriget fandtes kun Jernbanestrækningen Kjøbenhavn—Roskilde, anlagt 1845/46. Koncessionen omfattede vel Fortsættelsen til Korsør, men Industriforeningen, som sad inde med Koncessionen, savnede Midlerne hertil. Ved Lov af 27. Februar 1852 blev Regeringen bemyndiget til at garantere 4 pCt. Rente af Anlægskapitalen, og Anlægget overtoges i Entreprise af Firmaet Fox & Henderson, der havde vundet stor Anseelse ved Udførelsen af det første Krystalpalads til Udstillingen i 1851.

Efter nogle Aars Forløb gik det livligere med Anlæg af Jernbaner, men de politiske Forhold medførte, at Jernbanelinierne ofte bleve upraktisk anlagte. Der kan nævnes saadanne Abnormiteter, som at Afstanden fra Aarhus til Randers er 5 Mil ad Landevejen, $7\frac{1}{2}$ Mil ad Jernbane; fra Vejle til Kolding henholdsvis $3\frac{1}{2}$ og $6\frac{1}{2}$ Mil; mellem Kjøbenhavn og Helsingør $5\frac{1}{2}$ Mil og 8 Mil; mellem Kjøbenhavn og Kjøge $5\frac{1}{2}$ Mil og $7\frac{1}{4}$ Mil.

Et Projekt, som ophvirvlede en Mængde Støv og som blev støttet af en meget kraftig Agitation, var det Andersenske Kalvebodstrand-Projekt, om hvilket der 21de Oktbr. 1859 udkom en Lov. Man gik herved ud fra, at Ingeniør Murray kunde forskaffe Kapitalen i Eng-

land. Dette lykkedes imidlertid ikke, og et Andragende om Koncessionens Forlængelse blev afslaaet, efterat det var godtgjort, at Kapitalen maatte søges herhjemme, eller at i hvert Fald Rentegaranti ydes af Stat og Kommune.

1857 Marts/April sluttedes Traktater med de forskellige Regeringer om Sundtoldens Afløsning ved Kapitalisering.

Iblandt den store Syndflod af Love, udstedte 19. Februar 1861, var flere som berørte Handelsstanden, saaledes:

- om Sø- og Handelsret i Kjøbenhavn,
- Handelsvægten,
- stemplet Papir,
- Sønæringen,
- Indkomstskat i Kjøbenhavn.

I denne Periode falder ogsaa Oprettelsen af Banker i alle de større Provinsbyer, og i Kjøbenhavn af Privatbanken, der baade direkte og indirekte gennem Paavirkning af Nationalbanken medførte store Lettelser i Pengeomsætningen.

Aarene forud for Krigen 1864 var gode Kornaar, og baade Agerbrug, Handel, Industri og Søfart gjorde væsentlige Fremskridt, og almindelig Velstand var udbredt over Landet.

Hermed anser jeg Betragtningerne over »Handelen før« som afsluttede. Hvad der ligger imellem sidste

Krig og Nutiden er os alle saa nærværende, at det vilde blive lutter bekendte Sager. Ved »Handelen nu«, hvormed jeg mener, vi bør fortsætte, tænker jeg paa de nye Former, som Handelen dels har, dels er i Færd med at antage, saaledes de saakaldte »Stores«, der allerede have haft en stor Udvikling i England, og ere i Færd med at vinde Terrain i Tyskland, Frankrig og Belgien, Husholdnings- og Andelsforretninger, Terminsforretninger o. s. v.

RETTELSER

- Side 5; 2 L. franded Vedel — læs: *Wedell*
— 32; 15 L. fraoven Bankens — læs: Banker's
— 49; 9 L. fraoven Tidselholt — læs: Tidselholt.)
— 83; 14 L. franded Louise — læs: *Luise*

GYLDENDALSKE
NORDISK

BOGHANDEL
FORLAG

- LIVSERINDRINGER af I. N. MADVIG. 5 Kr. 50 Øre.
AF MIT LEVNET. Meddelelser af Biskop, Dr. theol.
H. MARTENSEN. 1ste—3die Afdeling. 8 Kr. 50 Øre.
MEDDELELSER OM MIT LEVNET. Af Biskop, Dr.
theol. I. P. MYNSTER. *2det Oplag.* 4 Kr. 50 Øre.
MIT LIV OG LEVNED, som jeg selv har forstaaet det.
Af Pastor JOHANNES FIBIGER. Udg. af KARL GJELLERUP.
5 Kroner.
- ERINDRINGER FRA MIN BARNDOM OG UNGDOM.
Af C. HOSTRUP. 4 Kroner.
- SENERE LIVSERINDRINGER. Af C. HOSTRUP. Ud-
givne af ELISABETH HOSTRUP. 3 Kroner.
- GENERALMAJOR C. F. v. HOLTENS ERINDRINGER.
Udgivne af WILLIAM BLOCH. *2det Oplag.* Pris 4 Kr.
50 Øre.
- LIVSERINDRINGER af H. O. G. BAUDITZ. Med 2 Por-
traiter. 4 Kroner.
- BREVE OG OPTEGNELSER af NIELS W. GADE. Ud-
givne af DAGMAR GADE. Med Portraiter og Musik-
bilag. 4 Kr. 50 Øre.
- ET LIV GENOPLEVET I ERINDRINGEN af JOHANNE
LUISE HEIBERG. Folkeudgave, ca. 20 Hefter à 50 Øre.
- EDV. GRIEG OG HANS VÆRKER af GERHARD SCHJEL-
DERUP. Med Portraiter o. a. Illustrationer. 3 Kr. 75 Øre.
- ERINDRINGER FRA HJEMMET OG FRA SCENEN
af CHARLOTTE BOURNONVILLE. 6 Kr. 50 Øre.
- TIDSBILLEDER af ELFRIDE FIBIGER. 4 Kr. 50 Øre.

